

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามลำดับ ดังนี้

1. แนวคิดการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย
2. พัฒนาการพื้นฐานของเด็กปฐมวัย
3. มาตรฐานขั้นต้นของการศึกษาระดับปฐมวัย
4. หลักการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย
 - 4.1 การสร้างหลักสูตรที่เหมาะสม
 - 4.2 การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก
 - 4.3 การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก
 - 4.4 การบูรณาการการเรียนรู้
 - 4.5 การประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก
 - 4.6 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับครอบครัวของเด็ก
5. ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย
 - 5.1 วิชาเอกที่จบการศึกษา
 - 5.2 ประสบการณ์การสอน
 - 5.3 อำเภอที่ตั้งของโรงเรียน
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

แนวคิดการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย

“การจัดการศึกษาปฐมวัย” (Early Childhood Education) หรือ “การจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา” หมายถึง การจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 6 ปี ซึ่งการจัดการศึกษาดังกล่าวจะมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างไปจากระดับอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะเด็กในวัยนี้มีชื่อเรียกต่างกันไปหลายชื่อ ซึ่งแต่ละ โปรแกรมก็มีวิธีการและลักษณะในการจัดกิจกรรมซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะช่วยพัฒนาเด็กในรูปแบบต่าง ๆ กัน

การจัดการศึกษาปฐมวัยควรมีส่วนช่วยให้เด็กเกิดพัฒนาการและการเรียนรู้อย่างเต็มที่ ซึ่งแนวคิดในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กในวัยนี้ทุกรูปแบบควรมีส่วนสำคัญดังที่มาส โฆเกลีย (Massoglia, 1977, pp. 3-4) กล่าวไว้ดังนี้

1. เป็นการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กทุกด้าน นับตั้งแต่แรกเกิดจนเริ่มเข้าเรียนในระบบโรงเรียน

2. วางพื้นฐานทางสุขภาพอนามัยให้กับเด็กตั้งแต่ต้น รวมทั้งเด็กที่มีข้อบกพร่องต่าง ๆ

2.1 สิ่งแวดล้อมทางบ้านควรมีส่วนช่วยให้เด็กเจริญเติบโต และพัฒนาในทุก ๆ ด้าน

2.2 พ่อแม่ควรเป็นครูคนแรกที่มีความสำคัญต่อลูก

2.3 อิทธิพลจากทางบ้านควรมีผลต่อกระบวนการในการพัฒนาเด็ก

ในอดีตที่ผ่านมา เรามักละเลยไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาในเด็กวัยนี้เท่าที่ควร แต่ในระยะหลัง ๆ นักการศึกษาและนักจิตวิทยา รวมทั้งผู้เชี่ยวชาญในวงการต่าง ๆ ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการจัดการศึกษาสำหรับเด็กในวัยนี้มากขึ้น ทั้งนี้เพราะจากการค้นคว้าและวิจัยพบว่า การปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยม และบุคลิกภาพ รวมทั้งการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับเด็กจะทำให้ได้ดีที่สุดในช่วงนี้ซึ่งเป็นวัยต้นของชีวิต ดังที่ เบนจามิน บลูม (Bloom, 1956 อ้างถึงใน เยาวพา เคะชกุลปีด, 2542 ก. หน้า 14) กล่าวว่า 50% ของสติปัญญาของมนุษย์จะเริ่มพัฒนาขึ้นในช่วง 4 ปีแรกของชีวิต และอีก 30% จะพัฒนาขึ้นในช่วงต่อ ๆ ไป นักการศึกษาหลายท่านมีความเห็นว่ สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและการเรียนรู้ของเด็ก โดยเปรียบเทียบเด็กว่าเสมือนผ้าขาวบาง ไม้อ่อนบ้าง ฯลฯ ซึ่งน่าจะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าพฤติกรรมใด ๆ ของเด็กซึ่งมีรูปแบบแตกต่างกันไป นั้น สภาพแวดล้อมรอบตัวเด็กมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ อยู่เป็นอันมาก เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบสภาพสังคมปัจจุบันกับสมัยก่อน จะเห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปมากที่เห็นได้ชัดคือการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและค่านิยมในการดำรงชีวิต พ่อแม่ต้องช่วยกันทำมาหากิน มีเวลาสำหรับลูกน้อยลง เด็กเล็ก ๆ ที่ยังไม่ถึงวัยเรียนเป็นวัยที่กำลังเลียนแบบ ต้องอยู่กับพี่เลี้ยงเป็นส่วนใหญ่อาจจะได้รับการอบรมเลี้ยงดูไม่ถูกวิธี รัฐมองเห็นความจำเป็นในเรื่องนี้จึงวางนโยบาย สนับสนุนให้จัดการศึกษาระดับปฐมวัย โดยรัฐสนับสนุนให้ท้องถิ่นและเอกชนจัดทำให้มากที่สุด ในรูปแบบต่าง ๆ ตามความจำเป็นของท้องถิ่น ได้แก่ การจัดบริการศูนย์เด็กปฐมวัย สถานเลี้ยงดูเด็กชั้นเด็กเล็กในโรงเรียนประถมศึกษา จัดโรงเรียนอนุบาลเป็นต้นแบบทางวิชาการเพื่อเป็นตัวอย่าง และเพื่อการค้นคว้าวิจัย จัดทำแนวการจัดประสบการณ์ วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การอบรมเลี้ยงดูเพื่อปลูกฝังให้กุลบุตรกุลธิดามีนิสัยอันดีงามพร้อมที่จะรับการศึกษาในระดับต่อไป (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2524, หน้า 30-31)

องค์ประกอบของการจัดการศึกษาปฐมวัย

นิร์ – จาร์นิฟ (Nir-Jamiv, n.d. อ้างถึงใน เขาวพา เศษะคุปต์, 2542 ก, หน้า 14) ได้ให้ข้อคิดว่า การศึกษาปฐมวัยควรมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ ที่ควรพิจารณาคือ

1. ตัวเด็ก ในเรื่องนี้ครูและผู้ที่เกี่ยวข้องควรมีความเข้าใจเกี่ยวกับความคิดรวบยอดของตัวเด็ก กล่าวคือ ควรเข้าใจถึงจิตวิทยาพัฒนาการ ธรรมชาติของเด็ก และเข้าใจถึงพัฒนาการในการคิด ความต้องการ ฯลฯ ของเด็ก โดยควรคำนึงถึงว่า

1.1 เด็กทุกคนมีความเหมือนกัน คือ มีการพัฒนาการไปตามขั้นตอน มีความต้องการ (Needs) และมีความกระตือรือร้น (Curiosity) เหมือน ๆ กัน

1.2 เด็กทุกคนมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ทุกคนจะมีภูมิหลัง และพื้นฐาน (Backgrounds) ไม่เหมือนกัน

1.3 เด็กทุกคนต้องการมีเพื่อน

ในการจัดหลักสูตรสำหรับเด็กปฐมวัยจึงควรจัดให้สอดคล้องกับตัวเด็กโดยคำนึงถึงพัฒนาการของเด็กทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา และคำนึงถึงว่าเด็กจะมีความแตกต่างระหว่างบุคคล

2. พ่อแม่ในการจัดการศึกษา ควรคำนึงถึงว่าพ่อแม่เป็นครูคนแรกและเป็นแบบอย่างให้แก่ลูก พ่อแม่เป็นบุคคลคนแรกที่ลูกรู้จัก เป็นผู้ปลูกฝังความคิดและพัฒนาบุคลิกภาพ ตลอดจนค่านิยมต่าง ๆ ของสังคม จากการวิจัยพบว่าการนำพ่อแม่เข้ามามีส่วนในการให้การศึกษาแก่ลูก ทำให้การศึกษาสำหรับเด็กดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังได้มีการให้การศึกษาแก่พ่อแม่ในการอบรมเลี้ยงดูลูกให้มากขึ้น จึงเป็นสิ่งที่น่าคิดว่าทำอย่างไรเราจึงจะสามารถช่วยให้พ่อแม่ซึ่งเป็นบุคคลที่สำคัญยิ่งของลูกได้เข้าใจ และมีส่วนร่วมในการให้การอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่ลูก เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูกอย่าง แท้จริง ดังนั้นในการจัดการศึกษาจึงควรมีการรวมเอาพ่อแม่เข้าไว้ในในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้วย

3. ตัวครู ความหมายของครูในที่นี้หมายรวมไปถึงผู้ดูแลเด็ก พี่เลี้ยง ศึกษานิเทศก์ และบุคลากรอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่เด็ก (Paraprofessional) ในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย ครูและบุคคลต่าง ๆ ที่กล่าวมาเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่เด็ก ดังนั้นบุคคลเหล่านี้จึงควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กในวัยนี้ด้วย (เขาวพา เศษะคุปต์, 2542 ก, หน้า 14 – 15)

ในการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยนี้ ควรคำนึงถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ได้แก่ ตัวเด็กซึ่งผู้สอนและผู้ที่เกี่ยวข้องควรเข้าใจถึงจิตวิทยาพัฒนาการ ธรรมชาติของเด็กโดยคำนึงถึงพัฒนาการของเด็กทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา และความแตกต่างระหว่าง

บุคคล นอกจากนี้ ยังมีองค์ประกอบอื่นอีกคือ พ่อแม่ ซึ่งเป็นครูคนแรกและเป็นแบบอย่างให้แก่ลูก ดังนั้นเราจึงควรคำนึงถึงว่าทำอะไรจึงจะสามารถช่วยให้พ่อแม่มีส่วนร่วมในการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่ลูกองค์ประกอบสุดท้ายคือ ตัวครู รวมถึงผู้ดูแลเด็ก พี่เลี้ยง ศึกษานิเทศก์ และบุคลากรอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่เด็ก บุคลากรเหล่านี้ จึงควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กในวัยนี้ด้วย

จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาปฐมวัย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี (2523) ได้ตั้งคณะกรรมการดำเนินงานวิจัยเรื่องรูปแบบศูนย์เด็กก่อนวัยเรียนหรือศูนย์เด็กปฐมวัย และได้กำหนดจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาปฐมวัยเอาไว้ดังต่อไปนี้

1. เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางกายของเด็กอย่างเต็มที่ เพื่อจะได้เป็นพลเมืองไทยที่มีอนามัยสมบูรณ์ แข็งแรง
2. เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางบุคลิกภาพ อารมณ์ และสังคมของเด็ก เพื่อให้เป็นผู้ใหญ่ที่มีสุขภาพสมบูรณ์ มีความเข้มแข็งทางจิตใจที่จะเผชิญอุปสรรคและอันตรายได้
3. เพื่อให้เด็กมีนิสัยขยัน แข็งแรง ซื่อสัตย์ มีระเบียบวินัย ประหยัด สะอาด
4. เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ด้านต่าง ๆ
5. เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียนหรือศูนย์เด็กปฐมวัยในการส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็ก
6. เพื่อตระหนักในปัญหาความเบี่ยงเบนของพัฒนาการเสียแต่แรก และดำเนินการต่อไปโดยเหมาะสม

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช (2524, หน้า 31) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษาระดับปฐมวัย ดังต่อไปนี้

1. เพื่อส่งเสริมให้เด็กมีสุขนิสัยเกี่ยวกับการกิน เล่น ออกกำลังกาย และพักผ่อนอย่างถูกต้อง ตลอดจนรู้จักระวังรักษาตัวให้พ้นจากโรคภัยและอุบัติเหตุ
2. เพื่อปลูกฝังให้เด็กมีลักษณะนิสัยที่ดีงาม รู้จักควบคุมอารมณ์ของตน และรู้จักอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้
3. เพื่อส่งเสริมให้เด็กรู้จักสังเกตและมีไหวพริบ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถแสดงออก ชื่นชมต่อความไพเราะและสิ่งสวยงามต่าง ๆ
4. เพื่อฝึกให้เด็กใช้ประสาทสัมผัสให้สัมพันธ์ได้อย่างเหมาะสมและเคลื่อนไหวร่างกายได้อย่างถูกต้อง
5. เพื่อให้รู้จักปฏิบัติกิจวัตรประจำวันด้วยตนเอง

จากจุดมุ่งหมายดังกล่าว เป็นที่มาของหลักการจัดการศึกษาเด็กปฐมวัย การส่งเสริมพัฒนาการของเด็กให้พร้อมที่จะดำเนินชีวิตในภายหน้าขึ้นอยู่กับ การวางรากฐานขั้นต้นให้แก่เด็กใน ระยะที่เด็กกำลังพัฒนา ดังนั้นการจัดการศึกษาปฐมวัยจึงมุ่งการอบรมเลี้ยงดูเป็นส่วนใหญ่เพื่อให้ เด็กพัฒนาทุกด้าน ดังต่อไปนี้

1. ด้านร่างกาย ส่งเสริมความเจริญเติบโต ความแข็งแรงของร่างกาย ปลูกฝังนิสัยทาง สุขภาพอนามัย ฝึกกิจนิสัยและสุขนิสัย รู้จักรักษาความสะอาด เลือกรับประทานอาหารที่มี ประโยชน์ รู้จักการใช้ห้องน้ำห้องส้วม ได้ถูกต้อง ฝึกให้เล่นและออกกำลังกายเพื่อบริหารกล้ามเนื้อ และประสาทสัมผัสและรู้จักพักผ่อนอย่างถูกวิธี

2. ด้านจิตใจและอารมณ์ ส่งเสริมด้านสุขภาพจิต เช่น ปลูกฝังให้รู้จักควบคุมอารมณ์ มีจิตใจร่าเริงแจ่มใส ชื่นชมต่อความไพเราะและสิ่งสวยงาม ฝึกให้มีจิตใจเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซื่อสัตย์ มีสัมมาคารวะ กตัญญูกตเวที เคารพเชื่อฟัง ประหยัด ขยันหมั่นเพียร อดทน มีระเบียบวินัย และเชื่อถือในคำสั่งสอนของศาสนา

3. ด้านสังคม ส่งเสริมการพัฒนาลักษณะนิสัย เช่น ปลูกฝังให้เด็กรู้จักเคารพตนเอง กล้าพูดกล้าแสดงออกด้วยตนเอง ในทางที่ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณี รู้จักเล่นและทำงาน ร่วมกับผู้อื่น เคารพสิทธิและหน้าที่ตลอดจนความรับผิดชอบ ฝึกให้เป็นผู้รู้จักการรับ การให้ พร้อมทั้งจะปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ดี

4. สติปัญญา ส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา เช่น ให้รู้จักหาเหตุผลจนเกิดความเข้าใจ และรู้จักตัดสินใจด้วยตนเอง สนใจต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัว มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ฝึกให้เป็นคน ว่องไว รักการเรียนรู้ รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และมีประสบการณ์พอที่จะเรียนในระดับ ต่อไป

แนวทางการจัดทำหลักสูตรปฐมวัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการ แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่าพัฒนาการ ของมนุษย์เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิต่อเนื่องไปจนตลอดชีวิต พัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ – จิตใจ สังคม และสติปัญญา จะมีความสัมพันธ์และพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นขั้นตอนไปพร้อมกันทุกด้าน เด็กแต่ละคนจะเติบโตและมีลักษณะพัฒนาการแตกต่างกันไป

พัฒนาการแต่ละด้านมีทฤษฎีเฉพาะอธิบายไว้และสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาเด็ก อาทิ ทฤษฎีพัฒนาการทางกายที่อธิบายการเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็กว่ามีลักษณะต่อเนื่องเป็น ลำดับขั้น เด็กจะพัฒนาถึงขั้นใดจะต้องเกิดวุฒิภาวะของความสามารถขั้นนั้นก่อนหรือ ทฤษฎี พัฒนาการทางสติปัญญาที่อธิบายว่าเด็กเกิดมาพร้อมวุฒิภาวะซึ่งจะพัฒนาขึ้นตามอายุ ประสบการณ์ ค่านิยมทางสังคมและสิ่งแวดล้อม หรือทฤษฎีพัฒนาการทางบุคลิกภาพที่อธิบายว่าเด็กจะพัฒนาได้ดี

ถ้าในแต่ละช่วงอายุเด็กได้รับการตอบสนองในสิ่งที่ตนพอใจ ได้รับความรักความอบอุ่นอย่างเพียงพอจากผู้ใกล้ชิด มีโอกาสช่วยตนเอง ทำงานที่เหมาะสมกับวัยและมีอิสระที่จะเรียนรู้ในสิ่งที่ตนอยากรู้อะไร ๆ ตนเอง

ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการเด็กจึงเป็นเสมือนหนึ่งแนวทางให้ครูหรือผู้เกี่ยวข้องเข้าใจเด็ก สามารถอบรม เลี้ยงดู และจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมกับวัยและความแตกต่างของแต่ละบุคคล ส่งเสริมให้เด็กพัฒนาจนบรรลุผลตามเป้าหมายที่ต้องการ ได้ชัดเจนขึ้น

2. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ การเรียนรู้ของมนุษย์เรามีผลสืบเนื่องมาจากประสบการณ์ที่ได้รับ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกิดขึ้นจากกระบวนการที่ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยผู้เรียนจะต้องเป็นผู้กระทำให้เกิดขึ้นด้วยตนเอง และการเรียนรู้จะเป็นไปได้ ถ้าผู้เรียนได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้าได้เคลื่อนไหว มีโอกาสริเริ่มตามความต้องการและความสนใจของตนเอง รวมทั้งอยู่ในบรรยากาศที่เป็นอิสระ อบอุ่น และปลอดภัย ดังนั้นการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก และเนื่องจากการเรียนรู้นั้นเป็นพื้นฐานของพัฒนาการในระดับที่สูงขึ้น ทั้งคนเรารู้อะไรมาตั้งแต่เกิดตามธรรมชาติก่อนที่จะมาเข้าโรงเรียน การจัดทำหลักสูตรจึงยึดแนวคิดที่จะให้เด็กได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงด้วยตัวเด็กเอง ในสิ่งแวดล้อมที่เป็นอิสระเอื้อต่อการเรียนรู้และจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับระดับพัฒนาการของผู้เรียนแต่ละคน

3. แนวคิดเกี่ยวกับการเล่นของเด็ก การเล่นถือเป็นกิจกรรมที่สำคัญในชีวิตเด็กทุกคน เด็กจะรู้สึกสนุกสนาน เพลิดเพลิน ได้สังเกต มีโอกาสทำการทดลอง สร้างสรรค์ คิดแก้ปัญหา และค้นพบด้วยตนเอง การเล่นจะมีอิทธิพลและมีผลต่อการเจริญเติบโต ช่วยพัฒนาร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ – จิตใจ และสังคม จากการเล่นเด็กมีโอกาที่จะอธิบายแสดงออกถึงตนเอง เรียนรู้ความรู้ สึกของผู้อื่น เป็นทางที่เด็กจะสร้างประสบการณ์เรียนรู้สิ่งแวดล้อม เรียนรู้ความเป็นอยู่ของผู้อื่น สร้างความสัมพันธ์อยู่ร่วมกับผู้อื่นกับธรรมชาติรอบตัว ดังนั้น การเล่นจึงเป็นหัวใจสำคัญของการจัดประสบการณ์ให้กับเด็ก

4. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและสังคม บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่หรือแวดล้อมตัวเด็ก ทำให้เด็กแต่ละคนแตกต่างกันไป หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยฉบับนี้ถือว่าผู้สอนจำเป็นต้องเข้าใจและยอมรับว่าวัฒนธรรมและสังคมที่แวดล้อมตัวเด็กมีอิทธิพลต่อการเรียนรู การพัฒนาศักยภาพและพัฒนาการของเด็กแต่ละคน ผู้สอนควรต้องเรียนรู้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของเด็กที่ตนรับผิดชอบเพื่อช่วยให้เด็กได้พัฒนา เกิดการเรียนรู้ และอยู่ในกลุ่มคนที่มาจากพื้นฐานที่เหมือนหรือต่างจากตนได้อย่างราบรื่น มีความสุข (กรมวิชาการ, 2546 ก, หน้า 3-4)

นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2524, หน้า 32) ได้กล่าวถึงแนวคิดในการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย ว่า การจัดการศึกษาระดับปฐมวัยมีจุดประสงค์เพื่อเตรียมเด็กให้พร้อมที่จะเรียนต่อไปในระดับประถมศึกษา โดยการจัดประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับวัย เป็นช่วงของการพัฒนาบุคลิกภาพ นักการศึกษาพบว่าสติปัญญา ค่านิยม เจตคติ จริยธรรม และสิ่งอื่น ๆ ที่ได้รับการปลูกฝังอย่างดียิ่งในช่วงนี้จะมีผลต่อพัฒนาการในระยะต่อไปเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ครูจะต้องเข้าใจพัฒนาการและกระบวนการเรียนรู้ของเด็กในเรื่องต่อไปนี้

1. การเรียนรู้ คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเป็นผลจากการคิด การกระทำ การที่ได้เห็น ได้ฟัง รู้สึก ได้ชิม ได้ดม ฯลฯ
2. เด็กที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน มีพัฒนาการ โดยทั่ว ๆ ไปคล้ายคลึงกัน
3. เด็กแต่ละคนอาจจะแตกต่างกันมากในความสามารถที่คิดคำนวณ ความเร็วความช้าของการเจริญเติบโต พัฒนาการทางบุคลิกภาพ ประสบการณ์ที่ผ่านมา ซึ่งอาจจะแตกต่างกันทั้งฐานะทางสังคม ทางเศรษฐกิจ และระดับการศึกษาของพ่อแม่
4. เด็กมีความต้องการหลายอย่างที่ครูจะต้องดูแลเอาใจใส่ให้ได้รับความพอใจ ได้แก่
 - 4.1 เด็กต้องการความรักจากพ่อแม่ ครู และผู้ใกล้ชิดอื่น ๆ
 - 4.2 เด็กต้องการเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับคนหนึ่งในครอบครัว ในห้องเรียน
5. เด็กจะเรียนได้ดี เมื่อ
 - 5.1 ร่างกายแข็งแรง สุขภาพจิตดี ใจคอเบิกบาน
 - 5.2 กิจกรรมการเรียนนั้นเหมาะสมกับระดับความสามารถของเด็ก

การจัดทำหลักสูตรปฐมวัยยึดแนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม และสติปัญญา การเรียนรู้โดยผู้เรียนจะต้องเป็นผู้กระทำให้เกิดขึ้นด้วยตนเอง ได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงผ่านการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 อยู่ในบรรยากาศที่เป็นอิสระ อบอุ่น และปลอดภัย บนพื้นฐานของการเล่นเพื่อช่วยให้เด็กได้พัฒนาเกิดการเรียนรู้และอยู่ในกลุ่มคนที่มาจากพื้นฐานที่เหมือนหรือต่างจากตน ได้ โดยจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมกับวัย สติปัญญา ค่านิยม เจตคติ และจริยธรรม ซึ่งแนวคิดต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่มีส่วนช่วยส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กให้เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ และเต็มตามศักยภาพของเด็กแต่ละคนที่พึงจะมี

พัฒนาการพื้นฐานของเด็กปฐมวัย

ความหมายของพัฒนาการ

มาสโซเกลีย (Massoglia, 1977, p. 116) ได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับคำว่า “พัฒนาการ” ไว้ดังนี้

พัฒนาการ (Development) หมายถึง ลำดับขั้นซึ่งเด็กประสบผลสำเร็จ มีพัฒนาการ และมี ภาวะที่สามารถจะอธิบายได้ เมื่อพลังที่ได้มาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกตัวเด็กมาเชื่อมโยงกับพลังภายในคือภาวะ พัฒนาการจะเกิดขึ้น

พัฒนาการของเด็ก (Child Development) หมายถึง กระบวนการหรือลำดับขั้นตอนซึ่งเกิดขึ้นในตัวเด็กตลอดระยะเวลาที่เด็กมีการเปลี่ยนแปลงจากเด็กทารกที่ไม่สามารถช่วยตัวเองได้ เป็นบุคคลที่ช่วยตัวเองได้

ลักษณะพัฒนาการของเด็กปฐมวัย

ลักษณะของพัฒนาการเด็กปฐมวัยพอจะแบ่งออกได้เป็น 2 ประการ ดังต่อไปนี้

1. เด็กทุกคนมีความคล้ายคลึงกัน เด็กทุกคนจะมีลำดับขั้นของพัฒนาการที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งทิพย์สุดา นิลสินทรพ (2523, หน้า 11) ได้สรุปลักษณะพัฒนาการของเด็กปฐมวัยไว้ดังนี้

1.1 พัฒนาการจะเกิดในลักษณะต่อเนื่อง (Continuity) การพัฒนาจะเป็นระบบ หรือ กระบวนการต่อเนื่องซึ่งไม่สามารถหยุดการเปลี่ยนแปลงได้ และพัฒนาการระยะหนึ่ง ๆ จะเป็นรากฐานของการพัฒนาในระยะต่อไป

1.2 พัฒนาการจะเป็นไปตามขั้นตอนของมันเอง (Sequence) เช่นพัฒนาการของมนุษย์จะเกิดขึ้นเป็นลำดับขั้นตอนคือ นิ่งก่อน แล้วก็ยืน แล้วก็เดิน เป็นต้น

1.3 พัฒนาการจะเกิดเป็นอัตรา (Ratio) ที่ไม่เหมือนกัน บุคคลทุกคนจะมีขั้นการพัฒนาเป็นแบบฉบับเดียวกัน แต่การเจริญเติบโตจะแตกต่างกันไป

1.4 พัฒนาการจะเกิดเป็นทิศทางเฉพาะ (Development Direction) การพัฒนาจะเริ่มจากศีรษะลงไปสู่เบื้องล่าง จากแกนกลางของลำตัวไปสู่ส่วนย่อย จากส่วนที่ใกล้ไปหาส่วนที่ไกล

1.5 พัฒนาการแต่ละช่วงอายุไม่เป็นอัตราเดียวกัน เช่น ในวัยเด็กการเจริญเติบโตของร่างกายจะมีอัตราสูงในช่วง 2 ปีแรก ต่อจากนั้นอัตราการเจริญเติบโตจะลดลง และสูงขึ้นไปอีกครั้งในวัยรุ่น

นอกจากนี้ มาสโซเกลีย (Massoglia, 1977, pp. 117-118) ยังได้กล่าวถึงพัฒนาการของเด็กปกติทุกคนไว้ว่ามีขั้นตอนที่คล้ายคลึงกันดังนี้

1. การเจริญเติบโตของเด็กเป็นกระบวนการต่อเนื่องแต่อาจจะไม่สม่ำเสมอ
2. การเจริญเติบโตทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาจะมีส่วนสัมพันธ์ต่อกัน

3. องค์ประกอบในการพัฒนาการด้านหนึ่ง ๆ จะต้องอาศัยการสังเกตพัฒนาการด้านอื่น ๆ ประกอบด้วยจึงจะเกิดความเข้าใจ

4. พฤติกรรมคือผลจากความต้องการของเด็ก

5. เด็กและเพื่อนของเขาจะมีปฏิกิริยาเบื้องต้นต่อผู้คนและสิ่งต่าง ๆ รอบ ๆ ตัวเหมือน ๆ กันคือ การแสดงความกลัว ความโกรธ ความสนใจ ความร่วมมือ ความก้าวร้าว หรือแสดงอาการถดถอย

6. เด็กจะก้าวจากลำดับขั้นของพัฒนาการแต่ละช่วงเป็นลำดับไป เพื่อพัฒนาความเป็นอิสระ และสามารถช่วยตัวเองได้

7. เด็กทุกคนจะมีความรู้สึกพอใจส่วนบุคคล พอใจในความสัมพันธ์กับคนและสิ่งอื่น ๆ

8. ทักษะทางสังคมจะเริ่มจากความรู้สึกรอบอุ้มปลอดภัยและมีความเชื่อมั่นว่า เด็กจะได้รับบางสิ่งบางอย่างจากการมีปฏิสัมพันธ์กับคน สิ่งของ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ในโลกของเขา

9. เด็กทุกคนสนใจที่จะเรียนรู้เมื่อรู้จักโลกที่ตนอาศัยอยู่

2. เด็กทุกคนมีความแตกต่างกัน เด็กทุกคนจะมีความแตกต่างกันเพราะแต่ละคนจะเติบโตและพัฒนาขึ้นตามแบบแผนของพัฒนาการที่เหมือนกันแต่จะมีอัตราที่เร็วช้าต่างกัน ด้วยเด็กแต่ละคนจะพัฒนาไปตามความสามารถของตน ซึ่งแลนเดร็ธ (Landreth, 1972, p. 1) สรุปว่าเด็กแต่ละคนจะมีความแตกต่างกันเนื่องมาจากสาเหตุ ดังนี้

2.1 เด็กแต่ละคนจะมีลักษณะที่แตกต่างกันตามพันธุกรรม

2.2 เด็กแต่ละคนจะมีพัฒนาการต่างกัน แต่ช่วงพัฒนาการของเด็กจะมีผลต่อการกระทำต่าง ๆ ของเด็กซึ่งขึ้นอยู่กับแต่ละช่วงพัฒนาการ

2.3 เด็กหญิงจะพัฒนาเร็วกว่าเด็กชาย

2.4 สิ่งแวดล้อมมีผลต่อความถนัดและทัศนคติของแต่ละคน ถ้าเด็กมีความอบอุ่นมีคนรับฟัง พுகุญด้วย รักเขา เขาจะมีพัฒนาการดีกว่าเด็กที่ขาดคนเอาใจใส่

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า เด็กมีความแตกต่างกันเป็นผลมาจากพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมในการอบรมเลี้ยงดูหรือจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยจึงควรเริ่มต้นจากที่เด็กเป็นอยู่ พัฒนาการของเด็กปฐมวัยด้านต่าง ๆ

ทอดด์และเฮฟเฟอร์แมน (Todd & Heffeman, 1977 อ้างถึงใน เขาวพา เศษะคุปต์, 2542 ก, หน้า 39-40) ได้สรุปพัฒนาการของเด็กปฐมวัยในด้านต่าง ๆ ไว้ 6 ด้านด้วยกัน คือ

1. พัฒนาการในแง่ความเป็นบุคคล (Development as a Person) พัฒนาการในด้านนี้ได้แก่ ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ความเข้าใจพัฒนาการของเด็กในด้านนี้จะช่วยให้เข้าใจถึงธรรมชาติของเด็ก และช่วยให้หาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก

เพื่อพัฒนาให้เป็นสมาชิกที่ดีของบ้าน ของครอบครัว ของเพื่อนร่วมงาน ของสังคม และของประเทศชาติ

2. พัฒนาการทางสังคม (Social Development) พัฒนาการทางสังคมในเด็กเล็กเริ่มต้นตั้งแต่เด็กเรียนรู้ที่จะเป็นสมาชิกของกลุ่ม และเริ่มมีความสามารถในการมีส่วนร่วมในกลุ่มเป็นระยะเวลายาว ๆ ได้ การพัฒนาทักษะทางสังคมในวัยเด็กนี้จะเกิดจากการเล่น การวาดภาพ การรับประทานอาหาร และการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับเพื่อน

3. พัฒนาการทางสติปัญญา (Intellectual Development) พัฒนาการทางสติปัญญาในวัยเด็กเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างไม่คาดฝัน แต่เป็นสิ่งที่น่าพอใจ จุดมุ่งหมายใหญ่ของการพัฒนาด้านสติปัญญาของเด็กในวัยนี้คือ ให้เด็กสามารถเข้าใจถึงโลกและสิ่งแวดล้อมที่เขาอาศัยอยู่ สามารถเกิดความคิดรวบยอดในสิ่งต่าง ๆ พัฒนาทักษะพื้นฐานเบื้องต้น และได้รับการปลูกฝังทัศนคติที่สำคัญบางประการ เพื่อเป็นพื้นฐานในการแสวงหาความรู้ ซึ่งถ้าเด็กได้รับการปลูกฝังพื้นฐานที่ดีในด้านต่าง ๆ เด็กจะสนุกสนานและเกิดความพอใจ และสนใจที่จะเรียนรู้ในขั้นต่อ ๆ ไป

4. พัฒนาการทางร่างกาย (Physical Development) เด็กในวัยนี้ควรได้รับโอกาสที่จะพัฒนาทางด้านร่างกายอย่างเต็มที่ทั้งกล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็กจากการเล่นเครื่องเล่นต่าง ๆ ทั้งเครื่องเล่นสนาม การเล่นกลางแจ้ง และจากการทำกิจกรรมต่าง ๆ จะช่วยให้เด็กพัฒนาทางด้านร่างกายได้อย่างเต็มที่

การเจริญเติบโตทางร่างกายของเด็ก และลำดับขั้นของการเจริญเติบโตจะเป็นผลมาจากองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งจะมีอิทธิพลเหนือตัวเด็กซึ่งได้แก่ ภาวะโภชนาการ โรคภัยไข้เจ็บ การป้องกันโรค และต่อมต่าง ๆ ที่จะควบคุมการเจริญเติบโต ร่างกายของเด็กจะตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว ซึ่งธรรมชาติของสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเด็กจะสามารถส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก โดยการที่เด็กสามารถตอบสนองความต้องการขั้นมูลฐานต่าง ๆ ก็จะช่วยให้เขามีความสุข และเป็นบุคคลที่มีสุขภาพสมบูรณ์ สามารถเรียนรู้สิ่งใหม่และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี ซึ่งการที่จะส่งเสริมให้เด็กเจริญเติบโตได้อย่างเต็มที่ เด็กทุกคนจะมีความต้องการขั้นมูลฐานที่ควรได้รับการตอบสนอง คือ

4.1 อาหารและโภชนาการที่ถูกต้อง เพื่อให้เกิดผลกระทัด

4.2 กิจกรรมที่น่าสนุกสนานเร้าใจและกิจกรรมที่ต้องการสมาธิ ที่เด็กจะกระทำในระหว่างพัก โดยมีสัดส่วนของช่วงเวลาที่เด็กจะได้กระทำกิจกรรมและช่วงเวลาที่เด็กจะพักผ่อนอย่าง สมดุลกัน

4.3 การได้รับการป้องกันจากสิ่งที่จะเป็นอันตรายต่าง ๆ และอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัย

4.4 การป้องกันสุขภาพอนามัย และการได้รับบริการต่าง ๆ ที่จะช่วยให้เด็กมีสุขภาพอนามัยที่ดี

5. พัฒนาการทางอารมณ์ (Emotional Development) นักจิตวิเคราะห์เชื่อว่า พื้นฐานทางอารมณ์ของบุคคลจะเริ่มต้นขึ้นในช่วงอายุนี้ ซึ่งถ้าเด็กได้รับการตอบสนองทางอารมณ์และความต้องการของเขาอย่างเต็มที่ เขาจะเกิดความมั่นคง อบอุ่น และปลอดภัย ซึ่งเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของพัฒนาการทางอารมณ์

6. พัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์ (Creative Development) ในวัยนี้เด็กควรได้รับการ ส่งเสริมบุคลิกภาพส่วนบุคคลให้มากที่สุด การส่งเสริมบุคลิกภาพซึ่งเป็นสิ่งที่จะเป็นแนวทางให้บุคคลแสดงความรู้สึกนึกคิดและความสามารถของตนอย่างเต็มที่ เป็นสิ่งที่ควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นในเด็กตั้งแต่วัยนี้

พัฒนาการของเด็กปฐมวัยจะเกิดขึ้นในลักษณะเป็นกระบวนการต่อเนื่อง ไปตามขั้นตอนในอัตราที่ไม่เหมือนกัน แต่จะเกิดเป็นทิศทางเฉพาะจากศีรษะลง ไปสู่เบื้องล่าง จากแกนกลางของลำตัวไปสู่ส่วนย่อย จากส่วนที่ใกล้ไปหาส่วนที่ไกล ซึ่งเด็กจะมีลักษณะที่แตกต่างกันตามพันธุกรรม โดยเด็กหญิงจะพัฒนาเร็วกว่าเด็กชาย รวมถึงสิ่งแวดล้อมมีผลต่อความถนัดและทัศนคติของแต่ละคน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา และความคิดสร้างสรรค์

มาตรฐานขั้นต้นของการศึกษาระดับปฐมวัย

มาตรฐานขั้นต้นของการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย จะช่วยให้การดำเนินงานจัดการศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ครูจะไม่เกิดความสับสนและมีทิศทางที่ชัดเจนในการทำงาน กรมวิชาการ (2540 ก, หน้า 1-2) จึงได้จัดทำมาตรฐานขั้นต้นของการศึกษาระดับปฐมวัยขึ้น ซึ่งสามารถจะปรับปรุงเพิ่มเติมได้ตามที่เห็นสมควร ดังนี้

1. ด้านการจัดสภาพการเรียนรู้ และความเป็นอยู่ หมายถึง การจัดสิ่งแวดล้อมทั้งในและนอกห้องเรียนที่เหมาะสมกับพัฒนาการเด็ก ดึงดูดความสนใจทำให้เด็กอยากมาโรงเรียน การจัดสภาพการเรียนรู้และความเป็นอยู่ที่ครูควรจัด ได้แก่

1.1 การจัดสภาพการเรียนรู้ในห้องเรียน ซึ่งเป็นสถานที่ที่ครูและเด็กจะต้องทำงานร่วมกัน ควรจัดสภาพให้เหมาะสมกับกิจกรรมการศึกษาในระดับนี้ ซึ่ง ได้แก่ จัดมุมประสบการณ์ต่าง ๆ มีสื่อตรงกับจุดประสงค์ และมีปริมาณมากพอควร มีที่แสดงผลงานของนักเรียน ห้องเรียนสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย สบายตา สบายใจ บรรยากาศคืออยู่สบาย

1.2 สนามเด็กเล่น ควรจัดสนามสำหรับเด็กเล็ก และมีอุปกรณ์สนามตามสภาพเพื่อให้เด็กได้เล่นกลางแจ้ง ได้ออกกำลังกาย ปีนป่ายตามความพอใจ เล่นเครื่องเล่นสนามถูกวิธี ตลอดจนฝึกสติปัญญาไหวพริบ และศึกษารวมชาติรอบตัวได้ด้วย

2. ด้านการจัดประสบการณ์ ครูผู้สอนควรมีความสามารถในการจัดประสบการณ์เพื่อสร้างเสริมพัฒนาการ และเตรียมความพร้อมในการเรียน ได้แก่

2.1 ดำเนินการสอนตามตารางกิจกรรมประจำวันควรจัดประสบการณ์ตามตารางกิจกรรมประจำวันได้ครบถ้วนตามปกตินิสัย ตลอดจนยึดหยุ่นได้อย่างเหมาะสม มีหลักการทุกกิจกรรมจัดอย่างมีคุณภาพ

2.2 การใช้แผนการจัดประสบการณ์ ควรใช้แผนการจัดประสบการณ์ตามช่วงกิจกรรมในวงกลมได้เป็นปกตินิสัย ตลอดจนยึดหยุ่นได้อย่างมีหลักการ เตรียมการสอนและสามารถถ่ายทอดสาระความรู้ตามวิธีการของการศึกษาระดับปฐมวัย

2.3 ครูดูแลเด็กถูกวิธี สามารถควบคุมห้องเรียนและสถานการณ์การเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อห้องเรียนวุ่นวายสับสนครูสามารถดูแลเด็กให้สงบ มีระเบียบได้ถูกวิธี

3. ด้านพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของครู ครูที่ทำการสอนระดับปฐมวัย ควรมีการแสดงออกที่เป็นตัวอย่างที่ดีให้เด็กเลียนแบบ ได้ทั้งด้านบุคลิกภาพและพฤติกรรมการทำงาน คือ

3.1 ด้านบุคลิกภาพ ยิ้มแย้มแจ่มใส รักเด็ก คล่องแคล่ว กระฉับกระเฉง เข้มแข็ง ไม่เกรียดย พร้อมที่จะช่วย มีความเป็นผู้นำ สง่างาม ใช้เหตุผล ไม่ใช่อารมณ์ เป็นตัวอย่างที่ดีทั้งด้านการแต่งกาย การพูดจา ตลอดจนการแสดงความคิดเห็น

3.2 ด้านพฤติกรรมการทำงาน มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ ขยัน สนใจเด็กทุกคน อยู่กับเด็กตลอดเวลา เล่นกับเด็กได้ ให้เด็กทำงานด้วยตนเองมากที่สุด และพร้อมที่จะช่วยเหลือ

4. พฤติกรรมของนักเรียน นักเรียนนอกจากจะมีพัฒนาการและความพร้อมตามเกณฑ์การวัดและประเมินผลแล้ว พฤติกรรมของนักเรียนที่สามารถสังเกตเห็น ได้โดยทั่วไป ควรเป็นดังนี้

- 4.1 มีการสังเกตดี
- 4.2 ร่าเริง แจ่มใส
- 4.3 กล้าแสดงออก
- 4.4 ช่วยตนเองได้ ทำงานสำเร็จ
- 4.5 เล่นและทำงานเดี่ยวได้
- 4.6 เล่นและทำงานเป็นกลุ่มได้
- 4.7 เอื้อเฟื้อ แบ่งปัน รอได้
- 4.8 คุมคนได้เมื่อครูไม่อยู่

4.9 มีระเบียบ เชื้อฟัง

หลักการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย

1. การสร้างหลักสูตรที่เหมาะสม

ในการศึกษาทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นระดับก่อนประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา หรืออุดมศึกษา สิ่งที่จะทำให้การศึกษาดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทางได้ก็คือหลักสูตร สุมิตร คุณานุกร (2523, หน้า 2-3) กล่าวว่า ความสำเร็จของการศึกษาต้องขึ้นอยู่กับหลักสูตรเป็นประการสำคัญ หลักสูตรจะเป็นข้อกำหนดว่าผู้เรียนจะเรียนอะไร เรียนเพื่ออะไร หลักสูตรจึงเปรียบได้กับมรรควิธีที่จะนำความมุ่งหมายไปสู่ความสำเร็จ การพัฒนาหลักสูตรพิจารณาจากวัยและประสบการณ์ของเด็ก โดยเป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นการพัฒนาเด็กทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา โดยอยู่บนพื้นฐานของประสบการณ์เดิมที่เด็กมีอยู่และประสบการณ์ใหม่ที่เด็กจะได้รับต้องมีความหมายกับตัวเด็ก เป็นหลักสูตรที่ให้โอกาสทั้งเด็กปกติ เด็กค่อยโอกาส และเด็กพิเศษได้พัฒนา รวมทั้งยอมรับในวัฒนธรรมและภาษาของเด็ก พัฒนาเด็กให้รู้สึกเป็นสุขในปัจจุบัน มิใช่เพียงเพื่อเตรียมเด็กสำหรับอนาคตข้างหน้าเท่านั้น (กรมวิชาการ, 2546 ก, หน้า 5)

ความหมายของหลักสูตร

หลักสูตรเป็นมวลประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดเตรียมไว้ให้เด็กได้มีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น เพื่อให้เด็กได้พัฒนาทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ – จิตใจ สังคม และสติปัญญา โดยมวลประสบการณ์นั้นเอื้อต่อการให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับวัตถุสิ่งของ บุคคล และเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสิ่งแวดล้อมที่มีการวางแผนไว้ (หรรษา นิลวิเชียร, 2535)

เพสท์ (Passe, 1999) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ต่าง ๆ ที่สามารถค้นพบได้ในแต่ละวิชา ที่ครูได้ทำการเปิดสอนในโรงเรียนหรือวิทยาลัย

สโปเดค (Spodek, 1985) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์ที่จัดเตรียมไว้สำหรับให้เด็กได้เรียนรู้ ซึ่งอาจอยู่ในลักษณะที่มีรูปแบบหรือไม่มีรูปแบบเป็นทางการก็ได้

ทาบา (Taba, 1962 อ้างถึงใน หรรษา นิลวิเชียร, 2535, หน้า 45) กล่าวว่า หลักสูตร คือ การวางแผนการเรียนรู้

เซลเลอร์ และอเล็กซานเดอร์ (Saylor & Alexander, 1974 อ้างถึงใน หรรษา นิลวิเชียร, 2535, หน้า 45) หลักสูตร คือ แผนงานสำหรับจัดโอกาสทางการเรียนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์เฉพาะสำหรับกลุ่มประชากรที่กำหนดในโรงเรียน

แพร์ต (Pratt, 1980 อ้างถึงใน ھرรษา นิลวิเชียร, 2535, หน้า 45) หลักสูตรเป็นการจัดหมวดหมู่สิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นในระบบการจัดการศึกษา ซึ่งอยู่ในรูปของสิ่งพิมพ์ ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียน กระบวนการประเมินผล วัตถุประสงค์การเรียนการสอน และคุณสมบัติของครู

มิลเลอร์ และ เซลเลอร์ (Miller & Sellar 1985 อ้างถึงใน ھرรษา นิลวิเชียร, 2535, หน้า 45) หลักสูตรเป็นการวางแผนสิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นในการเรียน อาจอยู่ในรูปที่มองเห็นชัดเจนคือ ตัวเอกสารหลักสูตรหรืออยู่ในรูปที่มองไม่เห็น อันได้แก่ การมีปฏิสัมพันธ์ของบุคลากรและสิ่งแวดล้อมภายในสถานศึกษา

บุญมี เฌรยอศ (2529, หน้า 144) ให้ความเห็นว่า หลักสูตร หมายถึง โครงสร้างให้ความรู้และประสบการณ์ที่สถานศึกษาจัดให้ผู้เรียนเพื่อผู้เรียนจะได้พัฒนาไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งสอดคล้องกับกรมวิชาการ (2525, หน้า 1) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์ทั้งหมดที่โรงเรียนจัดขึ้นให้นักเรียน ทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้ ทักษะ เปิดความคิดและเจตคติที่ดีอันจำเป็นต่อการดำรงชีวิต

ธำรง บัวศรี (2532, หน้า 6) กล่าวว่า หลักสูตร คือ แผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดหมาย การจัดเนื้อหาสาระ กิจกรรม และประมวลประสบการณ์ในแต่ละ โปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ซึ่งคล้ายกับ จีระพัฒน์ พูลพัฒน์ (2532, หน้า 31) ได้กล่าวถึง ความหมายของหลักสูตรว่าหลักสูตร คือ ประมวลประสบการณ์ทั้งหลายที่นักเรียน แต่ละคนพึงมีใน โปรแกรมการจัดการศึกษา เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายทั่วไปและจุดมุ่งหมายเฉพาะที่ได้มีการวางแผนเอาไว้ในกรอบของทฤษฎีและผลการวิจัยการศึกษา หรือการปฏิบัติงานที่ผ่านมาทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ความหมายของหลักสูตรข้างต้นเน้นความสำคัญของการวางแผนล่วงหน้า และการจัดทำแผนให้อยู่ในรูปของสิ่งพิมพ์ แซ่ชสเตอร์ และ โพลฮอฟท์ (Shuster & Ploghoft, 1977 อ้างถึงใน ھرรษา นิลวิเชียร, 2535, หน้า 45) มีความคิดว่าประสบการณ์ที่เด็กได้รับมีความสำคัญกว่าเอกสารหลักสูตร เช่นเดียวกับเรแกนและไทเลอร์ (Ragan, 1960; Tyler, 1969 อ้างถึงใน ھرรษา นิลวิเชียร, 2535, หน้า 45) ที่เน้นความสำคัญของประสบการณ์ที่เด็กได้รับ โดยตรงมากกว่าสิ่งที่ครูกระทำ หรือการยึดครูเป็นศูนย์กลาง

จากความหมายที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าหลักสูตรมีความหมายได้ 2 ประการ (เขาวพา เฉชะคุปต์, 2542 ก, หน้า 78) คือ

ความหมายกว้าง หลักสูตร คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในตัวเด็กในกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งหมายรวมถึง โรงเรียน ชั้นเรียน อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ สื่อการเรียนต่าง ๆ เพื่อน กิจกรรม เสริม หลักสูตร สนามเด็กเล่น วิธีการสอน กิจกรรม การวางแผน หนังสือ ความสัมพันธ์กับบุคคล

ต่าง ๆ ครู เพื่อนบ้าน ฯลฯ รวมทั้งบรรยากาศต่าง ๆ ที่ครูสามารถจัดขึ้นเพื่อให้เด็กเกิดการพัฒนาการ ไปตามที่ต้องการ

ความหมายแคบ หมายถึง การจัดโปรแกรมการศึกษาที่ประกอบไปด้วยเนื้อหาวิชา ส่วนหนึ่งและการจัดประสบการณ์อีกส่วนหนึ่ง

แนวคิดในการวางแผนหลักสูตร

เคทซ์ (Katz, 1987, pp. 279-407) เสนอแนะว่า หลักสูตรสำหรับชั้นอนุบาลหรือเด็กเล็ก ควรเน้นการพัฒนาสติปัญญาโดยการให้เด็กเรียนรู้ในกลุ่มย่อย ทำกิจกรรมร่วมกันในโครงการ ต่าง ๆ ทั้งนี้เด็กควรมีโอกาสทำความเข้าใจด้วยตนเอง โครงการที่จัดขึ้นควรเป็น โครงการที่จัด ประสบการณ์ให้เด็กได้สังเกต ทดลอง สอบถาม และสร้างความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในแง่มุม ต่าง ๆ เคทซ์ไม่เห็นด้วยกับหลักสูตรที่เน้นการสอนเนื้อหาสาระทางวิชาการ การปรับตัวทางด้าน สังคมและการปล่อยให้เด็กเล่นเองตามธรรมชาติ เคทซ์อ้างถึงผลการวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตรชั้น เด็กเล็กที่เหมาะสมว่า ควรจัดเตรียมกิจกรรมหรือประสบการณ์ให้เด็ก ได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันให้เด็ก เรียนรู้อย่างกระตือรือร้นและคิดกิจกรรมที่ตนสนใจ

แม็คเอफी (Mc Afee, 1970 อ้างถึงใน ھرรษา นิลวิเชียร, 2535, หน้า 46) เน้นว่าหลักสูตร สำหรับการศึกษาระดับปฐมวัยไม่สามารถจัดไว้ในสมุดแบบฝึกหัด คำรา ชุดการสอนหรือคู่มือ หลักสูตร แต่หลักสูตรจะต้องเป็นการวางแผนของครูตามความจำเป็น หรือตามลักษณะของเด็ก แต่ละกลุ่ม ครูมีหน้าที่วางแผน ให้ข้อเสนอแนะตามความจำเป็นเพื่อให้อยู่ในรูปของการจัดการ ที่เป็นไปได้ การวางแผนอาจอยู่ในรูปของการจัดการดังต่อไปนี้

1. ตามความรับผิดชอบของผู้ใหญ่
2. ตามศูนย์การเรียนในห้องเรียน
3. ตามจุดประสงค์ของโรงเรียน
4. ตามช่วงเวลา

จุดมุ่งหมายของหลักสูตร

จุดมุ่งหมายของหลักสูตรจะเป็นเครื่องนำทางในการจัดกิจกรรมและประสบการณ์การ เรียนการสอนต่าง ๆ โรงเรียนควรกำหนดจุดมุ่งหมายที่แน่นอนและมีวิธีการสอนเพื่อให้บรรลุ จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ (ھرรษา นิลวิเชียร, 2535, หน้า 50-51)

มอริสัน (Morrison, 1988 อ้างถึงใน ھرรษา นิลวิเชียร, 2535, หน้า 50) เสนอแนะว่า จุดมุ่งหมายของหลักสูตรควรครอบคลุมสาระสำคัญดังต่อไปนี้

การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

1. ช่วย让孩子เรียนรู้การเข้ากับเพื่อน ๆ ผู้ใหญ่ และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับครู

2. ช่วยให้เด็กพัฒนาการเรียนรู้ และเจตคติที่ดีต่อการช่วยเหลือผู้อื่น
การช่วยเหลือตัวเอง

ผู้ใหญ่ควรแสดงตัวอย่างการช่วยเหลือตัวเองเพื่อช่วยให้เด็กมีทักษะในการแต่งกาย การรับประทานอาหาร และการทำความสะอาดร่างกาย

การสร้างภาพพจน์เกี่ยวกับตนเอง

1. ส่งเสริมให้เด็กช่วยเหลือตัวเองเพื่อช่วยให้เด็กพัฒนาภาพพจน์และความรู้สึกที่ดีเกี่ยวกับตัวเอง

2. ให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับตัวเอง ครอบครัว และวัฒนธรรม

3. พัฒนาความรู้สึกว่าตัวเองมีค่าจากการประสบความสำเร็จ และการใช้ความสามารถในการทำกิจกรรมต่าง ๆ

4. สอนเด็กเกี่ยวกับร่างกายและการทำงานของส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย

จุดมุ่งหมายทางวิชาการ

1. สอนชื่อ ที่อยู่ และหมายเลขโทรศัพท์
2. สอนเรื่องสี ขนาด รูปร่าง ตำแหน่ง
3. ส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้เรื่องจำนวน รูปทรง เสียง พยัญชนะ คำคล้องจอง

จุดมุ่งหมายด้านความคิด

สร้างสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมให้เด็กพัฒนาทักษะที่สำคัญต่อการสร้างโครงสร้างสติปัญญา ตามความหมายของเพียเจท์ อัน ได้แก่ การจัดพวก (Classification) การจัดลำดับ (Seriation) จำนวน (Numeration) มโนทัศน์มิติสัมพันธ์และเวลา (Space and Time Concepts)

จุดมุ่งหมายด้านความพร้อมในการเรียน

ส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะความพร้อมที่จำเป็นต่อการเรียนในโรงเรียน อัน ได้แก่ การปฏิบัติตามคำแนะนำ ทำงานได้ตามคำฟัง ฟังครูพูด พัฒนาช่วงความสนใจ เรียนรู้การทำงานจนกว่าจะสำเร็จ นั่งอยู่กับที่และควบคุมอารมณ์ได้

จุดมุ่งหมายด้านภาษา

1. พัฒนาภาษาพูดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใหญ่และเพื่อน
2. ช่วยให้นักเรียนเพิ่มจำนวนคำศัพท์ที่ใช้
3. ส่งเสริมให้สนทนากับเด็กอื่น ๆ และผู้ใหญ่
4. พัฒนาความคล่องแคล่วในด้านภาษา

จุดมุ่งหมายด้านโภชนาการ

1. จัดประสบการณ์ให้เด็กเรียนรู้การฝึกปฏิบัติด้านโภชนาการ

2. ให้เด็กมีประสบการณ์การทำอาหาร
3. แนะนำอาหารชนิดใหม่ การจัดการอย่างเหมาะสม และมีคุณค่าทางโภชนาการ

คามิและเดอฟรีส (Kamii & Devries, 1973 อ้างถึงใน ธรรมชาติวิเชียร, 2535, หน้า 52) ได้กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรไว้ดังนี้

1. พัฒนาการทางด้านอารมณ์และสังคม

- 1.1 รู้สึกมั่นคงในความสัมพันธ์กับครู
- 1.2 ขอมรับนับถือความรู้สึกและสิทธิของผู้อื่น และเริ่มเชื่อมโยงความคิดที่ต่างกัน โดยลดการยึดตัวเองเป็นศูนย์กลางลง

- 1.3 มีความกระตือรือร้นทางด้านความคิด อยากรู้ อยากเห็น และใช้ความคิดริเริ่ม
- 1.4 มีความเชื่อมั่นในความสามารถที่จะคิดสิ่งต่าง ๆ ด้วยตัวเอง กล้าที่จะยอมรับผิด
- 1.5 พึงพอใจในมิตรภาพ รู้จักเล่นกับผู้อื่นและเล่นตามลำพัง
- 1.6 กล้าเผชิญกับความกลัว ความกระวนกระวาย และไม่ท้อแพ้ง่าย ๆ

2. พัฒนาการทางด้านสติปัญญา

2.1 คิดหาวิธีที่จะทำงานให้บรรลุจุดมุ่งหมาย และคิดเกี่ยวกับความเหมือน ความแตกต่าง และความสัมพันธ์

2.2 คิดปัญหาและคำถามด้วยตนเอง

สมาคมปฐมวัยศึกษาแห่งชาติ ประเทศสหรัฐอเมริกา (NAEYC, 1986, pp. 4-49) ได้กำหนดเป้าหมายของหลักสูตรดังนี้ คือ

1. จัดประสบการณ์ที่สอดคล้องกับความต้องการของเด็ก และส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

2. เด็กแต่ละคนได้รับการยอมรับในความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวซึ่งแตกต่างกันในอัตราความเจริญงอกงามและพัฒนาการ หลักสูตรและปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่กับเด็กสอดคล้องกับความสามารถ ความสนใจของเด็กแต่ละคน ความแตกต่างด้านความสามารถ พัฒนาการ และรูปแบบการเรียนรู้ของเด็กแต่ละคนจะได้รับการยอมรับ และนำไปใช้เพื่อออกแบบการจัดกิจกรรมที่เหมาะสม

3. ปฏิสัมพันธ์และกิจกรรมถูกกำหนดขึ้นเพื่อพัฒนาความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง (Self-Esteem) และความรู้สึกในทางที่ดีต่อการเรียนรู้

การวางแผนหลักสูตรที่ดี

หลักสูตรเป็นสิ่งที่ช่วยให้ครูพิจารณาเกี่ยวกับเด็กและการจัดประสบการณ์ การที่จะทำให้อุบัติการณ์บรรลุเป้าหมายในระยะยาวได้นั้น ขึ้นอยู่กับการวางแผนการใช้หลักสูตร ซึ่งการวางแผน

การใช้หลักสูตร มีความหมายรวมถึง กิจกรรม วิธีการเรียนการสอน และวัสดุที่ใช้ เนื่องจากเด็ก ระดับก่อนประถมศึกษาเรียนรู้จากทุกประสบการณ์ ดังนั้นหลักสูตรสำหรับเด็กระดับก่อนประถมศึกษา จึงรวมถึง เทคนิคการสร้างระเบียบวินัย กิจกรรมรายบุคคล กิจกรรมกลุ่ม กิจกรรมประจำวัน และคุณลักษณะอื่น ๆ ของเด็กในแต่ละวันที่โรงเรียนด้วย

เฟลมมิง (Flemming, 1977, p. 9) ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการวางแผนการจัด หลักสูตรและการจัดกิจกรรมสำหรับเด็กปฐมวัย ไว้ดังต่อไปนี้

1. ผู้สร้างหลักสูตรควรตระหนักว่าเด็ก ๆ ในวัยก่อนเรียนเจริญเติบโตมีการพัฒนาและการเรียนรู้อย่างไร
2. ตระหนักอยู่เสมอว่าเด็ก ๆ จะเรียน ได้ดีที่สุดในเมื่อ
 - 2.1 เมื่อเขามีภาพพจน์ที่ดีของตัวเอง และได้รับการยอมรับจากผู้ใหญ่และเด็กอื่น ๆ
 - 2.2 เมื่อเขาได้มีโอกาสค้นพบ สำรวจ แก้ปัญหาอย่างท้าทายจากประสบการณ์ตรง
 - 2.3 เมื่อให้ทางเลือกที่แตกต่างกันหลาย ๆ ลักษณะเพื่อพัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง
 - 2.4 จัดสภาพแวดล้อมที่สมบูรณ์เพื่อส่งเสริมพัฒนาการของเด็กทุกคน และมองเห็นความสำคัญในเรื่องความสนใจและความต้องการของแต่ละคน
 - 2.5 อยู่ภายใต้การดูแล ให้คำปรึกษา และอำนวยความสะดวกของผู้ใหญ่ สนับสนุนการใช้สิทธิของเด็กแต่ละคนและเน้นเสรีภาพในการเรียนรู้
3. จัดหาและอนุญาตในการจัดกิจกรรมที่มีความสมดุลและเหมาะสมสำหรับกิจกรรมต่อไปนี้
 - 3.1 กิจกรรมที่มีการควบคุม/ กิจกรรมที่ไม่มีการควบคุม
 - 3.2 ให้ข้อมูลความรู้/ เสริมสร้างความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
 - 3.3 กิจกรรมการเคลื่อนไหว/ กิจกรรมเงียบ
 - 3.4 เป็นผู้สังเกต/ เป็นผู้เล่น
 - 3.5 เล่นเดี่ยว/ เล่นด้วยกันเป็นกลุ่ม
4. เน้นความเข้มแข็งของคณะครูและความร่วมมือจากผู้ปกครองและชุมชน
5. ตระหนักในจุดอ่อนของครูแต่ละคนและวางแผนเพื่อพัฒนาแต่ละคนและพยายามค้นหาแนวความคิดใหม่ ๆ และวิธีการปรับปรุงทักษะการสอน โดยกระตุ้นครูให้มีคุณลักษณะที่ดีคือ
 - 5.1 อ่านให้มาก และอ้างอิงถึงห้องสมุดหลักเพื่อเป็นแหล่งเสาะหาความรู้
 - 5.2 เชื่อมชมศูนย์เด็กปฐมวัยอื่น ๆ
 - 5.3 แลกเปลี่ยนความคิดและปัญหากับนักการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาปฐมวัย
 - 5.4 ร่วมประชุมปฏิบัติการ

5.5 เชิญวิทยากรในชุมชน

5.6 ให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการวางแผนและการสอน

สันต์ ธรรมบำรุง (2527) ได้กล่าวถึงการวางแผนการใช้หลักสูตรไว้ว่า การทำงานทุกอย่างจะต้องมีการวางแผนอันเป็นการกำหนดเป้าหมายและทิศทางซึ่งจะทำให้การทำงานเป็นระบบ ผู้ปฏิบัติงานสามารถทราบเป้าหมายและทิศทางได้ นอกจากนี้ยังสามารถประเมินได้ว่างานนั้นสำเร็จตามแผนที่วางไว้หรือไม่ อันจะเป็นแนวทางที่จะทำให้หลักสูตรมีคุณภาพและมีคุณค่า

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2533) ได้กล่าวถึงการวางแผนการใช้หลักสูตรไว้ว่า ต้องคำนึงถึงสิ่งจำเป็น คือ การประชาสัมพันธ์หลักสูตรให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบ การเตรียมความพร้อมของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร การเตรียมความพร้อมด้านวัสดุหลักสูตร อุปกรณ์ สื่อการสอน อาคารสถานที่ และงบประมาณ การจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับผู้สอน จัดเตรียมโครงการประเมินผลและติดตามผลการใช้หลักสูตร ตลอดจนการเขียนจุดประสงค์การเรียนรู้ และเนื้อหาวิชาให้สอดคล้องกับผู้เรียนในแต่ละท้องถิ่น

การวางแผนระยะสั้นและระยะยาวร่วมกันระหว่างคณะครู

1. กำหนดโครงสร้างทั่วไป รายปี/ เดือน/ สัปดาห์/ วัน เลือกคู่มือการสอนเป็นเครื่องมือช่วยพิจารณาความจำเป็นในการสอนซ้ำและพิจารณาตามความสนใจ ความจำเป็นและประสบการณ์ของนักเรียน

1.1 ศึกษาแผนการสอนทั้งหมดเพื่อหาแนวทางกำหนดวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น

1.2 พยายามหาโอกาสใช้แหล่งข้อมูลพื้นฐานให้มากเพื่อขยายโอกาสทางการศึกษา

1.3 ขยายแหล่งข้อมูลโดยการจัดซื้อหนังสือที่ได้รับการเสนอแนะ เช่น หนังสือ

เกี่ยวกับดนตรี เพลง การใช้นิ้วมือ และโคลงกลอน

1.4 จัดทำโครงการสำหรับเริ่มต้นหรือส่งเสริมการเรียนศิลปะ ดนตรี วิทยาศาสตร์ การใช้นิ้วมือ และการสร้างสรรค์ความคิดแบบอื่น ๆ พยายามกระตุ้นให้คณะครูและผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการวางแผน

1.5 เมื่อจบบทเรียนแต่ละช่วงต้องมีการประเมินผลพร้อมทั้งบันทึกข้อเสนอแนะสำหรับบทเรียนต่อไป ขยายและปรับโครงการสำหรับการนำบทเรียนนั้น ๆ ไปใช้กับกลุ่มอื่น ๆ ในโอกาสต่อไป

1.6 จัดให้มีคลังสำหรับเก็บอุปกรณ์สำหรับครู และมีการปรับปรุงเป็นครั้งคราว มีการซ่อมแซมหรือจัดหาอุปกรณ์ทดแทนสำหรับสิ่งที่จำเป็นและใช้มากที่สุด

2. จัดทำโครงการละเอียดในแต่ละสัปดาห์

2.1 เอาใจใส่ทุก ๆ ศูนย์การเรียนในห้องเรียนแต่ละช่วงเวลาเรียน

2.2 จัดทำโครงการพิเศษสำหรับนักเรียนเป็นรายบุคคล เลือกวัสดุอุปกรณ์โดยพิจารณาให้เหมาะกับความสามารถ และความจำเป็นของเด็ก

2.3 สร้างประสบการณ์ก่อนเรียนให้กับผู้เรียน

2.4 เตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น

2.5 ทดสอบส่วนประกอบ แบบแผน แนวความคิด และทดลองมาล่วงหน้าโดยเฉพาะอาหาร ศิลปะ และวิทยาศาสตร์

2.6 ให้โครงการมีความยืดหยุ่นพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลง ขยาย หรือทดแทนได้

2.7 คาดคะเนความจำเป็นเกี่ยวกับโครงการที่จะใช้สลับหรือทดแทนกันได้ พิจารณาถึงความเปลี่ยนแปลงของอากาศ อัตรากำลังของครู สถานการณ์ของโรงเรียน ความจำกัดของเนื้อที่ เนื่องจากใช้ประโยชน์หลายทาง

2.8 พิจารณาและร่างโครงการสำหรับความจำเป็นพิเศษที่ต้องการจำนวนคนในขณะเพิ่มขึ้น วัสดุอุปกรณ์พิเศษ ผู้มาเยี่ยม การเดินทาง การนิเทศที่ปลอดภัย

2.9 กำหนดและร่างความรับผิดชอบเฉพาะตัวสำหรับสมาชิกในคณะ วางแนวทางที่อาสาสมัครเข้าช่วยได้และพยายามกระตุ้นให้อาสาสมัครและพ่อแม่เข้าร่วมประชุมเพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง

2.10 ครูแต่ละคนควรจะได้รับภาระกระตุ้นให้ยอมรับศูนย์การเรียนรู้ เวลาการปฏิบัติงานประจำ หรือกิจกรรมที่ครูรับผิดชอบเองทั้งหมด

3. สร้างโครงการที่มีลักษณะเด่นของตนเอง

3.1 ต้องรู้จักเลือก โดยเลือกเฉพาะความเข้าใจขั้นพื้นฐานและแนวความคิดเกี่ยวกับการจัดหลักสูตรที่สอดคล้องกับความจำเป็นของเด็กซึ่งสะท้อนออกมาทางความสามารถ ประสบการณ์ก่อน ๆ โอกาส วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และสภาวะเศรษฐกิจ

3.2 เลือกแนวทางในการพัฒนาการศึกษาที่สอดคล้องกับปรัชญาการสอนทักษะและแบบแผนการสอนที่ทำให้ครูกระตือรือร้นมากที่สุด

3.3 ปรับโครงการสอนให้สามารถที่จะเป็นไปได้ และให้สอดคล้องกับข้อจำกัดของโครงการ ระยะเวลา สภาพแวดล้อม และทรัพยากรของชุมชน

องค์ประกอบของหลักสูตร

องค์ประกอบของหลักสูตรทำให้สามารถเห็น โครงสร้างของหลักสูตรทั้งระบบ และทำให้ความหมายของหลักสูตรสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

Taba (1962) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของหลักสูตรมี 4 ประการ คือ

1. วัตถุประสงค์ ซึ่งเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนว่าต้องการให้ผู้เรียนเป็นอย่างไร ต้องสอนเนื้อหาอะไร สอนแก่ใคร และสอนทำไม

2. เนื้อหาวิชา หมายถึง สาระของความรู้และประสบการณ์ในการแสวงหาความรู้ตามศาสตร์สาขาวิชานั้น ๆ เนื้อหาเป็นรายละเอียดที่นำมาถ่ายทอดให้กับผู้เรียนเพื่อให้มีคุณสมบัติตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

3. วิธีสอนและการจัดดำเนินการ หมายถึง การแปลงวัตถุประสงค์ของหลักสูตรไปสู่การสอนเนื้อหาวิชาตามที่หลักสูตรกำหนดด้วยวิธีการสอนแบบต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จ มีความรู้ สมรรถภาพ ทักษะ เจตคติ และคุณสมบัติตามที่หลักสูตรกำหนด

4. การประเมินผล เป็นการประเมินเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนและประเมินว่าผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ สมรรถภาพ ทักษะ เจตคติ และคุณสมบัติตามวัตถุประสงค์หรือไม่ โดยใช้ วัตถุประสงค์เป็นแนวทางในการประเมินผล

ธำรง บัวศรี (2532) กล่าวว่า องค์ประกอบของหลักสูตรควรประกอบด้วย

1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร
2. วัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน
3. เนื้อหาและประสบการณ์
4. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน
5. วัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน
6. การประเมินผล

โดยสรุป หลักสูตรประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ จุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ เนื้อหาและประสบการณ์ วิธีการสอน และการประเมินผลหลักสูตร

ข้อควรคำนึงในการวางแผนหลักสูตร

สมาคมปฐมวัยศึกษาแห่งชาติ ประเทศสหรัฐอเมริกา (हररररर नीलविलेखर, 2535, หน้า 47) ได้เสนอแนะแนวทางในการวางแผนหลักสูตรที่เหมาะสมไว้ดังนี้

1. หลักสูตรที่เหมาะสมกับพัฒนาการเด็กควรส่งเสริมให้เด็กเจริญงอกงามในทุก ๆ ด้าน อันได้แก่ ทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา โดยใช้กระบวนการบูรณาการ การเรียนรู้ของเด็ก มิได้เกิดขึ้นภายใต้เนื้อหาเฉพาะแคบ ๆ แต่จะเกิดขึ้นแบบผสมผสาน นั่นคือ กิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดขึ้นจะไม่มีผลกระทบต่อคุณลักษณะของเด็กเพียงด้านหนึ่งด้านใดเพียงด้านเดียวแต่จะส่งผลถึงทุก ๆ ด้าน

2. การวางแผนหลักสูตรควรอยู่บนพื้นฐานของการสังเกตของครู และการเก็บข้อมูล ความสนใจพิเศษและความก้าวหน้าทางพัฒนาการของเด็ก ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมกับอายุ และข้อมูลของเด็กแต่ละคนด้วย

3. การวางแผนหลักสูตร เน้นการเรียนรู้อันเกิดขึ้นจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ ครูจัด เตรียมสิ่งแวดล้อมสำหรับเด็กให้เด็กเรียน โดยการสำรวจอย่างกระตือรือร้น ตลอดจนการมีปฏิสัมพันธ์ กับผู้ใหญ่ เด็กอื่น ๆ และวัสดุอุปกรณ์ การประเมินว่าเด็กได้เกิดการเรียนรู้หรือไม่ได้ตัดสินจาก ผลงานหรือแนวทางที่ผู้ใหญ่ตัดสินว่าถูกต้อง การเรียนรู้ส่วนใหญ่ของเด็กเกิดขึ้นเมื่อเด็กคิด กิจกรรมการเล่นด้วยตนเอง ซึ่งเด็กจะรู้สึกประสบความสำเร็จเมื่อเขาได้ทำงานในสิ่งที่เขากำหนด เพื่อตัวเอง

4. กิจกรรมและสื่อการเรียนควรเป็นรูปธรรม เป็นของจริง และสัมพันธ์กับชีวิตของเด็ก เล็กก่อนที่เขาจะสามารถเข้าใจความหมายของสัญลักษณ์ เช่น ตัวอักษรตัวเลข การเรียนรู้จะเกิดขึ้น ในขณะที่เด็กหิบบีบ สัมผัส ทดลองกับสิ่งของและมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นตลอดช่วงชีวิตปฐมวัย มโนทัศน์และภาษาจะค่อย ๆ พัฒนาขึ้นทีละน้อยช่วยให้เด็กมีความสามารถเข้าใจสิ่งที่ เป็นนามธรรมหรือข้อมูลที่เป็นสัญลักษณ์เพิ่มขึ้น ควรนำนิทานและรูปภาพมาใช้ให้บ่อยครั้งเพื่อช่วย เสริมสร้างประสบการณ์จริงของเด็ก

5. การจัดเตรียมประสบการณ์การเรียนรู้ คำนึงถึงความแตกต่างของความสนใจ ความ สามารถ มากกว่าความแตกต่างของอายุปฏิทิน รวมทั้งการเตรียมการช่วยเหลือเด็กที่มีพัฒนาการ แตกต่างออกไปจากกลุ่ม โดยปกติแล้วควรเตรียมกิจกรรมและอุปกรณ์สำหรับความแตกต่างของ เด็ก ซึ่งอยู่ภายในช่วงระยะห่างกันสิบสองเดือน อย่างไรก็ตาม ช่วงระยะห่างของอายุตามพัฒนาการ ปกติอาจสูงที่สุดประมาณสองปี ความยากและซับซ้อนของวัสดุอุปกรณ์ก็ควรสอดคล้องกับช่วง ระยะอายุเด็กด้วย

6. ครูเตรียมกิจกรรมและวัสดุอุปกรณ์หลาย ๆ รูปแบบ ครูเพิ่มความยาก ความซับซ้อน และความท้าทายของกิจกรรมในขณะที่เด็กเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง และขณะที่เด็กพัฒนาความเข้าใจ และพัฒนาทักษะ ครูฟัง สังเกต และอธิบายพฤติกรรมของเด็ก ครูช่วยการเรียนรู้ของเด็ก โดยการ ตั้งคำถามให้ข้อเสนอแนะหรือเพิ่มเติมความซับซ้อนของความคิดและวัสดุอุปกรณ์

หลักในการจัดหลักสูตรสำหรับเด็กปฐมวัย

หลักในการจัดหลักสูตรสำหรับเด็กปฐมวัยควรมีลักษณะดังนี้ (เยวพา เฉชะคุปต์, 2542 ก, หน้า 83-84)

1. หลักสูตรควรเน้นสภาพชีวิตจริง กิจกรรมที่จัดควรเปิดโอกาสให้เด็กรู้จักแก้ปัญหา และแสดงความรู้สึกนึกคิดของคนอย่างอิสระ โดยครูควรสร้างบรรยากาศที่เหมาะสมให้กับเด็ก เพื่อให้มีร่างกายที่สมบูรณ์และมีสุขภาพจิตที่ดี
2. หลักสูตรควรเน้นการปรับตัวของเด็ก เปิดโอกาสที่จะให้เด็กเรียนและทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยการแลกเปลี่ยนสิ่งของ ทั้งของเล่น ของใช้ ฝึกการอดทนรอคอย และการทำสิ่งต่าง ๆ คนเดียวและเป็นกลุ่ม
3. การจัดประสบการณ์ควรเป็นพัฒนาการทางร่างกายให้มากที่สุด โดยให้เด็กมีโอกาสใช้กล้ามเนื้อใหญ่และเล็กในการทำกิจกรรมต่าง ๆ และฝึกทักษะต่าง ๆ ที่จะช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกาย โดยครูจัดเตรียมกิจกรรม ของเล่น และสื่อการเรียนหลาย ๆ อย่างไว้ให้เด็กได้มีโอกาสเลือก
4. หลักสูตรควรเน้นการพัฒนาสติปัญญาโดยการจัดประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมที่จะเน้นการพัฒนาทางสติปัญญาและการแก้ปัญหา
5. การจัดประสบการณ์ควรเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความรู้สึกนึกคิด ความคิดสร้างสรรค์อย่างเสรีโดยใช้วิธีหลาย ๆ อย่างมากกว่าที่จะให้เด็กทำตามครูหรืออ่านเขียนอย่างเดียว
6. โรงเรียนสำหรับเด็กปฐมวัยที่ดีควรเปิดโอกาสให้เด็กได้พัฒนาความคิดรวบยอดเกี่ยวกับตนเอง เกิดความรู้สึกและภาพลักษณ์ที่ดีงามต่อตนเองและผู้อื่น
7. โรงเรียนสำหรับเด็กปฐมวัยควรเป็นสถานที่ที่เด็กจะมีความรู้สึกอบอุ่น ปลอดภัย และมีโอกาสทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การพูดคุย ร้องเพลง เล่นอย่างอิสระ และมีการพักผ่อนอย่างเพียงพอ
8. ตารางเวลาที่ใช้ในแต่ละวันควรยืดหยุ่นตามความสนใจและความต้องการของเด็ก
9. ครูผู้สอนในชั้นเด็กปฐมวัยควรมีความรู้เกี่ยวกับมานุษยวิทยา สังคมวิทยา พัฒนาการของเด็ก และจิตวิทยา
10. การให้การศึกษาแก่พ่อแม่ควรเป็น โครงการหนึ่ง และเป็นแนวโน้มใหม่ที่ควรรวมอยู่ในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย
11. ควรมีโครงการต่อเนื่องระหว่างโรงเรียนอนุบาลกับ โรงเรียนประถมเพื่อหาแนวทางการร่วมกันในการประเมินผล และเพื่อเพิ่มพูนทัศนคติและความร่วมมือระหว่าง โรงเรียนอนุบาลกับ โรงเรียนประถม

หลักสูตรสำหรับเด็กปฐมวัยควรเป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการและธรรมชาติของเด็ก เพื่อให้เด็กได้เจริญเติบโตอย่างเหมาะสม

ลักษณะของหลักสูตรที่ดีสำหรับเด็กปฐมวัย

ลักษณะของหลักสูตรที่ดีสำหรับเด็กปฐมวัยควรรให้เด็กมีโอกาสพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (เขาวพา เศษะกุลป์, 2542 ก, หน้า 84)

1. พัฒนาการทางร่างกาย
2. พัฒนาการทางสติปัญญา
3. พัฒนาการทางอารมณ์
4. พัฒนาการทางภาษา
5. พัฒนาการทางสังคมและศีลธรรม
6. การปรับตัว
7. การแสดงออก
8. ความมีสุนทรียภาพ
9. ความคิดสร้างสรรค์
10. การตอบสนองความต้องการของตนเอง

หลักสูตรคือ การวางแผนการเรียนรู้ จัด โอกาสทางการเรียนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์เฉพาะ เป็นการจับหมวดหมู่สิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้น โดยควรเน้นประสบการณ์ที่เด็กได้รับโดยตรงจากสิ่งที่เด็กได้ค้นพบด้วยตนเอง มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้างและสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้เด็กพัฒนาทักษะที่สำคัญต่อการสร้าง โครงสร้างสติปัญญา มีทักษะความพร้อม ที่จำเป็นต่อการเรียนในโรงเรียน ใช้ภาษาสื่อสารกับบุคคลอื่นตามความรู้สึกนึกคิดของตน ได้ช่วยเหลือ ตัวเอง พัฒนาภาพพจน์และความรู้สึกที่ดีเกี่ยวกับตัวเองซึ่งหลักสูตรที่ดีนั้นควรให้เด็กได้มีโอกาสพัฒนาทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ ภาษา สังคมและศีลธรรม การปรับตัว การแสดงออก ความมีสุนทรียภาพ ความคิดสร้างสรรค์ และการตอบสนองความต้องการของตนเอง

2. การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก

สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้จะต้องอยู่ในสภาพที่สนองความต้องการ ความสนใจของเด็กทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน ผู้สอนจะต้องจัดสภาพแวดล้อมให้เด็กได้อยู่ในที่ที่สะอาดปลอดภัย อากาศสดชื่น ผ่อนคลาย ไม่เครียด มีโอกาสออกกำลังกายและพักผ่อน มีสื่อวัสดุอุปกรณ์มีของเล่นที่หลากหลายเหมาะสมกับวัย ให้เด็กมีโอกาสได้เลือกเล่น เรียนรู้เกี่ยวกับตนเองและโลกที่เด็กอยู่ รวมทั้งพัฒนาการอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม ดังนั้น สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกห้องเรียนจึงเป็นเสมือนหนึ่งสังคมที่มีคุณค่าสำหรับเด็กแต่ละคนจะเรียนรู้ และสะท้อนให้เห็นว่า

บุคคลในสังคมเห็นความสำคัญของการ อบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่เด็กระดับปฐมวัย (กรมวิชาการ, 2546 ก, หน้า 5-6)

การจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กปฐมวัยนั้นนับว่ามีผลต่อทัศนคติของเด็ก โดยเฉพาะเด็กที่เพิ่งมาเข้าโรงเรียนเป็นอย่างยิ่ง ลีเพอร์และคนอื่น ๆ (Leeper et al., 1984, pp. 509-513) เสนอว่าการจัดสภาพแวดล้อม (Physical Facilities) สำหรับเด็กปฐมวัยนั้นควรคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีการเรียนรู้ การจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กปฐมวัยควรมีส่วนเอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก โดยเป็นการเรียนรู้จากประสาทสัมผัสทั้งห้าและเรียนรู้จากสิ่งที่เป็นนามธรรมให้มากที่สุด

2. ความปลอดภัยของเด็กและครู การจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กปฐมวัยควรคำนึงถึงความปลอดภัยของเด็กให้มากที่สุด

3. ปรัชญาการศึกษาของเด็ก การจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กปฐมวัยควรให้เหมาะสมกับปรัชญาการศึกษาของเด็กในวัยนี้ กล่าวคือ ห้องเรียนควรมีขนาดกว้าง มีการจัดมุมประสบการณ์ มีตู้เก็บอุปกรณ์ มีบริเวณจัดวางสิ่งของ บริเวณที่รับประทานอาหาร ควรมีแสงสว่างและสีอันสดใส อากาศ ถ่ายเทได้สะดวก และควรมีบริเวณที่ให้เด็กที่ป่วยได้พักผ่อนแยกจากเด็กอื่น ๆ ห้องน้ำควรมีหน้าต่างให้แสงแดดและอากาศถ่ายเทได้สะดวก บริเวณสำหรับผู้ใหญ่ควรมีทั้งห้องทำงานหรือบริเวณที่ให้ครูทำงาน ควรมีบริเวณสำหรับเก็บหนังสืออ้างอิงและอุปกรณ์ บริเวณที่ใช้สำหรับต้อนรับผู้ปกครอง บริเวณสำหรับให้ครูพักผ่อน รวมทั้งควรมีบริเวณที่จัดสำหรับเด็กพิการที่เข้ามาเรียนร่วมในโครงการกับเด็กปกติ และยังคงควรมีบริเวณสถานที่สำหรับเด็กเล่นกลางแจ้งที่สามารถเข้ามาสู่ห้องเรียนได้สะดวก

การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนระดับก่อนประถมศึกษาชั้นนั้นมีความสำคัญต่อเด็ก ทั้งนี้เนื่องจากธรรมชาติของเด็กวัยนี้สนใจที่จะเรียนรู้ ค้นคว้า ทดลอง และต้องการสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว ดังนั้นการจัดเตรียมสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสมตามความต้องการของเด็กจึงมีความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมและการเรียนรู้ของเด็กมาก เด็กสามารถเรียนรู้จากการเล่นที่เป็นประสบการณ์ตรงที่เกิดจากการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องจัดที่เล่นและที่ทำกิจกรรมสำหรับเด็กทั้งในและนอกห้องเรียน ซึ่งการจัดสภาพแวดล้อมจะต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้ (กรมวิชาการ, 2540 ก)

1. ความสะอาด ความปลอดภัย
2. ความมีอิสระอย่างมีขอบเขตในการเล่น
3. ความสะดวกในการทำกิจกรรม
4. ความพร้อมของอาคารสถานที่ เช่น ห้องเรียน ห้องน้ำห้องส้วม สนามเด็กเล่น ฯลฯ

5. ความเพียงพอเหมาะสมในเรื่องขนาด น้ำหนัก จำนวน สีของสื่อและเครื่องเล่น

6. บรรยากาศในการเรียนรู้ การจัดที่เล่น และมุมประสบการณ์ต่าง ๆ

การจัดประสบการณ์และสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน

การจัดประสบการณ์และสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน หมายถึง การจัดวัสดุ อุปกรณ์ สิ่งจำลองและสื่อต่าง ๆ ที่มีลักษณะและคุณสมบัติเหมาะสมสำหรับการกระทำกิจกรรมภายใน อาคารและภายในห้องเรียนซึ่งจะเป็นสถานการณ์กระตุ้นให้เด็กกระทำกิจกรรมตอบสนองต่อ สถานการณ์นั้น ๆ และเกิดประสบการณ์ต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของผู้จัดเตรียมสถานการณ์

ขอบข่ายการจัดประสบการณ์และสิ่งแวดลอมในห้องเรียน

ในการพิจารณาวางแผนหรือจัดสิ่งแวดล้อมภายในห้องเรียนสำหรับเด็กปฐมวัยนั้น จะต้องพิจารณา 2 อย่างควบคู่กัน ไป คือ ลักษณะวัสดุเครื่องตกแต่งซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และลักษณะกิจกรรมของเด็กที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ซึ่งเป็นลักษณะและพัฒนาการของเด็กในวัยนี้ การพิจารณาวัสดุ อุปกรณ์ ลักษณะเครื่องตกแต่งห้อง การกั้นห้อง ช่องว่าง มุมกิจกรรมต่าง ๆ ควรเป็นสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เลียนแบบชีวิตจริงแต่มีขนาดที่เหมาะสมกับเด็ก เป็นโลกที่ย่อส่วนลงมาให้เท่ากับเด็ก ซึ่งการเตรียมการเพื่อจัดสิ่งแวดล้อมในห้องเรียนสำหรับเด็กปฐมวัยผู้จัดควรจะต้องเตรียมข้อมูลต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. รายละเอียดของแผนผังพื้นที่
2. เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการใช้เนื้อที่แต่ละส่วน
3. รายละเอียดเกี่ยวกับเด็กที่จะใช้ห้องและเนื้อที่นั้น ๆ
4. รายละเอียดหรือขีดจำกัดเกี่ยวกับการเงิน

การจัดเตรียมข้อมูลเหล่านี้ ผู้จัดต้องพิจารณาปัญหาการจัดตกแต่งในแต่ละส่วนให้มีสัดส่วนเหมาะสมเพื่อให้เด็กทำงาน ได้ซึ่งนอกจากจะจัดเครื่องตกแต่งให้มีขนาดเหมาะสมที่เด็ก ๆ จะเคลื่อนย้ายได้ด้วยตนเองแล้ว เนื้อที่ต่อเด็กแต่ละคนก็ควรให้เหมาะสมกับกิจกรรมซึ่งจะนำไปสู่พัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาของเด็ก (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2524, หน้า 194-197)

หลักเกณฑ์ในการจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน

ราตี ทองสวัสดิ์ (2523) กล่าวถึงการจัดห้องเรียนว่า เนื่องจากบ้านเมืองของเราไม่ใช่ประเทศที่ร่ำรวยเหมือนบางประเทศ ลักษณะการจัดห้องเรียนจึงควรเป็นแบบประหยัด ไม่แยกห้องเล่นออกไว้ต่างหาก แต่จะจัดรวมไว้ในห้องเรียนนั่นเอง ปกติหากเป็นห้องเรียนขนาด 7 x 9 เมตร อาจใช้เป็นที่รับประทานอาหารและที่นั่งนอนในห้องนี้ได้เลย นอกจากนี้อาจจัดให้ได้ประโยชน์เต็มที่โดยแยกห้องเรียนเป็นส่วน ๆ เพื่อจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การฟังนิทาน

เกมการศึกษา มุมเรียน มุมประสบการณ์ชีวิต เช่น มุมบ้าน มุมคลินิก มุมหนังสือและอุปกรณ์ ส่วนสภาพห้องเรียนที่จัดในสภาพที่มุ่งจะสอนอ่านเขียนให้แก่เด็กมักจะไม่ค่อยมีมุมใด ๆ มากนัก จะเป็น โต๊ะเก้าอี้สำหรับนั่งอ่านเขียนแต่เพียงอย่างเดียว นอกจากนี้จะใช้อุปกรณ์ที่นำมาใช้ในการสอน หน้าชั้นเท่านั้น นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2523) ได้ให้หลักเกณฑ์ว่า ห้องเรียนสำหรับเด็กควรมีลักษณะที่ปรับใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง และสร้างด้วยวัสดุที่เหมาะสมกับสภาพความร้อนหนาวของอากาศ ควรมีลักษณะชั้นเดียว อยู่ห่างจากอันตราย เช่น สายไฟและ สิ่งสกปรกต่าง ๆ ควรจัดห้องเรียนให้มีลักษณะคล้ายบ้านเพื่อเด็กจะได้ไม่รู้สึกแปลกหรือไม่คุ้นเคย ห้องน้ำควรมีจำนวนเพียงพอกับตัวเด็กและอยู่ใกล้กับห้องเรียน ขนาดของห้องบริเวณภายในอาคาร จะใหญ่พอที่จะให้เด็กเคลื่อนไหวโดยใช้กล้ามเนื้อใหญ่ได้สะดวก อัตราส่วนประมาณ 40-60 ตาราง ฟุตต่อเด็ก 1 คน

ทัศนคติของเด็กปฐมวัยต่อการเข้าโรงเรียนครั้งแรกนับว่ามีความสำคัญยิ่งต่อตัวเด็ก ดังนั้น โรงเรียนควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้เด็กมีประสบการณ์เพื่อเรียนรู้สิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ สิ่งที่จะช่วยให้เด็กเรียนรู้ได้ระยะนี้ก็คือ การเล่น อุปกรณ์ที่ทางโรงเรียนจะต้องจัดเตรียมอุปกรณ์และทำ กิจกรรมการเล่นให้เหมาะสมและเพียงพอเพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้ในสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ ตลอดเวลา

ในการจัดกิจกรรมการเรียนแต่ละวัย ควรพิจารณาถึงสิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. ที่ว่าง (Space) สำหรับเด็กทั้งในและนอกห้องเรียนเพียงพอกับความต้องการของเด็กหรือไม่
2. การจัดห้องเรียนนั้นทำให้เด็กได้เคลื่อนไหวอย่างอิสระและปลอดภัยเพียงไร
3. มีอุปกรณ์สำหรับให้เด็กเล่นตามลำพังและเล่นเป็นกลุ่มมากน้อยเพียงใด
4. มีอุปกรณ์สำหรับให้เด็กเล่นเพื่อออกกำลัง ใช้กล้ามเนื้อเพื่อการเคลื่อนไหว และอุปกรณ์ที่เด็กเล่น โดยมีสมาชิกเพียงพอหรือไม่
5. อุปกรณ์ที่จัดหาไว้ให้เด็กเล่นสามารถคิดแปลงใช้ประโยชน์ได้หลายอย่างหรือไม่
6. อุปกรณ์ที่เด็กเล่นนั้นสามารถโยกย้ายเปลี่ยนแปลงได้หรือไม่ ในกรณีที่เด็กเมื่อที่จะเล่นอุปกรณ์บางอย่างแล้ว มีที่เก็บอุปกรณ์เหล่านี้หรือไม่
7. ถ้าอุปกรณ์บางอย่างมีไม่เพียงพอควรจะทำวิธีหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันเล่นอย่างไร เด็กจึงจะได้รับประสบการณ์โดยทั่วถึงกัน
8. อุปกรณ์ที่จัดหาไว้มีประโยชน์ทางการศึกษาแก่เด็กตรงตามวัตถุประสงค์และสอดคล้องกับพัฒนาการการเรียนรู้และความต้องการของเด็กเพียงไร

ในการจัดโรงเรียนสำหรับเด็กนั้น มิใช่จะคำนึงถึงเรื่องบริเวณเนื้อที่สำหรับทำกิจกรรม และอุปกรณ์สำหรับเด็กเล่นเท่านั้น แต่จะต้องคำนึงถึงบรรยากาศที่เหมาะสมอีกด้วย เช่น การเลือกสถานที่ควรให้ห่างไกลจากเสียงรบกวน หรือไม่ใกล้ชุมชนจนเกินไป อาคารที่ใช้ควรอยู่ในสภาพที่ปลอดภัยสำหรับเด็ก ไม่ชำรุดทรุดโทรม และรักษาความสะอาดได้ง่าย มีแสงสว่างเพียงพอ มีการประดับตกแต่งพอสมควรแต่ไม่รกรุงรัง มีคูเก็บอุปกรณ์และของให้เรียบร้อย มีห้องรับประทานอาหาร และจัดหาที่ดื่มน้ำไว้ให้เพียงพอ

ที่ว่างในอาคาร (Indoor Space) ห้องเรียนสำหรับเด็กเล็กควรมีขนาดกว้างขวางพอที่เด็กจะสามารถเล่นและทำงานร่วมกัน ได้โดยสะดวก ที่ว่างในห้องเรียนควรเปลี่ยนแปลงได้ ยึดหยุ่นได้น่าอยู่ และสะดวกสบายเหมือนที่บ้าน ห้องเรียนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้านั้นเหมาะในการจัดกิจกรรมมากกว่าห้องสี่เหลี่ยมจัตุรัส ห้องเรียนของเด็กควรอยู่ใกล้กับห้องน้ำ ควรมีที่ว่างในบริเวณอาคาร เพื่อส่งเสริมให้เด็กใช้กล้ามเนื้อใหญ่ด้วย

ระบบเสียง ห้องเรียนสำหรับเด็กเล็กควรจำเป็นต้องมีระบบป้องกันเสียงด้วย เช่น เสียงจากเครื่องปรับอากาศ เสียงรถ เสียงเครื่องยนต์ ตลอดจนเสียงอื่น ๆ ที่จะเข้ามารบกวนในห้อง ขณะเดียวกันก็ต้องมีการป้องกันเสียงสะท้อนภายในห้องด้วย เพราะเด็กเล็ก ๆ มักส่งเสียงดังในขณะที่ทำกิจกรรม ดังนั้นห้องเรียนอาจใช้ผ้าบุฝ้าผนัง หรือใช้อุปกรณ์ประเภท Software หรือปูพรมที่พื้น หรือใช้กระดาษฟางบุฝ้าผนังและเพดานเพื่อกันเสียงสะท้อน เพดานห้องควรสร้างให้สูงจากพื้นประมาณ 10-11 ฟุต

ผนังห้อง ผนังห้องเรียนอาจใช้เป็นี่แสดงผลงานของเด็กภายหลังจากที่เด็กทำกิจกรรมในห้องเรียนเรียบร้อยแล้ว ประตูและหน้าต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของผนังห้องที่สามารถจัดประดับและตกแต่งให้สวยงามได้ กระดานที่ใช้สำหรับแสดงผลงานของเด็กนั้นจะต้องจัดและวางไว้ในระดับสายตาของเด็กที่สามารถมองเห็นได้ง่าย ผนังควรใช้ไม้เนื้ออ่อนซึ่งจะช่วยกันเสียงสะท้อนได้และใช้เป็นแผนภูมิก็ได้ นอกจากนี้ผนังห้องควรทำความสะอาดได้ง่าย ควรเลือกสีที่จะให้แสงสว่างแก่ห้องได้อย่างเหมาะสม ห้องเรียนและของเล่นที่มีสีสันทันต่าง ๆ สามารถดึงดูดความสนใจของเด็กได้มากกว่าห้องเรียนที่ไม่มีสีสันทัน

พื้นห้อง พื้นห้องต้องสะอาดและมีวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่สามารถทำความสะอาดได้ง่าย เด็ก ๆ จะต้องใช้พื้นห้องเรียนในการทำกิจกรรมมาก ห้องอาหารนั้นอาจจัดแปลงให้เป็นห้องเล่นได้ ดังนั้น โต๊ะเก้าอี้จึงควรทำความสะอาดได้ง่าย สามารถเคลื่อนโยกย้ายได้ตามต้องการ และจัดแปลงห้องสำหรับใช้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ โต๊ะจ่ายอาหารอยู่สูงพอเหมาะเพื่อสุขอนามัย

หน้าต่างและประตู ประตูและหน้าต่างเป็นส่วนประกอบสำคัญของห้องเรียน หน้าต่างควรอยู่ในระดับต่ำพอที่เด็กจะสามารถมองออกไปข้างนอกได้ และให้ขนาดกว้างพอเหมาะที่แสงสว่างจะเข้าห้องได้อย่างทั่วถึง หน้าต่างควรมีม่านสำหรับกรองแสงที่จ้าเกินไป ลูกบิดประตูควรอยู่ระดับสูงพอที่เด็กสามารถเอื้อมถึงเพื่อดึงปิดหรือเปิดประตูได้ ประตูควรอยู่ในทิศทางที่เด็กจะออกไปสนามเล่น ได้สะดวก

การระบายอากาศ แสงสว่าง และน้ำดื่ม เพื่อให้อากาศถ่ายเทได้ดีจึงต้องเปิดประตูหน้าต่างอยู่เสมอ ห้องเรียนควรมีอุณหภูมิที่เด็กจะอยู่ได้อย่างสบาย คือประมาณ 68-72° F ส่วนสวิทช์ไฟฟ้า เครื่องปรับอากาศ พัดลม ควรติดไว้ในที่ปลอดภัย สำหรับปลั๊กไฟฟ้าและเครื่องอุปกรณ์ต่าง ๆ ก็เช่นกัน ควรคำนึงถึงความปลอดภัยของเด็กเป็นสิ่งสำคัญ ครูควรดูแลเกี่ยวกับแสงสว่างของห้องเรียน ถ้าให้เด็กทำงานที่ต้องใช้สายตามากครูควรจัดแสงสว่างให้พอเพียง และทำนองเดียวกันหากมุมใดมุมใด ครูก็ต้องคอยปรับแสงสว่างให้เข้าได้อย่างทั่วถึง สำหรับที่มีแสงสว่างจ้าเกินไปก็ควรหาทางลดหรือปรับให้น้อยลง

ห้องสำหรับพักผ่อนและห้องนอน การพักผ่อนเป็นสิ่งหนึ่งที่สำคัญสำหรับเด็กเล็ก ดังนั้น ชั่วโมงพักผ่อนหรือนอนหลับจะต้องจัดให้แก่เด็กคือประมาณวันละ 3 ชั่วโมง ห้องนอนควรเงียบและมีอุปกรณ์ในการนอนอย่างเพียงพอ ห้องนอนควรสะอาด อากาศถ่ายเทสะดวก

ห้องน้ำ ห้องน้ำต้องมีอ่างล้างมือสำหรับเด็กได้ทำความสะอาด มีสบู่ ผ้าเช็ดมือ เตรียมไว้ให้พร้อมในที่ที่เด็กสามารถใช้ได้โดยสะดวก โรงเรียนบางแห่งสามารถแยกห้องน้ำเด็กชายเด็กหญิงได้ โรงเรียนควรมีห้องน้ำห้องส้วมในปริมาณพอเพียงกับจำนวนเด็ก คือ 1 ที่ต่อเด็ก 10 คน ส้วมสำหรับเด็กควรสูงจากพื้นประมาณ 10-13 นิ้ว ห้องน้ำควรอยู่ใกล้กับห้องเรียนและห้องเล่น เพื่อเด็กจะได้ใช้สะดวก

ตู้และชั้นเก็บสิ่งของ ตู้และชั้นเก็บสิ่งของที่สร้างขึ้นนั้นจะช่วยฝึกความรับผิดชอบของเด็กในการเก็บสิ่งของที่เขานำมาเล่นมาใช้ให้เข้าที่เป็นระเบียบสวยงาม เด็กแต่ละคนจะต้องการชั้นสำหรับเก็บสิ่งของอันเป็นสมบัติส่วนตัวของเขา ตู้เก็บสิ่งของอาจออกแบบเป็นหลาย ๆ ลักษณะที่สามารถอำนวยความสะดวกในการใช้ให้แก่เด็กได้ ตู้แต่ละชั้นอาจลึกประมาณ 10-15 นิ้ว กว้างประมาณ 10-12 นิ้ว สูงประมาณ 35 นิ้ว มีตะขอสำหรับแขวนเสื้อผ้า อาจมีชั้นที่เก็บรองเท้า ซึ่งสูงประมาณ 10 นิ้วจากพื้น โรงเรียนอนุบาลบางแห่งอาจมีที่เก็บเสื้อผ้าแยกต่างหากก็ได้

ชั้นหรือตู้ (Locker) ที่ใช้นี้สามารถเคลื่อนย้ายได้สะดวกเมื่อต้องการเปลี่ยนรูปแบบของห้อง ของเล่นที่มีขนาดใหญ่ก็จะต้องมีชั้นสำหรับเก็บ โดยเฉพาะ เช่นเดียวกับของเล่นที่มีขนาดเล็กก็ควรมีตู้หรือชั้นสำหรับเก็บ ครูใหญ่หรือครูก็ควรมีที่พักผ่อน โดยเฉพาะ มีโต๊ะทำงาน ตู้เก็บของ มีห้องประชุมสำหรับประชุมผู้ปกครองหรือที่สำหรับทำงานร่วมกับเด็ก เป็นต้น

นอกจากนี้ รีคและแพตเตอร์สัน (Reet & Patterson, 1986 อ้างถึงใน เขียวพา เศษะกุลปต์, 2542 ค, หน้า 177-178) ได้กล่าวไว้ว่าสถานศึกษาควรจัดให้มีครูผู้ดูแลและเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียน พร้อมทั้งควรจัดให้มีลักษณะดังต่อไปนี้

เก้าอี้ เก้าอี้ของเด็กปฐมวัยควรมีขนาดความสูงแตกต่างกัน โดยให้ความสูงแตกต่างกันประมาณ 9-14 นิ้ว ทั้งนี้เพื่อจะได้เหมาะกับขนาดของเด็กที่แตกต่างกัน ในวันแรกที่เด็กเข้ามาในห้องเรียนครูควรจะเป็นผู้ช่วยเหลือเด็กในการเลือกเก้าอี้และ โต๊ะ โดยมีข้อควรคำนึงดังต่อไปนี้

1. เมื่อเด็กนั่งบนเก้าอี้แล้วเท้าของเด็กจรดถึงพื้นใหม่ ถ้าไม่ถึงควรเปลี่ยนตัวใหม่
2. มีที่วางโต๊ะที่จะให้ห้วเข้าสามารถเคลื่อนไหวสะดวกใหม่
3. เมื่อเด็กนั่งแล้วมีความรู้สึกสบายใหม่

การเลือกเก้าอี้ให้เด็กปฐมวัยนอกจากจะพิจารณาในเรื่องของขนาดแล้ว ควรพิจารณาในเรื่องความแข็งแรงทนทาน และน้ำหนักด้วย ภายในห้องเรียนนอกจากจะมีเก้าอี้ของนักเรียนแล้วครูควรจัดให้มีเก้าอี้ที่พิเศษไปกว่าเก้าอี้นักเรียนธรรมดาด้วย เช่น เก้าอี้โยก เก้าอี้หมุน หรือเก้าอี้บุวมสำหรับครูหรือพี่เลี้ยงไว้นั่งเฝ้านิทาน หรือทำกิจกรรมอื่น ๆ ร่วมกับเด็ก และสำหรับให้เด็กได้นั่งเล่นในบางโอกาส

โต๊ะ การจัด โต๊ะให้เด็กปฐมวัยควรทำเช่นเดียวกับการจัดเก้าอี้ ก็จะต้องจัดให้มีขนาดต่างกันประมาณ 12-20 นิ้ว ในการเลือกรูปแบบของโต๊ะนี้ขึ้นอยู่กับผู้เลือกว่าจะต้องการชนิดใด แต่อาจเลือกใช้หลาย ๆ รูปแบบได้เพราะแต่ละรูปแบบต่าง ๆ กันจะต้องสามารถนำมาจัดรวมกันเป็นโต๊ะขนาดใหญ่ได้ด้วย และในทำนองเดียวกันก็สามารถแยกจัดออกจากกันเป็น โต๊ะเดี่ยวได้หรือจัดเป็นรูปต่าง ๆ ได้ ทั้งนี้เพื่อสะดวกต่อการทำกิจกรรมและทำให้เด็กเกิดความตื่นตัวกับสภาพห้องที่แตกต่างกันด้วย

ชั้นหนังสือ ควรเลือกแบบที่เคลื่อนย้ายได้ ขนาดความสูงของชั้นหนังสือควรให้สูงประมาณ 1 เมตร เพื่อให้เด็กสามารถเอื้อมหยิบได้ด้วยตนเอง นอกจากนี้จะมีชั้นหนังสือแล้วควรมีกระเช้าใส่หนังสือไว้ด้วยเพื่อให้เด็กสามารถถือเคลื่อนย้ายไปมาได้สะดวก หนังสือที่จะนำมาให้เด็กดูนั้นควรจัดให้มีหลาย ๆ ประเภทให้เหมาะสมกับวัยและความสนใจของเด็ก

ตู้หรือลิ้นชักเกอร์ เด็กทุกคนที่อยู่ในสถานศึกษาควรมีตู้หรือลิ้นชักเกอร์ที่เป็นของตนเอง เพื่อจะไว้ใช้เก็บของใช้ส่วนตัว ตู้หรือลิ้นชักเกอร์อาจจะเป็นแบบเปิดหรือปิดก็ได้ แต่ควรแบ่งเป็นชั้น ๆ อย่างน้อย 3 ชั้น ชั้นล่างสุดสำหรับเก็บรองเท้า ชั้นกลางเก็บของใช้ต่าง ๆ เช่น ยาสีฟัน แปรงสีฟัน แก้วน้ำ ขันน้ำ เป็นต้น และชั้นบนสุดสำหรับเก็บเสื้อผ้า การที่จัดให้เด็กได้มีตู้หรือลิ้นชักเกอร์ส่วนตัวนี้ จะช่วยฝึกนิสัยที่ดีให้แก่เด็กในเรื่องการดูแลของ การจัดระเบียบ เป็นต้น

ซึ่งนอกจากจะมีตู้หรือล็อกเกอร์ที่เป็นของเด็กแล้วก็ควรมีตู้หรือล็อกเกอร์ที่เป็นของครูด้วยเพื่อที่จะได้เก็บเพิ่มประวัติของเด็กและวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ และของใช้ส่วนตัวของครูด้วย

กระดาน กระดานที่ใช้ในห้องเรียนควรมี 2 ชนิด ชนิดที่ติดกับฝาผนังห้องควรมีขนาดกว้างยาวให้พอเหมาะกับขนาดของห้อง ควรทาดูด้วยสีเขียวและพื้นกระดานต้องไม่ทำให้เป็นพื้นมัน เพราะจะมีแสงสะท้อนเกิดขึ้นทำให้เด็กมองเห็นไม่ชัด และจะทำให้สายตาของเด็กเสียได้ กระดานอีกชนิดหนึ่งเป็นแบบกระดานขาหยั่ง มีขนาด 75x75x135 เซนติเมตร ที่มีที่รองรับฝุ่นชอล์ก กระดานขาหยั่งนี้สามารถนำไปใช้ให้เด็กวาดภาพได้ด้วยโดยเอากระดาษไปแขวนและให้เด็กวาด และที่รองรับชอล์กก็สามารถเอาชอล์กไปวางได้ด้วย

บอร์ด บอร์ดที่ใช้ในห้องเรียนควรมี 2 ชนิด เช่นเดียวกับกระดานดำ คือมีชนิดที่ติดอยู่บนฝาผนังห้อง ส่วนมากมักจะติดขนานบออยู่กับกระดานดำทั้ง 2 ข้าง บางแห่งอาจจะทำบอร์ดไว้บนฝาผนังหลังห้องด้วย บอร์ดอีกประเภทหนึ่งเป็นบอร์ดที่มีขนาดเล็กสามารถเคลื่อนย้ายได้ ซึ่งตามปกติแล้วควรจะวางไว้ใกล้ ๆ กับประตูทางเข้าห้องเรียน บอร์ดนี้ส่วนมากจะใช้ติดแผ่นประกาศต่าง ๆ ที่ครูต้องการจะแจ้งให้ผู้ปกครองทราบ

ชั้นสำหรับใส่เครื่องเล่นของเด็ก ควรทำเป็นแบบที่เคลื่อนย้ายได้ ชั้นสำหรับใส่เครื่องเล่นควรทำแบบเปิด มีขนาดที่ไม่สูงนัก เด็กสามารถหยิบเล่นได้ตามลำพังโดยไม่ต้องรบกวนครู การจัดของเล่นใส่ไว้บนชั้นควรจัดให้เป็นหมวดหมู่เพื่อสะดวกต่อเด็กในการหยิบออกมาเล่นและการเก็บเข้าที่ เช่น ของเล่นประเภทเครื่องครัวก็ควรจัดไว้ในชั้นหรือในช่องเดียวกัน ของเล่นประเภทเกมจัดไว้พวกหนึ่ง ของเล่นประเภทรถก็จัดไว้อีกพวกหนึ่ง ดังนี้ เป็นต้น

อ่างล้างมือ ในห้องเรียนทุกห้องควรมีอ่างล้างมือเดี่ยว ๆ อย่างน้อย 1 อ่าง สำหรับให้เด็กได้ล้างมือหลังจากปฏิบัติกิจกรรม สนุกและผ้าเช็ดมือควรจัดวางไว้ใกล้ ๆ กับอ่างล้างมือด้วย

ภาชนะสำหรับใส่น้ำดื่ม การจัดหาน้ำไว้สำหรับให้เด็กดื่มเป็นสิ่งสำคัญมาก ภาชนะที่ใส่น้ำนั้นมีหลายประเภท เช่น เป็นแบบขวด เป็นแบบน้ำพุ เป็นแบบหม้อкулเลอร์ ฯลฯ ทางสถานศึกษาจะเลือกใช้แบบใดก็ได้ตามความเหมาะสม สิ่งที่ควรจะต้องคำนึงถึงคือขนาดของภาชนะจะต้องไม่ให้สูงมากและต้องวางให้มั่นคง ครูควรจะต้องมีการสอนให้เด็กรู้จักวิธีใช้ อย่าให้เด็กเอาปากไปอมหรือไปรองรับน้ำจากก๊อก ควรสอนให้เด็กเอาแก้วน้ำส่วนตัวมารองจากก๊อกแล้วจึงดื่ม

หลักการเลือกอุปกรณ์และวัสดุครุภัณฑ์สำหรับศูนย์เด็กปฐมวัย

การเลือกอุปกรณ์ต่าง ๆ นั้น ควรคำนึงถึงวัยและวุฒิภาวะของเด็ก การวางแผน โครงการ และจำนวนของเด็กที่จะเล่นหรือใช้อุปกรณ์นั้น ๆ ความสามารถทางกายที่จะได้จากการเล่นทั้งในและนอกห้องเรียนย่อมเป็นผลจากการใช้อุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ ครูจึงควรสนใจและพิจารณาเอาใจใส่ในการจัดหา อย่างไรก็ตามก็ตีความสนใจของครูไม่ควรจำกัดขอบเขตของโครงการแต่ควรคำนึง

ถึงความสนใจและความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ อุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ นั้นอาจหามาได้โดยวิธีการต่าง ๆ เช่น ซื้อมาหรือเป็นอุปกรณ์ที่ได้มาจากช่างไม้ในท้องถิ่นทำขึ้น หรือเป็นพวกเศษวัสดุต่าง ๆ ที่ผู้ปกครองจัดหามาก็ได้

อุปกรณ์แต่ละชิ้นที่เลือกมานั้นควรพิจารณาถึงประเด็นปัญหา 3 ประการ คือ

1. เหมาะสมกับวัยของเด็กหรือไม่
2. อุปกรณ์ชิ้นนั้นจะช่วยการเรียนรู้ของเด็กอย่างไร
3. อุปกรณ์นั้นจะช่วยส่งเสริมให้เด็กได้ใช้ความคิดของเขาอย่างน้อยเพียงไร

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2521) ได้เสนอลักษณะที่ดีของของเล่นและอุปกรณ์ไว้ดังนี้

1. เหมาะกับขนาดและวัยของเด็ก
2. มีความมั่นคงไม่แตกสลายง่าย ทนต่อสภาพอากาศต่าง ๆ ได้
3. ทำด้วยวัสดุที่ไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อเด็ก อาจทำด้วยไม้ พลาสติก หรือเหล็ก ให้ระวัง

วัสดุที่มีสารตะกั่วเจือปน หรือคิดไฟได้ง่าย

4. มีความปลอดภัย ไม่มีเส้นหรือความคมที่จะเป็นภัยต่อเด็ก ห้ามใช้ของเล่นที่ทำด้วย

แก้ว เพราะอาจแตกและเป็นอันตรายต่อเด็ก

5. มีสีสันสวยงาม
6. มีการวางระบบออกแบบที่ดี เล่นได้หลายคนและหลายจุดประสงค์
7. หาซื้อได้ง่ายด้วยราคาประหยัด หรืออาจทำขึ้นมาเองได้
8. มีวิธีการใช้ง่าย ๆ ไม่ยุ่งยาก
9. มีลักษณะเร้าใจเด็กให้อยากรู้ อยากเห็น สนใจ ชวนให้คิดคำนึง ส่งเสริมให้เด็กเล่น

อย่างริเริ่มสร้างสรรค์ ช่วยสร้างจินตนาการและแก้ปัญหา

10. ควรได้มีการทดลองใช้แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปใช้จริง
11. ช่วยพัฒนากล้ามเนื้อการเคลื่อนไหวและการใช้มือ
12. ช่วยพัฒนาวิธีการที่จะให้เด็กอยากอ่าน เขียน และทราบตัวเลข
13. ช่วยส่งเสริมการเจริญเติบโต เป็นตัวของตัวเอง ฝึกการทำงานเป็นกลุ่ม และ

สัมพันธ์ภาพกับสังคม

หลักการเลือกอุปกรณ์เครื่องใช้

ในการเลือกอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้สำหรับเด็ก ควรพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้ คือ

(เยาวพา เศษคุปต์, 2542 ค, หน้า 176)

1. อายุและวุฒิภาวะของเด็ก
2. ขนาดของกลุ่ม

3. งบประมาณ (ฐานะการเงิน)
 4. ขนาดและรูปแบบของการจัด การเก็บ การรักษา
 5. ความเหมาะสมของอุปกรณ์ที่นำมาใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเหมาะสมกับตัวเด็ก
 6. ความสอดคล้องกับกิจกรรมอื่น ในหลักสูตร
 7. ความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ภูมิอากาศ เศรษฐกิจ และความต้องการของเด็ก
- การจัดประสบการณ์และสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน**

การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน ไม่ว่าจะเป็นในระดับอนุบาล ประถม มัธยม หรือ อุดมศึกษา มักจะพื้พันกันและให้ความสำคัญของประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมภายในห้องเรียนมาก จนเกินไปทั้ง ๆ ที่การเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตจริงส่วนใหญ่มักจะเกิดขึ้นจากประสบการณ์ นอกห้องเรียน โดยเฉพาะเด็กปฐมวัยคุ้นเคยกับสภาพภายในอาคารมาตั้งแต่แรกเกิด มีประสบการณ์ อยู่ในโลกแคบ ๆ ภายในบ้านของคน อย่างมากก็ได้วิ่งเล่นในบริเวณบ้านก่อนหน้าที่จะมายัง ศูนย์เลี้ยงเด็กหรือ โรงเรียนอนุบาล เมื่อได้มาอยู่ในที่ซึ่งมีเพื่อนรุ่นเดียวกันมากมายและทุกคนมีความ สนใจใคร่รู้ ความตื่นตาตื่นใจตามธรรมชาติของเด็กวัยนี้อยู่ด้วยแล้ว เด็กย่อมจะมีความสนใจที่จะ เล่นและประกอบกิจกรรมนอกห้องเรียนมากกว่าในห้องเรียน ดังนั้นการจัดเตรียมสภาพแวดล้อม นอกห้องเรียนซึ่งหมายถึงภายในบริเวณศูนย์หรือบริเวณ โรงเรียน รวมถึงสถานที่และ แหล่งธรรมชาติต่าง ๆ ในชุมชนที่จะเลือกให้เด็กได้มีประสบการณ์เป็นครั้งคราว ครูผู้จัดจะต้อง พื้พันกันในการพิจารณาวางแผนอย่างถี่ถ้วนยิ่งย่อนไปกว่าการจัดสิ่งแวดล้อมในห้องเรียน และ จะต้องมึลักษณะสอดคล้องและเสริมประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมในห้องเรียนอีกด้วย จำนวนของ วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ต้องจัดให้เหมาะสมกับจำนวนเด็กที่จะใช้ จำนวนกลุ่มของเด็กการจัดจะต้อง วางแผนจัดให้เหมาะสมทุก ๆ ด้าน เช่น การจัดวางรั้วกันบริเวณ พื้นผิวของบริเวณจะให้เป็น สนามหญ้าเท่าไร หรือแม้แต่ต้นไม้ใหญ่ควรจะให้มึที่กีดกันจะต้องให้สัมพันธ์กับจำนวนเด็กและความ เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมโดยส่วนรวมด้วย สิ่งที่ต้องระวังเป็นพิเศษอีกประการหนึ่งในการจัด สิ่งแวดล้อมนอกห้องเรียน คือ จะต้องพิจารณาในแง่ของความปลอดภัยให้ถี่ถ้วนที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพราะลักษณะของกิจกรรมนอกห้องเรียนส่วนมากมีการเคลื่อนไหวอย่างเต็มที่ใช้แรงสุดกำลังของ เด็ก เสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุและอันตรายที่เด็กคิดไม่ถึงและไม่สามารถจะป้องกันตนเองได้ (เยาวยา เศษะคุปต์, 2542 ค, หน้า 167-171)

ขอบข่ายการจัดประสบการณ์และสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน

การจัดสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน คือ การจัดสภาพแวดล้อมภายในอาณาบริเวณ รอบ ๆ โรงเรียน รวมทั้งจัดสนามเด็กเล่น พร้อมเครื่องเล่นสนาม จัดระวางรักษาความปลอดภัย ภายในบริเวณโรงเรียนและบริเวณรอบนอกโรงเรียน ดูแลรักษาความสะอาด ดัน ไม่ให้ความรุ่มรึ้น

รอบ ๆ บริเวณโรงเรียน จัดที่ติดข้าวประทาสามพันธุ์ผู้ปกครอง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลต่อการเรียนรู้และพัฒนาการของเด็ก (กรมวิชาการ, 2540 ก)

การผจญภัยในโลกกว้างนอกห้องเรียน นอกอาคารที่เด็กจำเจถือเป็นการพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ซึ่งเป็นการต้องการและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับเด็ก การเล่นที่ใช้กำลังกล้ามเนื้อใหญ่ เช่น แขน ขา ลำตัว การวิ่ง แบกหาม กระโดด ฯลฯ เป็นกิจกรรมที่จะต้องส่งเสริม จะห้ามหรือจำกัดไม่ได้เป็นอันขาดวัตถุประสงค์สำคัญประการหนึ่งของการปฐมวัยศึกษา คือ พัฒนาให้เด็กมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ การที่จะพัฒนาไปถึงวัตถุประสงค์ข้อนี้ได้ เด็กจะต้องมีความพอใจ มีความสุขที่ได้มาโรงเรียน ได้ประกอบกิจกรรมที่เด็กไม่สามารถกระทำได้ในสถานที่อื่น สร้างความพอใจเบื้องต้นเสียก่อนเด็กจึงจะค่อย ๆ สะสมความรู้สึกว่าโรงเรียนเป็นสถานที่ที่น่ามา การเรียนเป็นของสนุกสนาน ดังนั้นการวางแผนจัดบริเวณโรงเรียนจะต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กและพิถีพิถันเป็นพิเศษ เนื้อที่นอกห้องเรียน สนามเด็กเล่นต่าง ๆ จะต้องมีปริมาณเพียงพอสอดคล้องกับเนื้อที่และกิจกรรมในห้องเรียน กล่าวคือ ถ้าในห้องเรียนมีเนื้อที่และมีกิจกรรมน้อยก็ควรจัดทดแทนโดยกิจกรรมภายนอกห้องเรียน จัดวัสดุ อุปกรณ์ และกิจกรรมที่จะเสริมกันและกันให้พอกับความต้องการพื้นฐานของเด็ก พื้นผิวของบริเวณควรให้ได้ทั้งความสวยงามและประโยชน์ มีพื้นผิวที่เป็นดินอัดแข็งหรือซีเมนต์ และมีส่วนที่เป็นสนามหญ้า พื้นดินหรือทราย มีบริเวณที่จะปลูกต้นไม้ ดอกไม้ บริเวณบางส่วนจำเป็นต้องมีหลังคากันแดดฝน สำหรับกิจกรรมบางประเภท การติดตั้งอุปกรณ์มีผลอย่างมากต่อกิจกรรมของเด็ก เมื่อเปลี่ยนแปลงสถานที่ตั้งของวัสดุ อุปกรณ์ ลักษณะความสัมพันธ์และรูปแบบของบริเวณทั้งหมดเปลี่ยน ไปกิจกรรมของเด็กก็จะพลอยเปลี่ยนไปด้วย อุปกรณ์ขนาดใหญ่หรือมีน้ำหนักมากไม่ควรให้มีการเปลี่ยนแปลงบ่อย เพราะนอกจากจะทำให้ยากแล้วยังอาจเป็นต้นเหตุของอุบัติเหตุได้ด้วย (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2524, หน้า 230-233)

หลักเกณฑ์ในการจัดอาคารสถานที่สำหรับศูนย์เด็กปฐมวัย

ในการจัดตั้งอาคารสถานที่ของสถานศึกษาระดับปฐมวัยควรคำนึงถึงหลักสำคัญ ดังนี้ (เขาวพา เศษะคุปต์, 2542 ค, หน้า 165-167)

1. สถานที่ตั้ง การเลือกสถานที่ที่จะจัดตั้งศูนย์เด็กปฐมวัยควรจะต้องพิจารณาดังต่อไปนี้
 - 1.1 สถานที่ตั้งควรอยู่ในทำเลที่มีการคมนาคมสะดวก ไม่ห่างจากย่านชุมชนมากเกินไปและอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี
 - 1.2 สถานที่ตั้งควรอยู่ในที่ที่มีอากาศถ่ายเทได้ดีและห่างไกลจากโรงงานอุตสาหกรรม
 - 1.3 สถานที่ตั้งควรมีบริเวณกว้างขวาง พื้นที่ดินทั้งหมดต้องไม่เป็นที่ลุ่มและไม่ขัดต่อสัญลักษณ์อนามัยของโรงเรียน และต้องกันรั้วรอบบริเวณโรงเรียนทั้งหมด

2. อาคาร การก่อสร้างอาคารสำหรับสถานศึกษาระดับปฐมวัยนี้จะออกแบบในลักษณะใดก็ได้ อาจจะสร้างเป็นแบบบ้านหรือเป็นอาคารเรือนทั่ว ๆ ไปก็ได้ แต่ทั้งนี้จะต้องได้รับอนุมัติแบบแปลนจากผู้ทรงคุณวุฒิที่ทางราชการรับรองเป็นผู้ออกแบบ

2.1 ขนาดของอาคาร อาคารของสถานศึกษาระดับปฐมวัยควรสร้างชั้นเดียว เพื่อความปลอดภัยของเด็ก แต่ถ้าหากมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างให้มีมากกว่าหนึ่งชั้นก็ควรสร้างไม่เกินสองชั้น ในกรณีที่เป็นอาคารสองชั้นบันไดของอาคารต้องแบ่งเป็น 2 ช่วง ช่วงหนึ่งสูงไม่เกิน 2.00 เมตร และความกว้างของบันไดแต่ละขั้นต้องกว้าง ไม่น้อยกว่า 1.20 เมตร ขานพักบันไดต้องกว้างไม่น้อยกว่าความกว้างของบันไดคือ 1.20 เมตร และบันไดแต่ละขั้นควรห่างกันไม่เกิน 17.5 เซนติเมตร ความลึกของบันไดไม่ควรเกิน 25 เซนติเมตร บันไดทุกชั้นต้องมีราวและลูกกรง

2.2 ระเบียงหน้าห้องควรกว้างไม่น้อยกว่า 2 เมตร และต้องมีรั้วระเบียงที่แข็งแรงพอควร เป็นแบบโปร่ง ซึ่งตั้งไม่ห่างเกินไป สูงไม่น้อยกว่า 90 เซนติเมตร

2.3 อาคารทุกอาคารควรสร้างทางออกฉุกเฉินไว้ด้วยทั้งนี้เพื่อป้องกันเหตุฉุกเฉิน

2.4 ตัวอาคารควรตั้งอยู่ในตำแหน่งที่มีทิศทางลมพัดผ่านและมีแสงสว่างพอเหมาะ

2.5 ตัวอาคารควรทำสีอ่อน ๆ ที่สวยงามทั้งภายในและภายนอก

2.6 อาคารสถานศึกษาระดับปฐมวัยควรประกอบไปด้วยห้องต่าง ๆ เช่น ห้องธุรการ ห้องครูใหญ่ ห้องพัสดุ ห้องประชุม ห้องพยาบาล ห้องเรียน ห้องเตรียมอาหาร ห้องนอน ห้องส้วม ห้องน้ำ ห้องพัสดุ ห้องกิจกรรม และแต่ละห้องควรจัดให้อยู่ในที่ที่เหมาะสมและสะดวกต่อการติดต่อ ดังนี้

ห้องเรียน ลักษณะรูปร่างของห้องเรียนที่นิยมจัดกันมากคือรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหรือรูปสี่เหลี่ยมคางหมูไม่เท่า ทั้งนี้เพราะว่าเมื่อจัดห้องแล้วจะมีที่ว่างเหลืออยู่ คู่วางขวางและสวยงาม ขนาดของห้องเรียนควรกว้างขวาง แต่ละห้องต้องมีพื้นที่ไม่น้อยกว่า 35 ตารางเมตรและมีขนาดกว้างยาวอยู่ในเกณฑ์อันเหมาะสมคือ 5x7 เมตร หรือ 7x9 เมตร

ถ้าเป็นไปได้ขอเสนอแนะว่าควรทำสีภายในห้องเรียนด้วยเพื่อทำให้สวยงามและน่าอยู่มากขึ้น การทำสีห้องเรียนควรจะต้องระมัดระวังในเรื่องการเลือกสีจะต้องคำนึงถึงแสงจากธรรมชาติที่ส่องเข้ามาในห้องถ้าห้องที่มีแสงสว่างจ้าก็ไม่ควรทำด้วยสีที่อ่อนมากนักเพราะจะทำให้เพิ่มความจางมากขึ้น แต่ถ้าเป็นห้องที่มีแสงสว่างพอเหมาะอยู่แล้วควรใช้สีอ่อนทาและควรจำไว้ว่าสีที่ใช้ทาห้องควรจะช่วยทำให้บรรยากาศภายในห้องดูสดชื่นมากขึ้นมิใช่ทำให้หม่นมัว สำหรับสถานศึกษาที่มีงบประมาณมากควรทำที่เก็บเสียงภายในห้องทั้งนี้เพื่อมิให้เสียงรบกวน

พื้นห้องเรียนควรทำให้เรียบและไม่ทำให้ลื่นมากเพราะเด็กอาจได้รับอันตราย ถ้าพื้นห้องเป็นพื้นซีเมนต์ควรปูด้วยกระเบื้องยางหรือเสื่อน้ำมันเพราะการที่เด็กจะอยู่บนพื้นซีเมนต์เย็น ๆ ตลอดทั้งวันจะทำให้สุขภาพไม่ดี

ห้องเรียนแต่ละห้องควรมีประตูอย่างน้อย 2 ประตูและประตูควรจะสามารถเปิดได้ตลอดเวลาที่เด็กอยู่ในสถานศึกษา และควรจะต้องมีขอสับไว้เพื่อป้องกันลมพัดมาโดนเด็ก ขอสับควรทำให้เตี้ย ๆ เพื่อว่าเด็กจะได้ช่วยสับได้

หน้าต่างของห้องเรียนควรสร้างให้ต่ำเพียงพอที่เด็กจะมองเห็นทิวทัศน์นอกห้องได้ คือไม่ควรสูงเกินกว่า 2 ฟุตจากพื้นห้อง สำหรับห้องที่มีแสงสว่างเข้ามามากควรจะทำผ้าม่านติดไว้ หน้าต่างทุกบานควรจะต้องมีขอสับไว้ด้วย เมื่อมีลมพัดมาจะได้ไม่กระแทกโดนเด็กซึ่งเด็กอาจได้รับอันตราย

ห้องส้วม ควรสร้างให้เพียงพอกับจำนวนของเด็ก อัตราส่วนห้องส้วม 1 ห้องต่อนักเรียนประมาณ 20 คน ขนาดของโถส้วมต้องทำให้เหมาะสมกับขนาดของเด็ก คือ ถ้าเป็นโถส้วมแบบชักโครกเมื่อเด็กนั่งแล้วต้องให้เท้าแตะถึงพื้น ในห้องส้วมควรมีกระดาษชำระไว้ให้พร้อมหน้าห้องส้วมจะต้องมีอ่างล้างมือ สบู่และผ้าเช็ดมือไว้ด้วย เพื่อฝึกนิสัยที่ดีให้แก่เด็กว่าหลังจากเข้าห้องส้วมแล้วต้องล้างมือและเช็ดมือให้สะอาดก่อนที่จะไปทำธุรกิจอื่น ๆ

ห้องน้ำ อาจจะทำเป็นห้องเดียวหลาย ๆ ห้อง หรือจัดเป็นห้องกว้างเพียงห้องเดียวก็ได้ ภายในห้องน้ำจะต้องมีฝักบัวหรืออ่างน้ำพร้อมกับก๊อกน้ำด้วย อ่างน้ำควรสร้างเป็นแบบก่อกวนซีเมนต์แบบแนวยาวและมีความสูงประมาณ 30-50 เซนติเมตร เพื่อสะดวกต่อเด็กในการอาบน้ำพร้อม ๆ กันทีละหลาย ๆ คน

ห้องส้วมและห้องน้ำอาจจัดให้อยู่ในห้องเดียวกัน หรืออาจจัดแยกออกจากกันก็ได้ แต่ทั้งนี้ห้องทั้งสองนี้ควรให้อยู่ติดกัน สถานศึกษาบางแห่งจัดห้องส้วมและห้องน้ำให้อยู่ติดกับห้องเรียนเพื่อสะดวกต่อเด็ก บางแห่งก็จัดแยกไว้ที่มุมหนึ่งของอาคาร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของผู้จัด

ห้องนอน สำหรับสถานศึกษาที่มีห้องเรียนขนาดเล็กจำเป็นต้องสร้างห้องนอนต่างหากอีกด้วย แต่สำหรับห้องเรียนที่มีขนาดใหญ่กว่า 7x9 เมตร ก็สามารถใช้ห้องเรียนเป็นห้องนอนได้ด้วย ห้องนอนควรมีม่านกันทั้งที่หน้าต่างและประตูเพื่อมิให้แสงสว่างส่องเข้ามาโดนนัยน์ตาเด็กซึ่งจะทำให้เด็กนอนไม่หลับ หรือนอนอย่างไม่มีความสุข

ห้องธุรการและห้องครูใหญ่ ควรอยู่ใกล้กันและควรอยู่ในที่ที่หาได้ง่ายเพื่อสะดวกต่อการมาติดต่อของผู้ปกครองและผู้ที่มาติดต่องาน

ห้องพักครู ควรจัดให้ใกล้ ๆ กับห้องเรียนเพื่อสะดวกต่อการดูแลเด็ก และในการที่เด็กจะไปพบครู ห้องพักครูควรจัดให้เพียงพอกับจำนวนของครู และควรมีสสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับครูด้วย เช่น การมีโทรศัพท์ ตู้เก็บของ และห้องน้ำ เป็นต้น

ห้องประชุม ควรจัดให้กว้างใหญ่เพื่อเอาไว้ใช้ได้หลาย ๆ โอกาส เช่น เอาไว้สำหรับการประชุมผู้ปกครอง ประชุมบุคลากรทั้งหมดในสถานศึกษา การแสดงกิจกรรมต่าง ๆ ของเด็กในสถานศึกษา การจัดสัมมนา การแสดงนิทรรศการ หรือการปฏิบัติพิธีทางศาสนา เป็นต้น ด้านหน้าห้องประชุมควรจัดเป็นเวที และจัดให้มีธงชาติ โต๊ะหมู่บูชาตั้งพระพุทธรูปและพระบรมฉายาลักษณ์ด้วย

ห้องพยาบาล ควรจัดไว้ในส่วนที่เป็นมุมสงบของอาคาร ทั้งนี้เมื่อมีเด็กเจ็บป่วยจะได้เข้าไปนอนพักอ่อนโดยไม่มีเสียงรบกวนมากนัก และภายในห้องพยาบาลควรจัดให้สะอาด มีอากาศถ่ายเทได้สะดวก มีเตียงนอนประมาณ 5 เตียง และมีเครื่องเวชภัณฑ์อย่างครบครัน

ห้องครัว ควรสร้างให้กว้างพอประมาณ และมีหน้าต่างให้มากเพื่ออากาศถ่ายเทได้สะดวก อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำครัวทุกอย่างควรจัดให้พร้อม ในห้องครัวควรมีตู้สำหรับเก็บอาหารให้มีฉลิดมิดีให้แมลงวันตอมหรือมีมคืบขึ้นได้ นอกจากนั้นควรมีตู้สำหรับเก็บเครื่องอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อให้สะอาดและดูเรียบร้อย

ห้องรับประทานอาหาร ควรจัดไว้ติดกับห้องครัวเพื่อสะดวกต่อการบริการอาหาร ในห้อง รับประทานอาหารควรจัดโต๊ะเป็นหมู่เพื่อฝึกให้เด็กได้รู้จักการรับประทานอาหารร่วมกัน และภายในห้องอาหารควรจัดให้สะอาดและสวยงาม ควรมีรูปภาพที่สวยงามติดไว้บนผนังห้องเมื่อมองดูแล้วเกิดความสบายใจ

สำหรับบางสถานศึกษาที่ไม่มีห้องอาหาร ก็อาจใช้ห้องเรียนเป็นห้องอาหารไปด้วยก็ได้ หรืออาจจะใช้ระเบียงหน้าห้องก็ได้ (เขาวพา เคชะคุปต์, 2542 ค, หน้า 165-167)

ที่เล่นนอกห้องเรียน (Outdoor Play Space) ที่เล่นกลางแจ้งจะต้องจัดและมีอุปกรณ์ในการเล่นอย่างเพียงพอเพื่อเป็นการจัดประสบการณ์ที่สมบูรณ์ให้แก่เด็ก แต่โดยทั่วไปแล้วโรงเรียนแต่ละแห่งควรมีอุปกรณ์ในการเล่นทั้งในและนอกห้องเรียน พื้นที่สำหรับเล่นกลางแจ้งสำหรับเด็ก 1 คน ประมาณ 75-100 ตารางฟุต อาจใช้บริเวณส่วนใดส่วนหนึ่งของโรงเรียนก็ได้ที่ครูสามารถดูแลได้ทั่วถึง อาจเป็นสนามหญ้า หรือบริเวณที่ปรับผิวให้เรียบ รักษาความสะอาดได้ง่ายปลอดภัยสำหรับเด็ก แต่ที่สำคัญคือ ไม่ควรเป็นพื้นที่แข็งขรุขระเพราะเด็กได้รับอันตรายจากการหกล้ม มีร่มเงาพอเหมาะกับบริเวณที่เด็กจะได้รับแสงแดด บริเวณโรงเรียนควรมีต้นไม้ให้ร่มเงา อาจมีสนามหญ้าใกล้กับห้องเล่นมีประตูเปิดติดต่อกันได้

ที่เล่นกลางแจ้งอาจจัดให้เด็กได้มีกิจกรรมหลาย ๆ อย่าง เช่น ปีนป่าย ของเล่นประเภท มีล้อ ที่สำหรับเพาะปลูก เล่นน้ำ กรงสัตว์เลี้ยง การเล่นร่อนน้ำดันไม้ เมื่อเด็กเล่นแล้วควรฝึกเด็กให้รู้จักรักษาความสะอาด ตู้อุปกรณ์ในการเล่นกลางแจ้งต้องวางไว้ใกล้ ๆ กับที่เล่นที่เด็กสามารถ นำออกมาเล่นได้สะดวก ห้องเล่นควรสร้างเพดานให้สูง มีการป้องกันอุบัติเหตุขณะที่เด็กเล่นหรือ เตรียมป้องกันอัคคีภัย และในฤดูร้อน ฤดูหนาว หรือฤดูฝน ที่เล่นควรมีหลังคาสำหรับบังแดด ลม ฝน แต่ก็ควรมีที่โล่งเพื่อให้เด็กได้รับแสงแดดอย่างพอเพียง ที่เล่นกลางแจ้งควรมีรั้วรอบขอบชิด และสูงพอที่เด็กจะปีนออกไปไม่ได้ ประตูของโรงเรียนควรปิดเพื่อความปลอดภัยของเด็กและควรมี เนื้อที่สำหรับให้เด็กเล่นตามลำพัง อาจปลูกต้นไม้ไว้ตามรั้วเพื่อป้องกันลม อาจจัดเตรียม เครื่องเล่นสนาม กระบะทรายสำหรับเด็กได้ชุด การใช้กระบะทรายที่สร้างขึ้นด้วยคอนกรีตนั้น ถ้าคำนึงถึงระยะเวลาในการใช้แล้วคุ้มค่า โดยทั่วไปเด็ก ๆ จะสนใจในการขุดดินและเพาะปลูกด้วย (เขาวพา เฉชะคุปต์, 2542 ค, หน้า 171)

สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็กจะต้องสนองความต้องการ ความสนใจ ทั้งภายในและภายนอกห้อง ต้องเป็นสภาพแวดล้อมที่สะอาด ปลอดภัย อากาศสดชื่น ผ่อนคลาย มีสื่อวัสดุอุปกรณ์ที่หลากหลายเหมาะสมกับวัยและพัฒนาการ เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก โดยเป็นการ เรียนรู้จากประสาทสัมผัสทั้งห้า และควรเป็นสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เลียนแบบชีวิตจริงแต่มี ขนาดที่เหมาะสมกับเด็ก มีลักษณะเร้าความสนใจให้อยากรู้ อยากเห็น ช่วยพัฒนากล้ามเนื้อ การ เคลื่อนไหวและการใช้มือสอดคล้องและเสริมประสบการณ์ และมีจำนวนเพียงพอกับเด็ก ซึ่งจะนำ ไปสู่พัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาของเด็กนั่นเอง

3. การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก

ผู้สอนมีความสำคัญต่อการจัดกิจกรรมพัฒนาเด็กอย่างมาก ผู้สอนต้องเปลี่ยนบทบาทจาก ผู้บอกความรู้หรือสั่งให้เด็กทำ มาเป็นผู้อำนวยความสะดวก ในการจัดสภาพแวดล้อมประสบการณ์ และจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กที่ผู้สอนและเด็กมีส่วนร่วมที่เริ่มทั้ง 2 ฝ่าย โดยผู้สอนจะเป็นผู้สนับสนุน ชี้แนะ และเรียนรู้ร่วมกับเด็ก ส่วนเด็กเป็นผู้ลงมือกระทำ เรียนรู้ และ ค้นพบด้วยตัวเอง ดังนั้นผู้สอนจะต้องยอมรับ เห็นคุณค่า รู้จักและเข้าใจเด็กแต่ละคนที่ตนดูแล รับผิดชอบก่อน เพื่อจะได้วางแผนสร้างสภาพแวดล้อมและจัดกิจกรรมที่จะส่งเสริมพัฒนาการและ การเรียนรู้ของเด็กได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ผู้สอนต้องรู้จักพัฒนาตนเอง ปรับปรุงใช้เทคนิคการ จัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับเด็ก (กรมวิชาการ, 2546 ก, หน้า 6)

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การจัดประสบการณ์หรือสภาพการณ์ที่ผู้เรียน ได้ใช้ทั้งกายและสมองกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ มีความรู้ความเข้าใจ ความชำนาญหรือทักษะและทัศนคติ มีพัฒนาการทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

โดยบรรลุลูกมุ่งหมายที่ครูหรือนักเรียนตั้งไว้ และทำให้นักเรียนได้สนุกสนานรื่นเริง (โสภิตอนงค์ บุญช่วย, 2531)

การจัดตารางกิจกรรม

ในการสอนระดับอนุบาลหรือระดับปฐมวัย การจัดตารางกิจกรรมเป็นสิ่งที่ครูหรือผู้ดูแลเด็กควรทำความเข้าใจ และพยายามจัดให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ และคำนึงถึงลักษณะของกลุ่มเด็ก ระดับอายุ ความต้องการ ภูมิหลัง ฯลฯ ของเด็กแต่ละคนด้วย (ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2521, หน้า 46)

ในการจัด ตารางกิจกรรมสิ่งที่ครูควรนำมาประกอบการพิจารณาคือ สัดส่วนของเวลาและกิจกรรม พื้นฐานต่าง ๆ ที่เด็กควรทำ ทั้งนี้เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสพัฒนาทักษะทุกด้านอย่างเหมาะสม การจัด ตารางกิจกรรมควรมีการยืดหยุ่นและจัดให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นและการเปิดปิดของโรงเรียน ตารางกิจกรรมจะเป็นแนวทางที่จะช่วยให้ครูเห็นภาพพจน์ว่าควรจะสอนอะไร อย่างไรในแต่ละวัน แต่ละสัปดาห์ ซึ่งอาจจะจัดทำได้หลายลักษณะ คือ จัดทำเป็นตารางกิจกรรมประจำวัน รายสัปดาห์ หรือทำเป็นรายเดือนก็ได้

ราศี ทองสวัสดิ์ (2523, หน้า 73) ได้กล่าวถึงการกำหนดตารางเรียนหรือตารางกิจกรรม ในชั้นอนุบาลว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากทั้งนี้เพื่อช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทั้งกายและใจ หากไม่ กำหนดเช่นนั้นเด็กอาจทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งนานเกินไปจนเหนื่อยหรือเครียด ทำให้หงุดหงิด แล้วทำกิจกรรมอื่นต่อไปไม่ได้ผลเต็มที่ ในการจัดตารางประจำวันจะต้องคำนึงถึงพัฒนาการและ จิตวิทยาเด็กดังนี้

1. ระยะเวลาสำหรับทำกิจกรรมที่ต้องใช้ความคิดหรือออกกำลังกาย

เด็ก 3-4 ขวบ ควรจัดเวลาเอาไว้ 10-15 นาที

เด็ก 5-6 ขวบ ควรจัดเวลาเอาไว้ 20-30 นาที

2. กิจกรรมที่นอกเหนือจากข้อ 1 เช่น การทำงานทางศิลปะ การเล่นเกมกลางแจ้ง ควรใช้เวลาให้มากขึ้น คือตั้งแต่ 40-60 นาทีหรือมากกว่านั้น

ในการจัดกิจกรรมในหนึ่งวันก็จะต้องนำเอากิจกรรมข้อ 1 และข้อ 2 มาสลับกัน เพื่อว่า หลังจากต้องใช้สมองหรือกำลังกายมากก็เปลี่ยนเป็นกิจกรรมที่เบา ๆ สบาย ๆ เด็กจะได้พักผ่อน

ปัจจัยที่ครูควรคำนึงถึงในการจัดตารางกิจกรรม

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2521, หน้า 74-75) ได้กล่าวถึงปัจจัยในการวางแผนจัดตาราง กิจกรรมเอาไว้ 14 ประการ ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ครูสามารถจัดประสบการณ์ให้กับเด็กได้อย่างเหมาะสม ดังนี้

1. การทำงานร่วมกันบางวันหรือบางเวลา

2. การตัดสินใจเองในการเล่น ทำงาน หรือพักผ่อน

3. การเรียนทักษะใหม่ทั้งเดี่ยวและเป็นหมู่
 4. การเพิ่มความสนใจของนักเรียน
 5. การรักษาสมดุกิจกรรมที่ต้องการความเจียบ และกิจกรรมที่ต้องการความครึ้นเครง ทั้งในร่มและกลางแจ้ง
 6. การให้นักเรียนมีโอกาสนในการแสดงออกต่าง ๆ เช่น หัวเราะ ช่วยเหลือกันและกัน
 7. การฝึกนักเรียนให้ทำงานคนเดียว เช่น อ่านหนังสือและคิด
 8. การพานักเรียนไปเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ทั้งภายใน โรงเรียนและบ้าน หรือสถานที่อื่นที่น่าสนใจ
 9. การฝึกปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน มีนิสัยการทำงานที่ดี มีวินัย และการบังคับตนเอง
 10. การสร้างค่านิยมทางสังคมให้นักเรียนเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม มีความเป็นตัวของตัวเอง
 11. การสร้างความพร้อมของนักเรียนในการอ่าน การพูด การคำนวณ การเขียนตาม วุฒิภาวะ
 12. การช่วยให้นักเรียนเติบโตเป็นผู้กล้าแสดงออกในทางสร้างสรรค์ในด้านต่าง ๆ อาทิ ทางดนตรี การให้จังหวะ ละคร ศิลป และเกมต่าง ๆ
 13. การกระตุ้นให้นักเรียนสำรวจค้นคว้าสิ่งแวดล้อมธรรมชาติด้วยการสังเกต สืบสวน ทดลอง และประสบการณ์
 14. การให้ผู้ปกครองมีโอกาสสังเกตและเข้าร่วมกิจกรรมของนักเรียน
- นอกจากนี้ โลแกน และ โลแกน (Logan & Logan, 1974, p. 364) ยังได้ให้หลักเกณฑ์ในการพิจารณาตารางกิจกรรมเอาไว้ดังนี้
1. เวลาในแต่ละวันควรมีสัดส่วนของความสนุกสนานและการพักผ่อนให้พอเหมาะกับการทำงานและการเล่น
 2. ควรให้อิสระแก่เด็กที่จะทำสิ่งที่ตนพอใจบ้าง
 3. ควรจัดสัดส่วนของกิจกรรมที่ต้องการสมาธิกับจริยธรรมที่เด็กจะกระทำอย่างกระฉับกระเฉงให้พอเหมาะ
 4. ควรจัดช่วงเวลาในการทำงานและการเรียนรู้ที่จะมีความหมายต่อตัวเด็ก และก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและผสมผสานกันเอาไว้ด้วย
 5. ควรมีโครงสร้างที่ยืดหยุ่นสำหรับกิจกรรมที่เด็กสนใจ ที่จะจัด โดยการเชิญวิทยากรที่เป็นอาสาสมัครจากพ่อแม่ ผู้ช่วยครู ฯลฯ
 6. ควรมีการกำหนดจุดที่ควรเน้นในแต่ละวันเอาไว้

7. ควรมีการนำบุคลากรในชุมชนมาร่วมในการเสริมสร้างโครงการเรียนรู้ให้กับเด็ก

8. ควรคำนึงถึงการจัดกลุ่มนักเรียนในแง่วุฒิภาวะ อายุ จำนวนเด็กในกลุ่ม เวลาเรียนในแต่ละวัน ทั้งนี้เพื่อความเหมาะสมในการจัดกิจกรรมและการเตรียมการต่าง ๆ

การจัดกิจกรรมประจำวันสำหรับเด็กอายุต่ำกว่า 3 ปี

การจัดกิจกรรมสำหรับเด็กอายุต่ำกว่า 3 ปี มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการวางรากฐานการเรียนรู้และการพัฒนาทักษะพื้นฐานของเด็กทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา การจัดกิจกรรมควรจัดให้สอดคล้องกับความต้องการ ความสนใจ และความสามารถของเด็กตามวัย โดยบูรณาการกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านการอบรมเลี้ยงดูตามวิถีชีวิตประจำวันและการเล่นของเด็กตามธรรมชาติที่เหมาะสมกับวัย ดังนี้

1. การฝึกสุขนิสัยและลักษณะนิสัยที่ดี เป็นกิจกรรมที่สร้างเสริมสุขนิสัยที่ดีในเรื่องการรับประทานอาหาร การนอน การทำความสะอาดร่างกาย การขับถ่าย ตลอดจนปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีในการดูแลสุขภาพอนามัยและการแสดงมารยาทที่สุภาพ นุ่มนวลแบบไทย

2. การใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า เป็นกิจกรรมที่ช่วยกระตุ้นการรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้งห้าในการมองเห็น การได้ยินเสียง การลิ้มรส การได้กลิ่น และการสัมผัสจับต้องสิ่งต่าง ๆ ที่แตกต่างกันในด้านขนาด รูปร่าง ความยาว สี น้ำหนัก และผิวสัมผัส เช่น การเล่นมองตนเองกับกระจกเงา การเล่นของเล่นที่มีพื้นผิวแตกต่างกัน เป็นต้น

3. การฝึกประสานสัมพันธ์ระหว่างมือ-ตา เป็นกิจกรรมที่ฝึกความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ นิ้วมือให้พร้อมที่จะหยิบจับ ฝึกการทำงานอย่างสัมพันธ์กันระหว่างมือและตา รวมทั้งฝึกให้เด็กรู้จัก คาดคะเน หรือกะระยะทางของสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเทียบกับตัวเองในลักษณะใกล้เคียงกับไกล เช่น มองโมบายที่มีสีและเสียง ร้อยลูกปัด เล่นพลาสติกสร้างสรรค์ เล่นหยอดบล็อกรูปทรงลงกล่อง ดอกหมุด โยนรับลูกบอล ตักน้ำหรือทรายใส่ภาชนะ เป็นต้น

4. การเคลื่อนไหวและการทรงตัว เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการใช้กล้ามเนื้อแขนกับขา มือกับนิ้วมือ และส่วนต่าง ๆ ของร่างกายในการเคลื่อนไหวหรือออกกำลังกายทุกส่วน โดยการจัดให้เด็กเคลื่อนไหวกล้ามเนื้อใหญ่-เล็ก ตามความสามารถของวัย เช่น คบ่า ยืน เดิน เล่นนิ้วมือ เคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกายตามเสียงดนตรี วิ่งไล่จับ ปีนป่ายเครื่องเล่นสนาม เล่นชิงช้า ม้าโยก ลากจูงของเล่นมีล้อ ชิงช้ายานสามล้อ เป็นต้น

5. การส่งเสริมด้านอารมณ์และจิตใจ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการเล็งดูในการตอบสนองความต้องการของเด็กด้านจิตใจ โดยการจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมให้เด็กเกิดความรู้สึกอบอุ่นและมีความสุข เช่น อุ้ม โอบกอด ตอบสนองต่อความรู้สึกที่เด็กแสดงออก เป็นต้น

6. การส่งเสริมทักษะทางสังคม เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการสร้างความสัมพันธ์กับพ่อแม่ ผู้เลี้ยงดู และบุคคลใกล้ชิด โดยการพูดคุยหยอกล้อหรือเล่นกับเด็กหรือพาเด็กไปเดินเล่นนอกบ้าน พบปะเด็กอื่นหรือผู้ใหญ่ เช่น เล่นจ๊ะเอ๋ พาไปบ้านญาติ เป็นต้น

7. การส่งเสริมทักษะทางภาษา เป็นกิจกรรมที่ฝึกให้เด็กได้เปล่งเสียง เลียนเสียงพูดของผู้คน เสียงสัตว์ต่าง ๆ รู้จักชื่อเรียกของตนเอง ชื่อพ่อแม่หรือผู้คนใกล้ชิด และชื่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ตลอดจน รู้จักสื่อความหมายด้วยคำพูดและท่าทาง เช่น ชี้ชวนและสอนให้รู้จักชื่อเรียกสิ่งต่าง ๆ จากของจริงเล่นนิทานหรือร้องเพลงง่าย ๆ ให้ฟัง เป็นต้น

8. การส่งเสริมจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ เป็นกิจกรรมที่ฝึกให้เด็กได้แสดงออกทางความคิดตามจินตนาการของตนเอง เช่น ขีดเขียนวาดรูป เล่นสมมติ ทำกิจกรรมศิลปะ เล่นของเล่นสร้างสรรค์ เป็นต้น (กรมวิชาการ, 2546 ข, หน้า 21-22)

การจัดกิจกรรมประจำวันสำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี

กิจกรรมสำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี สามารถนำมาจัดเป็นกิจกรรมประจำวันได้หลายรูปแบบ เป็นการช่วยให้ทั้งผู้สอนและเด็กทราบว่าแต่ละวันจะทำกิจกรรมอะไร เมื่อใด และอย่างไร การจัดกิจกรรมประจำวันมีหลักการจัดและขอบข่ายของกิจกรรมประจำวันดังนี้

1. หลักการจัดกิจกรรมประจำวัน

1.1 กำหนดระยะเวลาในการจัดกิจกรรมแต่ละกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัยของเด็กในแต่ละวัน

1.2 กิจกรรมที่ต้องใช้ความคิด ทั้งในกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ ไม่ควรใช้เวลาต่อเนื่องนานเกินกว่า 20 นาที

1.3 กิจกรรมที่เด็กมีอิสระเลือกเล่นเสรี เช่น การเล่นตามมุม การเล่นกลางแจ้ง ฯลฯ ใช้เวลาประมาณ 40-60 นาที

1.4 กิจกรรมควรมีความสมดุลระหว่างกิจกรรมในห้องและกิจกรรมนอกห้อง กิจกรรมที่ใช้กล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็ก กิจกรรมที่เป็นรายบุคคล กลุ่มย่อย และกลุ่มใหญ่ กิจกรรมที่เด็กเป็นผู้ริเริ่มและผู้สอนเป็นผู้ริเริ่ม และกิจกรรมที่ใช้กำลังและไม่ใช้กำลัง จัดให้ครบทุกประเภท ทั้งนี้กิจกรรมที่ต้องออกกำลังควรจัดสลับกับกิจกรรมที่ไม่ต้องออกกำลังมากนัก เพื่อเด็กจะได้ไม่เหนื่อยเกินไป

2. ขอบข่ายของกิจกรรมประจำวัน การเลือกกิจกรรมที่จะนำมาจัดในแต่ละวัน ต้องให้ครอบคลุมสิ่งต่อไปนี้

2.1 การพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความแข็งแรงของกล้ามเนื้อใหญ่ การเคลื่อนไหว และความคล่องแคล่วในการใช้วัยวะต่าง ๆ จึงควรจัดกิจกรรมโดยให้เด็กได้เล่นอิสระกลางแจ้ง เล่นเครื่องเล่นสนาม เคลื่อนไหวร่างกายตามจังหวะดนตรี

2.2 การพัฒนากล้ามเนื้อเล็ก เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความแข็งแรงของกล้ามเนื้อเล็ก การประสานสัมพันธ์ระหว่างมือและตา จึงควรจัดกิจกรรมโดยให้เด็กเล่นเครื่องเล่นสัมผัส เล่นเกมต่อภาพ ฝึกช่วยเหลือตนเองในการแต่งกาย หยิบจับชิ้นส่วน ใช้อุปกรณ์ศิลปะ เช่น สีเทียน กรรไกร พู่กัน ดินเหนียว ฯลฯ

2.3 การพัฒนาอารมณ์ จิตใจ และปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้เด็กมีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น มีความเชื่อมั่น กล้าแสดงออก มีวินัยในตนเอง รับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ประหยัด เมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อ แบ่งปัน มีมารยาทและปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทยและศาสนาที่นับถือ จึงควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านการเล่นให้เด็กได้มีโอกาสตัดสินใจเลือก ได้รับการตอบสนองตามความต้องการ ได้ฝึกปฏิบัติโดยสอดคล้องคุณธรรม จริยธรรม ตลอดเวลาที่โอกาสเอื้ออำนวย

2.4 การพัฒนาสังคมนิสัย เพื่อให้เด็กมีลักษณะนิสัยที่ดี แสดงออกอย่างเหมาะสม และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ช่วยเหลือตนเองในการทำกิจวัตรประจำวัน มีนิสัยรักการทำงาน รู้จักระมัดระวังความปลอดภัยของตนเองและผู้อื่น จึงควรจัดให้เด็กได้ปฏิบัติกิจวัตรประจำวันอย่างสม่ำเสมอ เช่น รับประทานอาหาร พักผ่อนนอนหลับ ขับถ่าย ทำความสะอาดร่างกาย เล่น และทำงานร่วมกับผู้อื่น ปฏิบัติตามกฎ กติกา ข้อตกลง ของส่วนรวม เก็บของเข้าที่เมื่อเล่นหรือทำงานเสร็จ ฯลฯ

2.5 การพัฒนาการคิด เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความคิดรวบยอด สังเกต จำแนก เปรียบเทียบ จัดหมวดหมู่ เรียงลำดับเหตุการณ์ แก้ปัญหา จึงควรจัดกิจกรรมให้เด็กได้สนทนา อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เชิญวิทยากรมาพูดคุยกับเด็ก ค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ทดลอง ศึกษา นอกสถานที่ ประกอบอาหาร หรือจัดให้เด็กได้เล่นเกมการศึกษาที่เหมาะสมกับวัย อย่างหลากหลาย ฝึกการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันและในการทำกิจกรรมทั้งที่เป็นกลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่ หรือรายบุคคล

2.6 การพัฒนาภาษา เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสใช้ภาษาสื่อสาร ถ่ายทอดความรู้สึก ความนึกคิด ความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ที่เด็กมีประสบการณ์ จึงควรจัดกิจกรรมทางภาษาให้มีความหลากหลายในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มุ่งปลูกฝังให้เด็กรักการอ่าน และบุคลากรที่แวดล้อมต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ภาษา ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงหลักการจัดกิจกรรมทางภาษาที่เหมาะสมกับเด็กเป็นสำคัญ

2.7 การส่งเสริมจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ได้ถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก และเห็นความสวยงามของสิ่งต่าง ๆ รอบตัว โดยใช้กิจกรรมศิลปะและดนตรีเป็นสื่อ ใช้การเคลื่อนไหวและจังหวะตามจินตนาการ ให้ประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ อย่างอิสระตามความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก เล่นบทบาทสมมติในมุมเล่นต่าง ๆ เล่นน้ำ เล่นทราย เล่นก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ เช่น แท่งไม้ รูปทรงต่าง ๆ ฯลฯ (กรมวิชาการ, 2546 ข, หน้า 41-42)

กิจกรรมประจำวันต่าง ๆ สำหรับเด็กระดับปฐมวัย

1. **กิจกรรมเสรี** เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กเล่นอิสระตามมุมเล่น มุมประสบการณ์ หรือศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ ที่จัดไว้ภายในห้องเรียนเพื่อช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ เกิดความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ และสามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง เช่น มุมบล็อก มุมหนังสือ มุมบ้าน มุมดนตรี มุมวิทยาศาสตร์ มุมหม้อ มุมร้านค้า มุมเล่นน้ำหรือมุมเล่นทราย ฯลฯ การจัดมุมเล่น มุมประสบการณ์ หรือศูนย์การเรียนรู้ ครูสามารถจัดได้ตามความเหมาะสมขึ้นอยู่กับขนาดสภาพของห้องเรียนและเนื้อหาตามแผนการจัดประสบการณ์ เช่น อาจจะเพิ่มหรือปรับเปลี่ยนสื่อ อุปกรณ์ในมุมเล่นเพื่อสร้างบรรยากาศ แรงจูงใจ หรืออาจจะขยาย ลดขนาดของพื้นที่แต่ละมุมเล่นได้ตามความเหมาะสม

2. **กิจกรรมสร้างสรรค์** เป็นกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาเด็กให้แสดงออกทางอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยใช้ศิลปะหรือวิธีการต่าง ๆ เป็นเครื่องมือ เช่น การวาดภาพ ระบายสี พิมพ์ภาพ ปั้น ฉีก ตัดปะ การประดิษฐ์คิดค้นสิ่งแปลกใหม่ ฯลฯ การทำกิจกรรมเหล่านี้จะเน้นที่กระบวนการทำงานมากกว่าผลงาน ครูควรจัดกิจกรรมดังกล่าวทุกวัน และเลือกจัดตามความเหมาะสม

3. **กิจกรรมเสริมประสบการณ์** เป็นกิจกรรมในวงกลม หรือกิจกรรมที่เป็นกลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่ ซึ่งจัดให้เด็กได้มีโอกาสฟัง พูด สังเกต คิด และปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับเรื่องที่เรียน โดยจัดในรูปแบบต่าง ๆ เช่น สนทนา อภิปรายซักถาม สาธิต ทดลอง เล่านิทาน เล่นบทบาทสมมติ ร้องเพลง เล่นเกม ท่องคำคล้องจอง ศึกษาสถานศึกษา ฯลฯ

4. **กิจกรรมกลางแจ้ง** เป็นกิจกรรมที่ช่วยพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็ก และการทำงานประสานสัมพันธ์ของอวัยวะต่าง ๆ การเล่นกลางแจ้งเป็นการตอบสนองความต้องการตามธรรมชาติของเด็ก ช่วยให้เด็กมีร่างกายแข็งแรง อารมณ์ จิตใจเบิกบาน สดชื่น แจ่มใส มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับเด็กและผู้ใหญ่ ทำให้รู้บทบาทของการเล่นและการอยู่ร่วมกัน กิจกรรมกลางแจ้ง ได้แก่ การเล่นเครื่องเล่นสนาม เล่นของเล่นประเภทลาก เข็น จูง เล่นทราย เล่นน้ำ ถีบจักรยาน สามล้อ เคลื่อนไหวข้ามเครื่องกีดขวางอย่างง่าย ๆ เล่นเกมและการละเล่นพื้นเมืองต่าง ๆ

5. กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ เป็นกิจกรรมที่让孩子ได้เคลื่อนไหวส่วนต่างๆ ของร่างกายตามจังหวะอย่างอิสระ โดยใช้เสียงเพลง คำคล้องจอง เครื่องเคาะจังหวะ และอุปกรณ์อื่น ๆ ประกอบการเคลื่อนไหว เพื่อส่งเสริมให้เด็กเกิดจินตนาการความคิดสร้างสรรค์ รู้จังหวะและควบคุมการเคลื่อนไหวของตนเองได้

6. เกมการศึกษา เป็นเกมการเล่นที่ฝึกการสังเกต พัฒนาระบวนการคิด และเกิดความคิดรวบยอด เกมการศึกษามีกฎ กติกาต่างๆ เด็กสามารถเล่นคนเดียวหรือเล่นเป็นกลุ่มได้ เกมการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับเด็กระดับปฐมวัย เช่น เกมการจับคู่สิ่งที่เหมือนกัน เกมการแยกประเภท จัดหมวดหมู่ เกมการเรียงลำดับ เกมการสังเกตรายละเอียดของภาพ เกมการหาความสัมพันธ์ ฯลฯ (กรมวิชาการ, 2540 ข, หน้า 1-51)

การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก โดยสรุป ตารางกิจกรรมควรกำหนดระยะเวลาในแต่ละกิจกรรมให้เหมาะสมกับเหตุการณ์และลักษณะของกลุ่มเด็ก ระบุอายุ ความต้องการ ภูมิหลัง ฯลฯ ของเด็กแต่ละคน ตารางกิจกรรมควรมีการยืดหยุ่นเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นและการเปิดปิดของโรงเรียน ให้เด็กมีอิสระเลือกเล่นและทำกิจกรรมต่างๆ ที่สามารถพัฒนา กล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็ก พัฒนาการมอง-จิตใจ สังคมนิสัย และพัฒนาความคิดรวบยอดเกี่ยวกับการสังเกต จำแนก เปรียบเทียบ จัดหมวดหมู่ เรียงลำดับเหตุการณ์ และแก้ปัญหา โดยถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด ความเข้าใจสิ่งต่างๆ ออกมาเป็นผลงานตามจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์

4. การบูรณาการการเรียนรู้

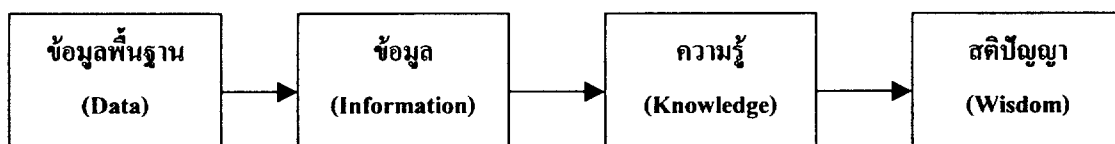
การจัดการเรียนการสอนในระดับปฐมวัยยึดหลักการบูรณาการที่ว่า หนึ่งแนวคิดเด็กสามารถเรียนรู้ได้หลายกิจกรรม หนึ่งกิจกรรมเด็กสามารถเรียนรู้ได้หลายทักษะและหลายประสบการณ์สำคัญ ดังนั้น เป็นหน้าที่ของผู้สอนจะต้องวางแผนการจัดประสบการณ์ในแต่ละวัน ให้เด็กเรียนรู้ผ่านการเล่น ที่หลากหลายกิจกรรม หลากหลายทักษะ หลากหลายประสบการณ์สำคัญอย่างเหมาะสมกับวัยและพัฒนาการ เพื่อให้บรรลุจุดหมายของหลักสูตรแกนกลางที่กำหนดไว้ (กรมวิชาการ, 2546 ก, หน้า 6)

การบูรณาการ เป็นการจัดการเรียนรู้โดยใช้ความรู้ความเข้าใจและทักษะในศาสตร์หรือวิชาต่างๆ มากกว่า 1 วิชาขึ้นไปรวมเข้าด้วยกัน ภายใต้เรื่องราว โครงการหรือกิจกรรมเดียวกัน เพื่อแก้ปัญหาหรือแสวงหาความรู้ ความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง (กรมวิชาการ, 2544, หน้า 1)

แนวคิดของการบูรณาการ

ในบรรดานักการศึกษามีความเชื่อว่าทฤษฎีการสร้างความรู้โดยผู้เรียน (Constructivism) ต่างก็ให้การสนับสนุนแนวคิดของการบูรณาการ กล่าวคือ โดยการรวมข้อมูลพื้นฐาน (Data) บุคคลสามารถสร้างเป็นข้อมูล (Information) โดยการรวมข้อมูลต่างๆ (Information) บุคคลสามารถสร้าง

เป็นความรู้ (Knowledge) โดยการรวมความรู้ต่าง ๆ บุคคลสามารถสร้างเป็นสติปัญญา (Wisdom) สรุปลงเป็นแผนภูมิได้ดังนี้ (กรมวิชาการ, 2544, หน้า 1-2)

ภาพที่ 2 แนวคิดของการบูรณาการ

กรอบแนวคิดที่สำคัญในการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

1. ครูผู้สอนมีความเชื่อมั่นและเข้าใจตรงกันในเรื่องการจัดการเรียนรู้
2. ครูผู้สอนได้คิดวางแผน และประเมินผลร่วมกัน
3. ชีคผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้
4. เน้นการเรียนรู้ที่เกิดจากการเชื่อมโยงมากกว่าการเรียนรู้ที่เกิดจากเนื้อหาใด

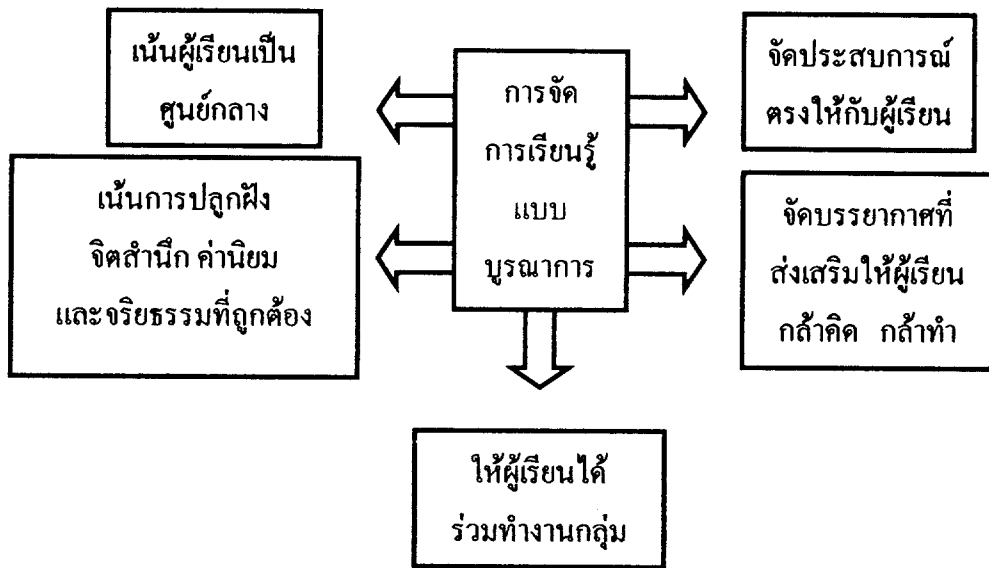
เนื้อหาหนึ่ง

ลักษณะสำคัญของการบูรณาการ

1. เป็นการบูรณาการระหว่างความรู้และกระบวนการเรียนรู้
2. เป็นการบูรณาการระหว่างพัฒนาการทางด้านความรู้และทางด้านจิตใจ
3. เป็นการบูรณาการระหว่างความรู้และการปฏิบัติ
4. เป็นการบูรณาการระหว่างสิ่งที่อยู่ในห้องเรียนและสิ่งที่อยู่ในชีวิตจริง
5. เป็นการบูรณาการระหว่างวิชาต่าง ๆ (กรมวิชาการ, 2544, หน้า 4)

หลักการสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

กรมวิชาการ (2544, หน้า 5) ได้กล่าวถึงหลักการสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ไว้ดังนี้

ภาพที่ 3 หลักการสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

1. กำหนดเรื่องที่จะสอน โดยการศึกษาหลักสูตรและวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของเนื้อหาที่มีความเกี่ยวข้องกัน เพื่อนำมากำหนดเป็นหัวข้อเรื่อง ความคิดรวบยอด หรือปัญหา
2. กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ โดยการศึกษาจุดประสงค์ของวิชาหลักและวิชารองที่จะนำมาบูรณาการ และกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ในการสอนสำหรับหัวข้อเรื่องนั้น ๆ เพื่อการวัดและประเมินผล
3. กำหนดเนื้อหาย่อย เป็นการกำหนดเนื้อหาย่อย ๆ สำหรับการเรียนรู้ให้สนองจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้
4. วางแผนการสอน เป็นการกำหนดรายละเอียดของการสอนตั้งแต่ต้นจนจบ โดยเขียนแผนการสอนซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญเช่นเดียวกับแผนการสอนทั่วไป คือสาระสำคัญ จุดประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล
5. ปฏิบัติการสอน เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในแผนการสอน รวมทั้งมีการสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน ความสอดคล้องกันของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผลสำเร็จของการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ ฯลฯ โดยมีการบันทึกจุดเด่น จุดด้อย ไว้สำหรับปรับปรุงและพัฒนา

6. การประเมิน ปรับปรุงและพัฒนา เป็นการนำผลที่ได้จากการบันทึกรวบรวมไว้ขณะปฏิบัติการสอน มาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงพัฒนาแผนการสอนแบบบูรณาการให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น (กรมวิชาการ, 2544, หน้า 17)

สรุปแนวคิดของการบูรณาการ

การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีโอกาสได้เลือกเรียนตามความสนใจได้หลากหลาย ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ อย่างสัมพันธ์กันตามความเป็นจริง การกำหนดหัวข้อเรื่องต้องคำนึงถึงความสนใจของผู้เรียน เรื่องที่ผู้เรียนจะได้เรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญ ครูผู้สอนประจำวิชาจะต้องมีความเชื่อมั่นและเข้าใจการบูรณาการที่ตรงกัน คิดวางแผนการเรียนรู้และประเมินผลร่วมกัน การใช้เวลาต้องยืดหยุ่นและปรับให้เหมาะสมกับความสามารถของครูผู้สอน ศักยภาพของผู้เรียน ลักษณะของกิจกรรม มีการเชื่อมโยงเนื้อหาในวิชาเดียวกัน และ/หรือข้ามวิชา/กลุ่มประสบการณ์ เรื่องราวที่เรียนเกี่ยวข้องกับชีวิตจริงของผู้เรียน มีการเชื่อมโยงสาระสำคัญ (Concept) ต่าง ๆ อย่างมีความหมาย มีการเชื่อมโยงการเรียนรู้สู่ท้องถิ่น เพื่อการเรียนรู้ เข้าใจ และเห็นคุณค่าในท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ สำหรับเรื่องใด หัวข้อใดที่ไม่สามารถรวมกลุ่มหรือบูรณาการกันได้ให้แยกสอนต่างหาก

การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการจะส่งผลให้ผู้เรียนได้รับความรู้ครบถ้วนตามเนื้อหาสาระของแต่ละวิชาหรือไม่ขึ้นอยู่กับกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครูผู้สอนว่าเป็นกิจกรรมที่ทำให้เกิดทักษะความสามารการเรียนรู้ไว้กว้างขวางเพียงใด และการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการกระหายใคร่รู้จะช่วยให้ ครูผู้สอนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ตามความเหมาะสมให้สอดคล้องกับความต้องการสภาพแวดล้อม บรรยากาศในห้องเรียน และสภาพของท้องถิ่น แล้วสามารถนำวิธีการ ทักษะต่าง ๆ มาผสมผสานร่วมด้วยเพื่อให้การเรียนรู้สอดคล้องใกล้เคียงกับชีวิตจริงและสภาพท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น เช่น การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ทักษะการคิดวิเคราะห์ ทฤษฎีการเรียนรู้ด้วยตนเอง การสร้างค่านิยมพื้นฐาน และสอดคล้องกับคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ (กรมวิชาการ, 2544, หน้า 27-28) ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีพหุปัญญา (Theory of Multiple Intelligences) ดังนี้

ความหมายของพหุปัญญา

พหุปัญญา หมายถึง ศักยภาพความสามารถของมนุษย์ในการแก้ปัญหาหรือออกแบบงาน และผลงานชนิดต่าง ๆ ในสถานการณ์ธรรมชาติ (พีระ รัตนวิจิตร และคณะ, 2544, หน้า 2)

องค์ประกอบของทฤษฎีพหุปัญญา

การ์ดเนอร์ (Gardner, n.d. อ้างถึงใน พิระ รัตนวิจิตร, 2544, หน้า 3-4) ได้จำแนกความสามารถหรือสติปัญญา (Intelligence) ของมนุษย์ออกเป็น 7 ด้าน ต่อมาได้มีการค้นพบอีก 1 ด้าน จึงได้เพิ่มเติมขึ้นเป็น 8 ด้าน ดังนี้

1. ปัญญาด้านภาษา (Linguistic Intelligence) คือความสามารถสูงในการใช้ภาษา ไม่ว่าจะเป็นการพูด เช่น นักเล่านิทาน นักพูด นักการเมือง หรือนักเขียน เช่น กวี นักเขียนบทละคร บรรณาธิการ นักหนังสือพิมพ์ ปัญญาด้านนี้ยังรวมถึงความสามารถในการจัดกระทำเกี่ยวกับโครงสร้างของภาษา เสียง ความหมาย และเรื่องเกี่ยวกับภาษา เช่น ความสามารถในการใช้ภาษาในการหว่านล้อม อธิบาย และอื่น ๆ เป็นต้น

2. ปัญญาด้านตรรกะและคณิตศาสตร์ (Logical – Mathematical Intelligence) คือความสามารถสูงในการใช้ตัวเลข เช่น นักบัญชี นักคณิตศาสตร์ นักสถิติและผู้ให้เหตุผลดี เช่น นักวิทยาศาสตร์ นักตรรกศาสตร์ นักจัดทำโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ปัญญาด้านนี้ยังรวมถึงความไวในการเห็นความสัมพันธ์ แบบแผน ตรรกวิทยา การคิดเชิงนามธรรมและการคิดที่เป็นเหตุ เป็นผล การคิดคาดการณ์ วิธีที่ใช้ได้แก่ การจำแนกประเภท การจัดหมวดหมู่ การสันนิษฐาน สรุปคิดคำนวณ และการตั้งสมมติฐาน

3. ปัญญาด้านมิติ (Spatial Intelligence) คือ ความสามารถสูงในการมองเห็นพื้นที่ ได้แก่ นายพรานลูกเสือ ผู้นำทางและสามารถปรับปรุงวิธีการใช้เนื้อที่ได้ดี เช่น สถาปนิก มณฑนากร ศิลปิน นักประดิษฐ์ ปัญญาด้านนี้รวมไปถึงความไวต่อสี เส้น รูปร่าง เนื้อที่ และความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเหล่านี้ นอกจากนี้ยังหมายถึงความสามารถที่จะมองเห็นและแสดงออกเป็นรูปร่างถึงสิ่งที่เห็นและความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ เป็นต้น

4. ปัญญาด้านร่างกายและการเคลื่อนไหว (Bodily – Kinesthetic Intelligence) คือ ความสามารถสูงในการใช้ร่างกายของตนเองแสดงความคิด ความรู้สึก ได้แก่ นักแสดง นักแสดงท่าเต้น นักกีฬา นาฏกร นักฟิสิกส์ และความสามารถในการใช้มือประดิษฐ์ เช่น นักปั้น ช่างซ่อมรถยนต์ ศัลยแพทย์ ปัญญาด้านนี้รวมถึงทักษะทางกาย เช่น ความคล่องแคล่ว ความแข็งแรง ความรวดเร็ว ความยืดหยุ่น ความประณีต และความไวทางประสาทสัมผัส เป็นต้น

5. ปัญญาด้านดนตรี (Musical Intelligence) คือ ความสามารถสูงทางด้านดนตรี ได้แก่ นักดนตรี นักแต่งเพลง นักวิจารณ์ดนตรี ปัญญาทางด้านนี้รวมถึงความไวในเรื่องจังหวะ ทำนอง เสียง ตลอดจนความสามารถในการเข้าใจดนตรีและวิเคราะห์ดนตรี

6. ปัญญาด้านมนุษยสัมพันธ์ (Interpersonal Intelligence) คือ ความสามารถสูงในการเข้าใจอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดและเจตนาของผู้อื่น ทั้งนี้รวมถึงความไวในการสังเกต น้ำเสียง ใบหน้า ท่าทาง ทั้งยังมีความสามารถสูงในการรู้ถึงลักษณะต่าง ๆ ของสัมพันธ์ภาพของมนุษย์ และสามารถตอบสนองได้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เช่น สามารถทำให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคล ปฏิบัติตามได้

7. ปัญญาด้านตนหรือการเข้าใจตนเอง (Intrapersonal Intelligence) คือ ความสามารถสูงในการรู้จักตนเองและสามารถประพฤติปฏิบัติตนได้จากความรู้จักตนนี้ ความสามารถในการรู้จักตนได้แก่ รู้จักตัวเองตามความเป็นจริง เช่น มีจุดอ่อน จุดแข็งเรื่องใด มีความรู้เท่าทันอารมณ์ ความคิด ความปรารถนาของตน มีความสามารถที่จะฝึกตนเองและเข้าใจตนเอง ผู้ที่มีความสามารถด้านนี้มักจะประกอบอาชีพที่ต้องทำงานคนเดียว เช่น เป็นเจ้าของกิจการเอง เป็นต้น

8. ปัญญาด้านนักธรรมชาติวิทยา (Naturalist Intelligence) คือ ความสามารถในการรู้จักธรรมชาติของพืชและสัตว์ สามารถจัดจำแนกประเภทของสิ่งมีชีวิตและสิ่งที่ไม่มีชีวิต การเข้าใจวงจรของระบบธรรมชาติและสามารถเรียนรู้ได้คิในเรื่องของธรรมชาติ ผู้ที่มีความสามารถในด้านนี้มักจะชอบท่องเที่ยวไปตามป่าเขา ชอบทัศนศึกษา ชอบการยิงนก ตกปลา การผจญภัย และการล่าสัตว์ เป็นต้น

จากแนวความคิดของคิเรก พรสีมา (ม.ป.ป. อ้างถึงใน พีระ รัตนวิจิตร, 2544, หน้า 8-9) ได้กล่าวไว้ในเอกสารพหุปัญญาถึงความรู้ความสามารถของคนเรานั้นมีอยู่หลายด้านและเกิดขึ้นมานานแล้วแต่มิได้มีการส่งเสริมกันอย่างจริงจัง คูได้จากการกำหนดตัวละครหรือผู้เล่นลิเกในสมัยก่อน เด็กผู้เรียนก็เช่นกัน ทุกคนมีความรู้ความสามารถในการที่จะเรียนรู้และวิธีการที่แตกต่างกันออกไป สิ่งที่สำคัญครูต้องวิเคราะห์ให้ได้ว่า เด็กแต่ละคนมีวิธีการเรียนรู้ได้อย่างไร เพื่อที่ครูจะได้สามารถจัดการเรียน การสอนให้สอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ของเด็ก รวมถึงการประเมินผลการเรียนรู้ของเด็กได้อย่าง มีประสิทธิภาพ ดังนั้นพหุปัญญาจึงเป็นแนวคิดที่สำคัญที่จะทำให้ครูเปลี่ยนแปลงมุมมองในการมองเด็ก อันจะส่งผลต่อการจัดการเรียนรู้ให้เด็ก นอกจากนี้ยังเป็นการส่งผลให้เด็กได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ เป็นคนดี คนเก่ง มีความสุข อยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดี และพร้อมที่จะทำประโยชน์ให้กับสังคมต่อไป (พีระ รัตนวิจิตร และคณะ, 2544, หน้า 8-9)

5. การประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก

การประเมินผลพัฒนาการเด็ก หมายถึง ความรู้ความเข้าใจของครูที่มีต่อพัฒนาการ การเรียนรู้ ความสนใจ และความต้องการของเด็กแต่ละคน การประเมินผลนั้นถือเป็นกระบวนการที่สำคัญและจำเป็นมากในการจัดการเรียนการสอน การประเมินผลพัฒนาการที่ดีควรเป็นไปอย่าง

ต่อเนื่องสอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอน ความสนใจและพัฒนาการของเด็กแต่ละคน การประเมินผลพัฒนาการที่ค่านั้น มิได้มีแต่เฉพาะการทดสอบหรือการคัดเกรดให้คะแนนเด็กหรือผู้เรียนเท่านั้น แต่ควรรวมถึงเครื่องมือชนิดอื่น ๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการด้วย เช่น การสังเกต และแฟ้มผลงานเด็ก เป็นต้น (นภเนตร ธรรมบวร, 2544, หน้า 3)

การประเมินพัฒนาการของเด็กระดับก่อนประถมศึกษา หมายถึง การประเมินว่าเด็กมีความพร้อมทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาเพียงใด (สมใจ ทิพย์ชัยเมธธา และพิศเพลิน เขียวหวาน, 2527, หน้า 751)

การประเมินเด็กระดับปฐมวัยวิธีวิธีการสังเกตเป็นส่วนใหญ่ผู้สอนจะต้องสังเกตและประเมินทั้งการสอนของคนและพัฒนาการการเรียนรู้ของเด็กว่าได้บรรลุตามจุดประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่ ผลที่ได้จากการสังเกตพัฒนาการ จากข้อมูลเชิงบรรยาย จากการรวบรวมผลงาน การแสดงออกในสภาพที่เป็นจริง ข้อมูลจากครอบครัวของเด็ก ตลอดจนการที่เด็กประเมินตนเองหรือผลงาน สามารถบอกได้ว่าเด็กเกิดการเรียนรู้และมีความก้าวหน้าเพียงใด ข้อมูลจากการประเมินพัฒนาการจะช่วยผู้สอนในการวางแผนการจัดกิจกรรม ซึ่งให้เห็นความต้องการพิเศษของเด็กแต่ละคนใช้เป็นข้อมูลในการสื่อสารกับพ่อแม่ผู้ปกครองเด็กและขณะเดียวกันยังใช้ในการประเมินประสิทธิภาพการจัดการศึกษาให้กับเด็กในวัยนี้ได้อีกด้วย (กรมวิชาการ, 2546 ข, หน้า 6)

วัตถุประสงค์ของการประเมินผลพัฒนาการเด็ก

การประเมินพัฒนาการของเด็กปฐมวัย มีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะศึกษาหรือทำความเข้าใจพฤติกรรมของเด็กคนใดคนหนึ่งหรือทั้งกลุ่มในวันใดวันหนึ่ง หรือเพื่อที่จะศึกษาพัฒนาการของเด็กคนนั้นหรือทั้งกลุ่ม ในช่วงระยะเวลาที่กำหนด เป็นการประเมินอย่างหนึ่งซึ่งเป็นที่มียุคค่าสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันในกลุ่มของผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็ก (นิตยา ภัสสรศิริ, 2532, หน้า 844)

สมาคมการปฐมวัยแห่งประเทศไทยสหรัฐอเมริกาและสมาคมผู้เชี่ยวชาญทางการปฐมวัย (NAEYC & NAECS/ SDE, 1991, pp. 21-38) ได้กล่าวถึงการประเมินผลพัฒนาการเด็กว่าเป็นกระบวนการของการสังเกต การจดบันทึกงานต่าง ๆ ที่เด็กทำและกระบวนการที่เด็กทำงานต่าง ๆ ว่าเด็กทำอย่างไร เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการตัดสินใจเกี่ยวกับกระบวนการทางการศึกษาซึ่งจะส่งผลต่อตัวเด็กต่อไป

แม็คเอफी และ ลีออง (Mcafee & Leong, 1994, pp. 36-40) ได้สรุปถึงวัตถุประสงค์ของการประเมินผลพัฒนาการเด็กปฐมวัย ดังต่อไปนี้

1. การประเมินผลพัฒนาการเด็กปฐมวัยเกิดขึ้นเนื่องจากความต้องการที่จะเข้าใจพัฒนาการและความก้าวหน้าของเด็ก เนื่องจากครูอนุบาลเป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดกับเด็ก บางครั้งอาจ

เป็นการยากสำหรับครูที่จะสังเกตเห็นพัฒนาการและการเรียนรู้ของลูกศิษย์คน พัฒนาการของเด็กเกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป การเรียนรู้ของเด็กที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งมาจากกลุ่มเพื่อน หรือสิ่งแวดล้อมที่เด็กทำงานหรือเล่นด้วย เพราะฉะนั้นครูควรมีการประเมินผลพัฒนาการของเด็กอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ครูอาจมีการเปรียบเทียบผลงานของเด็กที่ทำในเดือนนี้กับผลงานที่เด็กทำในเดือนที่ผ่านมาเพื่อดูพัฒนาการของเด็ก และประเมินผลหรือดูพัฒนาการ ปฏิสัมพันธ์และบทบาทของเด็กในขณะที่อยู่ในกลุ่มเพื่อนว่าเด็กมีปฏิสัมพันธ์ พัฒนาการ และบทบาทเป็นอย่างไร เพราะสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนมีผลต่อพัฒนาการการเรียนรู้ของเด็กทั้งสิ้น

2. ข้อมูลที่ได้จากการประเมินผลพัฒนาการเด็กปฐมวัยจะมีประโยชน์ในการวางแผนโปรแกรมการเรียนการสอนและการตัดสินใจต่าง ๆ ที่มีผลต่อเด็กปฐมวัย โดยส่วนใหญ่ครูอนุบาลจะนำข้อมูลที่ได้จากการประเมินผลเด็กอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอมาใช้ในการทำความเข้าใจเด็กแต่ละคน ข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยครูในการวางแผนและตัดสินใจเกี่ยวกับโปรแกรมการเรียนการสอนของคน เช่น ครูอาจนำข้อมูลที่ได้จากการประเมินผลมาใช้ในการเลือกสื่อการเรียนการสอนและจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับเด็กในชั้นของคน นอกจากนั้นข้อมูลต่าง ๆ ที่ครูได้ยังช่วยให้ครูวางแผนกิจกรรมต่าง ๆ ในชั้นเรียนได้อย่างเหมาะสม เช่น กิจกรรมที่จัดแต่ละอย่างควรใช้เวลาากน้อยเพียงใด ควรจัดศูนย์ การเรียนอย่างไรในรูปแบบไหน เพื่อสนองความต้องการและความสนใจของเด็ก เป็นต้น ข้อมูลที่ได้จากการประเมินผลที่ต่อเนื่อง สม่ำเสมอ มีการจดบันทึกไว้เป็นอย่างดีสามารถช่วยเปลี่ยนหรือยืนยัน ทศนคติ ความคิดเห็นหรือความคาดหวังที่ครูหรือพ่อแม่ผู้ปกครองมีต่อเด็กของตนได้ นอกจากนั้นยังช่วยให้ครูเรียนรู้และรับรู้รวมตลอดถึงพัฒนาความเข้าใจและยอมรับเด็กที่ตนสอนได้ดียิ่งขึ้น การประเมินผลที่ดีช่วยให้ครูเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของเด็กที่ตนสอนมากขึ้น

3. การประเมินผลเด็กปฐมวัยจะช่วยให้ทราบถึงเด็กซึ่งอาจต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษ เช่น เด็กที่มีปัญหาเกี่ยวกับการพูดหรือการได้ยิน อาจต้องมีการแนะนำพ่อแม่ ผู้ปกครองให้นำเด็ก ไปปรึกษาผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านนี้ โดยเฉพาะ เป็นต้น นอกจากนี้การประเมินผลพัฒนาการยังช่วยให้ครูสามารถค้นพบเด็กซึ่งมีพัฒนาการบางด้านล่าช้ามากซึ่งต้องการ ได้รับความช่วยเหลือเป็นพิเศษ

4. การประเมินผลพัฒนาการเด็กปฐมวัยมีจุดประสงค์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับเด็กโดยมีการรายงานผลและสื่อสารให้พ่อแม่ ผู้ปกครองและบุคคลที่เกี่ยวข้องทราบ โดยทั่วไปครูอนุบาลจำเป็นต้องมีการรายงานผลพัฒนาการความก้าวหน้าของเด็กให้ผู้ปกครองและบุคคลที่เกี่ยวข้องทราบ ข้อมูลที่ครูนำมารายงานหรือสื่อสารกับผู้ปกครองหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องควรเป็นข้อมูลที่เชื่อถือได้ มีการบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบมีความต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพื่อให้ได้

ภาพพจน์ที่ชัดเจนและถูกต้องที่สุดเกี่ยวกับตัวเด็ก ข้อมูลไม่ควรมาจากความคาดหวังของครูหรือข้อสรุปแบบกว้าง ๆ ขาดตัวอย่างที่ชัดเจน ข้อมูลต่าง ๆ ที่รายงานหรือสื่อสารกับผู้ปกครองหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กควรมีความสัมพันธ์และเหมาะสมกับบทบาทของผู้เกี่ยวข้องกับเด็กแต่ละกลุ่ม ข้อมูลที่เกี่ยวกับเด็ก ไม่ควรมีการพุดคุยหรือเปิดเผยกับบุคคลที่ไม่เกี่ยวข้องยกเว้นจะได้รับการอนุญาตหรือยินยอมจากพ่อแม่หรือผู้ปกครองเท่านั้น (นภเนตร ธรรมบวร, 2544, หน้า 13-17)

ถึงแม้ว่าเด็กอนุบาลหรือเด็กปฐมวัย ในสายตาของผู้ใหญ่อาจรู้สึกว่าเป็นเด็กเล็กยังไม่เข้าใจอะไรมากนัก แต่ถึงอย่างไรเด็กในวัยนี้มีความต้องการทราบถึงผลงาน พัฒนาการและความก้าวหน้าของตน ดังนั้นครูควรให้เด็กได้มีส่วนร่วมในการทราบถึงพัฒนาการ การเรียนรู้ของตนเองด้วย นอกจากนี้ครูควรมีการรายงานผลพัฒนาการ การเรียนรู้ของเด็กให้ผู้ปกครองทราบอย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่อง

การประเมินผลสำหรับเด็กปฐมวัยนั้นจะมีลักษณะแตกต่างไปจากการประเมินผลในระดับอื่น ๆ ซึ่งจะไม่สามารถใช้การสอบข้อเขียนได้ แต่ควรอาศัยการสังเกต สัมภาษณ์ จดบันทึก พฤติกรรมต่าง ๆ ของเด็ก ทั้งนี้เพื่อให้เห็นภาพพจน์ของพัฒนาการของเด็กในด้านต่าง ๆ คือ ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา (เขาวพา เศษะคุปต์, 2542 ก, หน้า 161)

ในการวัดและประเมินผลพัฒนาการของเด็กควรจะครอบคลุมในหัวข้อต่อไปนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2523, หน้า 234)

1. การวัดและประเมินผลทางร่างกาย ซึ่งวัดจากความเจริญเติบโต (Growth) ของเด็ก
2. การวัดและประเมินผลทางจิตใจ ซึ่งควรศึกษาถึงพัฒนาการทางด้านต่าง ๆ ของเด็กในด้านต่อไปนี้

- 2.1 พัฒนาการทางสติปัญญา (Cognitive Development)
- 2.2 พัฒนาการทางการเคลื่อนไหว (Motor Development)
- 2.3 พัฒนาการทางด้านภาษา (Language Development)
- 2.4 พัฒนาการทางด้านคุณลักษณะเฉพาะตัวและด้านสังคม (Personal & Social

Development)

หลักการประเมินผลพัฒนาการเด็กปฐมวัย

เฮนดริค (Hendrick, 1990, pp. 270-271 อ้างถึงใน นภเนตร ธรรมบวร, 2544, หน้า 29-30) ได้กล่าวถึงหลักการต่าง ๆ ในการประเมินผลพัฒนาการเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. การประเมินผลพัฒนาการเด็กปฐมวัยต้องประเมินทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ไม่ควรแยกประเมินเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง

2. การประเมินผลถือเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและเป็นส่วนหนึ่งของการจัดกิจกรรมสำหรับเด็กปฐมวัย ครูจำเป็นต้องทำการประเมินผลอย่างต่อเนื่องเพื่อทราบถึงพัฒนาการความก้าวหน้าของเด็ก นอกจากนี้ ครูยังสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการประเมินผลมาใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับความสนใจและความต้องการของเด็กได้ตลอดเวลา

3. ผลการประเมินเด็กแต่ละคนควรเก็บเป็นความลับ ไม่ควรนำไปเปิดเผยแก่ผู้ไม่เกี่ยวข้อง

4. การเลือกวิธีการประเมินผลต้องเลือกให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของเรื่องที่จะประเมิน

5. ในการเปรียบเทียบระดับพัฒนาการเด็กกับเกณฑ์ ต้องใช้เกณฑ์มาตรฐานซึ่งใช้กับเด็กวัยเดียวกัน หรือใช้เครื่องมือที่มีความยาก-ง่าย ระดับเดียวกันกับเด็กวัยเดียวกัน

6. ในการประเมินพฤติกรรม ครูควรประเมินหลาย ๆ ครั้ง ก่อนที่จะสรุปผล

7. การเลือกพฤติกรรมที่จะประเมินควรพิจารณาวัตถุประสงค์ของการประเมินให้สอดคล้องกัน เช่น เมื่อสังเกตเห็นว่าเด็กมีปัญหาเกิดขึ้น คือ การติดผ้าห่ม ควรเฝ้าติดตามประเมินพฤติกรรมดังกล่าวไปสักระยะหนึ่งโดยเน้นพฤติกรรมที่โดดเด่นซึ่งสังเกตเห็นได้เพียงพฤติกรรมเดียว

เครื่องมือที่จะใช้ในการวัดและประเมินผล

โลแกน และ โลแกน (Logan & Logan, 1974, p. 384) ได้เสนอเครื่องมือที่จะใช้ในการประเมินผลต่าง ๆ เอาไว้ ดังนี้

การประเมินพัฒนาการของเด็ก การประเมินผลพัฒนาการของเด็กทางด้านสติปัญญา ทักษะการรับรู้ การเคลื่อนไหว และพัฒนาการทางร่างกาย ฯลฯ ของเด็ก สามารถใช้เครื่องมือดังต่อไปนี้

1. แบบทดสอบมาตรฐานต่าง ๆ (Standardized Test) ทั้งที่ทำเป็นกลุ่มและเป็นรายบุคคล
2. แบบทดสอบพัฒนาการทางร่างกาย
3. แบบทดสอบความพร้อมในด้านต่าง ๆ
4. แบบวัดสติปัญญา
5. แบบวัดความคิดสร้างสรรค์
6. แบบทดสอบที่ครูสร้างขึ้นเพื่อจุดประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ
7. การสังเกตจากตัวครู พ่อแม่ ผู้เชี่ยวชาญ ฯลฯ

8. การสัมภาษณ์และการถามคำถามจากบุคคลากรต่าง ๆ ในโรงเรียน พ่อแม่ ตัวเด็ก และผู้เชี่ยวชาญ

9. การเขียนรายงานจากการสัมภาษณ์

10. การพิจารณาจากผลงานในด้านต่าง ๆ ของเด็ก

การสื่อสารผลที่ได้จากการประเมิน

ผลที่ได้จากการประเมินควรมีการนำไปสื่อสารกับบุคคลต่าง ๆ ดังนี้

1. สื่อสารกับเด็ก ครูและเด็กควรมีการพูดคุยสื่อสารเกี่ยวกับพัฒนาการความก้าวหน้าของเด็กเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ และถือเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนเลยทีเดียว ในการรายงานพัฒนาการความก้าวหน้าของเด็กครูอาจใช้รูปภาพ หรือคำพูดง่าย ๆ เพื่อสื่อสารให้เด็กเกิดความเข้าใจได้ ในขณะที่เด็กสามารถช่วยครูเลือกผลงานที่ตนชอบเก็บรวบรวมในแฟ้มผลงาน (Portfolios) และอธิบายเหตุผลที่ตนเลือกแก่ครูและผู้ปกครอง ในบางสถานการณ์ ครูสามารถเปิดโอกาสให้เด็กโตได้มีส่วนร่วมในการประเมินพัฒนาการ ความก้าวหน้าของคนบ้าง

2. สื่อสารกับผู้ปกครอง ผู้ปกครองเด็กเป็นผู้ที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อพัฒนาการของเด็ก วิธีการอบรมเลี้ยงดูของผู้ปกครองที่บ้านมีส่วนอย่างมากในการสนับสนุนหรือสกัดกั้นพัฒนาการของเด็ก ทั้งนี้เพราะเด็กต้องอาศัยสถานการณทั้งที่บ้านและโรงเรียนเป็นองค์ประกอบในการพัฒนา ดังนั้นครูจึงมีความจำเป็นที่จะต้องสื่อสารกับผู้ปกครองเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการประเมินผลอย่างสม่ำเสมอก่อนที่จะมีการรายงานพัฒนาการความก้าวหน้าของเด็กให้ผู้ปกครองทราบ การเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการประเมินผลเด็กจะช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูและผู้ปกครอง ครูได้มีโอกาสดูคุยให้ความรู้และคำแนะนำแก่ผู้ปกครองเพื่อให้เกิดความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของการประเมินผลที่แท้จริง

3. สื่อสารกับบุคคลอื่น บุคคลอื่น ๆ ที่ควรจำเป็นต้องสื่อสารเกี่ยวกับผลของการประเมิน ได้แก่ ครูใหญ่หรือผู้บริหาร โรงเรียน ครูประจำชั้นคนใหม่ หรือครูในโรงเรียนใหม่ที่เด็กจะต้องเลื่อนชั้น ไปอยู่ด้วย นักจิตวิทยาหรือบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับเด็ก เป็นต้น รูปแบบของการสื่อสารอาจเป็นได้หลายรูปแบบ เช่น ผลงานจากแฟ้มผลงานเด็ก สมุดรายงานความก้าวหน้าของเด็ก เป็นต้น หรือมีฉะนั้นครูอาจมีการรายงาน โดยการพูดคุย สนทนาโดยตรงเลยก็ได้เพื่อให้การประเมินผลเป็นไปอย่างถูกต้อง ที่สุด ครูควรใช้รูปแบบของการสื่อสารให้หลากหลาย (นภเนตร ธรรมบวร, 2544, หน้า 136-138)

การประเมินพัฒนาการเด็กถือเป็นกระบวนการที่สำคัญและจำเป็นมากในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งควรเป็นไปอย่างต่อเนื่องสอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอน ความสนใจและพัฒนาการของเด็กแต่ละคน โดยอาศัยการสังเกต สัมภาษณ์ จดบันทึกพฤติกรรมต่าง ๆ ของเด็ก

เพื่อให้เห็นภาพพจน์ของพัฒนาการของเด็กในด้านต่าง ๆ คือ ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ซึ่งในการประเมินผลเด็กต้องประเมินทุกด้าน ไม่ควรแยกประเมินเฉพาะด้านใดด้านหนึ่งแต่วิธีการ ประเมินผลต้องเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของเรื่องที่จะประเมิน ใช้เกณฑ์มาตรฐานหรือใช้เครื่องมือที่มีความยาก-ง่าย ระดับเดียวกันกับเด็กวัยเดียวกัน แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการประเมินผลเด็กอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอมาใช้ในการทำความเข้าใจเด็กแต่ละคน ในการเลือกสื่อการเรียนการสอนและจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับเด็ก หลังจากการประเมินหลาย ๆ ครั้ง แล้วจึงนำผลการประเมินมาสรุปและแจ้งให้เด็ก ผู้ปกครอง ผู้บริหาร และผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กได้ทราบและมีส่วนร่วมในการรับรู้การพัฒนาของเด็ก

6. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับครอบครัวของเด็ก

เด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากสภาพแวดล้อมที่เด็กเจริญเติบโตขึ้นมา ผู้สอน พ่อแม่ และผู้ปกครองของเด็กจะต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ทำความเข้าใจพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก ต้องยอมรับและร่วมมือกันรับผิดชอบ หรือถือเป็นหุ้นส่วนที่จะต้องช่วยกันพัฒนาเด็กให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการร่วมกัน ดังนั้น ผู้สอนจึงมิใช่จะแลกเปลี่ยนความรู้กับพ่อแม่ผู้ปกครองเกี่ยวกับพัฒนาการเด็กเท่านั้น แต่จะต้องให้พ่อแม่ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วย ทั้งนี้ได้หมายความว่าให้พ่อแม่ผู้ปกครองเป็นผู้กำหนดเนื้อหาหลักสูตรตามความต้องการ โดยไม่คำนึงถึงหลักการจัดที่ เหมาะสมกับวัยเด็ก (กรมวิชาการ, 2546 ก, หน้า 7)

พ่อแม่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการให้การศึกษาแก่ลูก นับตั้งแต่วัยทารกจนกระทั่งถึงวัยเข้าเรียนในโรงเรียนอนุบาล ดังคำกล่าวที่ว่า “พ่อแม่เป็นครูคนแรกของลูก” ลักษณะการสอนของพ่อแม่จะเป็นการสอนอย่างไม่เป็นทางการ เป็นไปตามธรรมชาตินับตั้งแต่การสอนให้เด็กรู้จักช่วยตัวเองในเรื่องการอาบน้ำ แต่งตัว รับประทานอาหาร เข้าห้องน้ำ ไปจนถึงช่วยสอนเด็กทางด้านวิชาการ

ดังนั้น นอกจากครูจะเป็นผู้วางแผนหลักสูตร และจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่เด็กปฐมวัยแล้วผู้ที่จะมีส่วนช่วยให้จุดมุ่งหมายของหลักสูตรบรรลุตามเจตนารมณ์ก็คือพ่อแม่ผู้ปกครองของเด็กในโรงเรียนนั่นเอง การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียน เป็นการกระตุ้นให้พ่อแม่ ผู้ปกครองได้เข้ามามีส่วนร่วมในการให้การศึกษาแก่เด็กมากยิ่งขึ้น และเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยความช่วยเหลือแนะนำจากครูในโรงเรียน

ผู้บริหารและครูมีบทบาทสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียน บรรยากาศอันอบอุ่น เชื่อเชิญ ทำให้พ่อแม่ผู้ปกครองรู้สึกสบายใจและสะดวกใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน ทั้งผู้บริหาร ครู และพ่อแม่ผู้ปกครอง ควรจะตระหนักถึงความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างกันในอันที่จะช่วยพัฒนาให้เด็กเจริญเติบโตไปตามศักยภาพของแต่ละบุคคล (हररररर नीलविवेकर, 2535, नीरर 235) และเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ทั้งครูและผู้ปกครองควรร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด ในอันที่จะช่วยให้เด็กพัฒนาการครบทุกด้าน ข้อเสนอแนะอย่างกว้าง ๆ ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียน มีดังต่อไปนี้ คือ (หรรษา นิลวิเชียร, 2535, หน้า 59-60)

1. พ่อแม่มีทั้งสิทธิและความรับผิดชอบที่จะร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการตัดสินใจเกี่ยวกับการศึกษาและการดูแลเด็ก พ่อแม่ควรได้รับการกระตุ้นให้สังเกตและมีส่วนร่วมในกิจกรรม ดังกล่าวข้างต้น ครูมีหน้าที่สร้างและดำรงความสัมพันธ์กับผู้ปกครอง การสื่อสารระหว่างกันจะช่วยสร้างความเข้าใจที่ดี และการวางแผนเพื่อกระบวนการพัฒนาของเด็ก

2. ครูแลกเปลี่ยนความรู้ทางด้านพัฒนาการเด็ก และแหล่งวิทยาการซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของการสื่อสารและประชุมร่วมกัน ทั้งครูและพ่อแม่แลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการและพัฒนาการของเด็ก เพื่อช่วยในการดำเนินงาน และประโยชน์ในการดูแลเด็กที่บ้านของพ่อแม่ผู้ปกครอง

3. ครู พ่อแม่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของเด็ก ควรมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับตัวเด็ก ทั้งในกรณีที่เด็กต้องย้ายสถานที่เรียนกลางคัน หรือเด็กที่เลื่อนชั้นสูงขึ้น

กิจกรรมครอบครัวสัมพันธ์

มอริสัน (Morrison, 1988 อ้างถึงใน หรรษา นิลวิเชียร, 2535, หน้า 237-238) กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ว่ามี 3 ประการด้วยกัน คือ

1. การทำงาน วิธีที่ใช้กันโดยปกติเพื่อให้พ่อแม่ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในกิจกรรม ก็คือการทำงานที่กำหนดให้เสร็จ เช่น ทำหน้าที่สอนพิเศษ ผู้ช่วยครู หาทุน จัดการศึกษานอกสถานที่ และทำงานธุรการ

2. กระบวนการ พ่อแม่มีส่วนร่วมในกระบวนการทางการศึกษา เช่น วางแผนหลักสูตร ตรวจสอบและเลือกแบบเรียน กรรมการในกิจการต่าง ๆ ฯลฯ บทบาททางด้านนี้ของพ่อแม่ยังไม่ได้รับการยอมรับจากครูเท่าไรนักเนื่องจากครูมักคิดว่าพ่อแม่ไม่มีทักษะพอ อย่างไรก็ตามถ้ามีการเตรียมการที่ดี พ่อแม่ผู้ปกครองหลายคนอาจมีส่วนช่วยเหลือได้มาก

3. การพัฒนา พ่อแม่มีโอกาพัฒนาทักษะ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ต่อเด็ก ต่อโรงเรียน ต่อครู และต่อครอบครัว

เบอร์เกอร์ (Berger, 1987 อ้างถึงใน หรรษา นิลวิเชียร, 2535, หน้า 238-239) ได้เสนอแนะแนวทางและวิธีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียน โดยใช้วิธีการสื่อสารทางเดียวเพื่อแจ้งข่าวเกี่ยวกับแผนงานของโรงเรียนและสิ่งที่เกิดขึ้นในโรงเรียน อีกวิธีหนึ่งคือ การสื่อสารสองทางเพื่อให้พ่อแม่ได้ช่วยเหลือโรงเรียนตามกำลังความรู้ ความประสงค์ ซึ่งต้องอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

การสื่อสารทางเดียว ในระดับชั้นอนุบาล ครูประจำชั้นอาจออกจดหมายข่าวง่าย ๆ ไปยังพ่อแม่ของเด็กเป็นประจำ หัวข้อและเรื่องราวในจดหมายข่าวอาจเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียน เกร็ดความรู้เกี่ยวกับด้านโภชนาการและพัฒนาการเด็ก เรื่องราวเกี่ยวกับเด็กแต่ละคนภายในชั้นเรียน เป็นต้น สำหรับครูที่ไม่ถนัดทางด้านศิลปะก็ไม่จำเป็นต้องเป็นกังวลเกี่ยวกับรูปแบบของจดหมายข่าว อาจ ออกแบบง่าย ๆ โดยมีภาพวาดของเด็กประกอบและถ้าไม่มีเครื่องพิมพ์ดีดก็ควรใช้วิธีเขียนด้วยลายมือก็ได้ เพราะสิ่งที่สำคัญที่สุดอยู่ที่การ ได้ออกจดหมายข่าว นอกจากจดหมายข่าวแล้วเอกสารสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่จะขาดเสียมิได้ก็คือคู่มือผู้ปกครอง ในคู่มืออาจประกอบด้วยขั้นตอนการสมัครเข้าเรียน การเชื่อมต่อให้มีการเยี่ยมชมโรงเรียน รายงานการประชุม เหตุการณ์หรือวันพิเศษ กระบวนการวัดผล สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ โปรแกรมพิเศษ ฯลฯ

การสื่อสารสองทาง โรงเรียนควรมีนโยบายให้ผู้ปกครองมาพบครูได้ตลอดเวลาโดยไม่ต้องมีการนัดหมายล่วงหน้า ครูและพ่อแม่ผู้ปกครองควรมีเจตคติที่ดีต่อการทำงานร่วมกันเพื่อประโยชน์ อันจะเกิดขึ้นแก่เด็กเป็นสำคัญ ในระยะแรกที่โรงเรียนเปิดภาคเรียนใหม่ ๆ ควรจัดการปฐมนิเทศ ผู้ปกครองเพื่อสร้างความคุ้นเคยและทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติให้ตรงกัน ผู้บริหารควรสร้างบรรยากาศให้พ่อแม่เกิดความรู้สึกเป็นมิตรและกระตุ้นให้เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน นอกจากการปฐมนิเทศแล้วบุคลากรของโรงเรียนอาจใช้วิธีสื่อสารสองทาง โดยการไปเยี่ยมชมถึงบ้าน การรับประทานอาหารร่วมกัน การโทรศัพท์ติดต่อ เพื่อแจ้งข้อมูลต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากนี้ เบอร์เกอร์ ยังได้เสนอแนะวิธีการสื่อสารที่ควรใช้ตลอดทั้งปี ดังนี้คือ

1. การเยี่ยมชมชั้นเรียน ครูประจำชั้นอาจเชิญผู้ปกครองมาเยี่ยมชมชั้นเรียนในโอกาสพิเศษหรือในเวลาปกติ ครูควรจัดแผนป้ายสำหรับแจ้งข่าวสารถึงผู้ปกครอง และอาจนำผลงานของเด็กไปติดแสดงไว้ด้วยก็ได้ นอกจากนี้ ครูอาจนำแผนงานต่าง ๆ ที่ต้องการความร่วมมือจากผู้ปกครองมาประกาศตามวาระ ในกรณีที่ครูต้องการให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชั้นเรียนจะต้องมีแนวทางปฏิบัติให้ชัดเจน และ ไม่ต้องการชักซ้อมล่วงหน้า ไม่ควรบังคับให้ผู้ปกครองต้องทำกิจกรรม ถ้าหากเขาไม่เต็มใจ ผู้ปกครองบางคนอาจพอใจที่จะนั่งสังเกตเงียบ ๆ บางคนอาจช่วยเหลือเด็กเป็นรายคน เช่น เล่นเกม อ่านหนังสือให้ฟัง คุยกับเด็กเกี่ยวกับงานที่เด็กกำลังทำ ถ้าหากครูต้องการเชิญพ่อแม่ ผู้ปกครองมาร่วมกิจกรรมเป็นพิเศษตามหัวข้อที่ครูเตรียมไว้ เช่น ครอบครัวยุคใหม่ อาชีพของพ่อแม่ สัตว์เลี้ยง ฯลฯ ก็อาจทำได้โดยการวางแผนล่วงหน้า มีการติดต่อเชิญด้วยหนังสือหรือด้วยวาจา หลังจากเสร็จกิจกรรมแล้วอาจมีการรับประทานอาหารร่วมกัน

2. การประชุม การประชุมระหว่างครู-ผู้ปกครอง หรือการประชุมระหว่าง ครู-ผู้ปกครอง-เด็ก ควรจัดขึ้นปีละ 2-3 ครั้ง เพื่อทุกคนจะได้มีโอกาสพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตอบคำถาม หรือวางแผนร่วมกัน ควรมีการวางแผนจัดประชุมที่เกิดผลทางสร้างสรรค์มิใช่ก่อให้เกิด

ความวิตกกังวล หรือหวาดหวั่นกัน ทั้งครู ผู้ปกครอง และนักเรียน การกำหนดวันและเวลา ควรให้สอดคล้องกับความสะดวกของทั้งสองฝ่าย และมีการแจ้งล่วงหน้า

ข้อเสนอแนะในการสื่อสารกับผู้ปกครอง

วิธีการสื่อสารที่ดีที่สุดสำหรับพ่อแม่ ผู้ปกครอง เกี่ยวกับพัฒนาการและความก้าวหน้าของเด็กจะเกิดขึ้นเมื่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง และตัวครู ได้มีโอกาสพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับตัวเด็ก หรือในบางโอกาสอาจให้เด็กได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นด้วยก็ได้

ในการสื่อสารกับผู้ปกครอง มีข้อที่ครูพึงตระหนักถึงดังนี้

1. การพูดคุยกับพ่อแม่ ผู้ปกครองควรเป็นในลักษณะการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น แบ่งปันข้อมูลซึ่งกันและกัน พ่อแม่ ผู้ปกครองถือเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญที่สุดเกี่ยวกับตัวเด็ก ครูควรมีการรับฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับพ่อแม่ ผู้ปกครองในระหว่างรายงานผลความก้าวหน้าเกี่ยวกับตัวเด็ก
2. ครูควรมีแบบบันทึกความก้าวหน้าเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ของเด็ก ในการสื่อสารเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก ครูควรมีแบบบันทึกพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ของเด็กด้วย การบันทึกอาจอยู่ในรูปแบบของการบรรยายหรือแบบบันทึกพัฒนาการ (Checklists) ก็ได้ ในขณะที่เดียวกันครูอาจมีแบบบันทึกความคิดเห็นของตนเกี่ยวกับเด็กด้วยก็ได้ เพราะสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยให้การสื่อสารกับผู้ปกครองมีความหมายมากกว่าการสื่อสารด้วยคะแนนหรือแบบบันทึกพัฒนาการ (Checklists) แต่เพียงอย่างเดียว
3. ภาษาที่ครูใช้ในการสื่อสารกับผู้ปกครองควรเป็นภาษาที่ง่าย ชัดเจน รัดกุม และไม่เป็นวิชาการมากเกินไป ครูควรมีการยกตัวอย่างเพื่อให้ผู้ปกครองเกิดความเข้าใจและเห็นภาพพจน์ เช่น ถ้าพ่อแม่มีความวิตกกังวลกับการสะกดคำของเด็กมากกว่าที่จะมุ่งความสนใจในเนื้อหาหรือเนื้อเรื่องที่เด็กเขียน ครูจำเป็นต้องอธิบายให้ผู้ปกครองเข้าใจความสำคัญของการเขียนจินตนาการและความคิดที่เด็กแสดงออก เป็นต้น
4. ในการสื่อสารกับผู้ปกครอง ครูควรสรุปและเลือกข้อมูลที่คุณคิดว่าผู้ปกครองสนใจ และต้องการ ในกระบวนการนี้ครูอาจให้เด็กได้มีส่วนร่วมในการเลือกผลงานตนเองด้วยก็ได้
5. ในการสื่อสารกับผู้ปกครอง ถ้อยคำที่ครูใช้ควรมีความชัดเจน ตรงไปตรงมา และให้กำลังใจกับผู้ปกครอง ครูควรคำนึงเสมอว่า เด็กทุกคนล้วนมีศักยภาพ (Potential) และความต้องการที่แตกต่างกัน ดังนั้นในการสื่อสารกับผู้ปกครองเกี่ยวกับความก้าวหน้าและพัฒนาการของเด็ก ครูควรพูดคุยสื่อสาร ใช้ถ้อยคำที่ผู้ปกครองเข้าใจและยอมรับได้ในกรณีที่เด็กมีปัญหา และต้องการความช่วยเหลือ ครู ผู้บริหาร และผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง (Specialist) ควรได้มีการติดต่อพูดคุย

กับผู้ปกครองอย่างเร่งด่วน ต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพื่อว่าผู้ปกครองจะได้ไม่เกิดความตกใจวิตกกังวลเมื่อเวลาการประชุม ผู้ปกครองมาถึง

6. ครูควรมีการเตรียมตัวตอบคำถามและข้อสงสัยต่าง ๆ ของผู้ปกครอง ที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างการประชุม

7. ครูพึงตระหนักว่าคำพูดและความคิดเห็นของเรามีผลต่อครอบครัวและตัวเด็ก ดังนั้นในการสื่อสารกับผู้ปกครอง ครูพึงตระหนักถึงถ้อยคำที่ตนใช้ เพราะข้อมูลต่าง ๆ ที่ครูสื่อสารล้วนส่งผลต่อเด็กและครอบครัวทั้งสิ้น

8. ครูควรมีการกระตุ้นให้ผู้ปกครองนำผลการประเมิน ไปใช้ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่บ้านให้กับเด็ก บ้านและโรงเรียนควรร่วมมือกันให้ความช่วยเหลือและกระตุ้นพัฒนาการด้านต่าง ๆ ให้กับเด็กของตน (นภเนตร ธรรมบวร, 2544, หน้า 146-148)

นอกจากครูจะเป็นผู้วางแผนหลักสูตรและจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่เด็กปฐมวัยแล้ว ผู้ที่จะมีส่วนช่วยให้จุดมุ่งหมายของหลักสูตรบรรลุตามเจตนารมณ์ก็คือพ่อแม่ผู้ปกครองที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการให้การศึกษาแก่ลูก การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียนจึงเป็นการกระตุ้นให้พ่อแม่ผู้ปกครองได้เข้ามามีส่วนร่วมในการให้การศึกษาแก่เด็กมากยิ่งขึ้นและเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพโดยความช่วยเหลือและแนะนำจากครู ทั้งผู้บริหาร ครู และพ่อแม่ผู้ปกครอง ควรจะตระหนักถึงความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างกัน ในอันที่จะช่วยพัฒนาเด็กให้เจริญเติบโตไปตามศักยภาพของแต่ละบุคคล การสื่อสารระหว่างกันจะช่วยสร้างความเข้าใจที่ดีและการวางแผนเพื่อกระบวนการพัฒนาเด็ก ทั้งครูและพ่อแม่แลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการและพัฒนาการของเด็กเพื่อช่วยในการดำเนินงานและประโยชน์ในการดูแลเด็กที่บ้านของพ่อแม่ผู้ปกครอง ซึ่งการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียนควรใช้วิธีการสื่อสารเช่น จดหมายข่าว การปฐมนิเทศผู้ปกครอง การไปเยี่ยมเยียนถึงบ้าน การรับประทานอาหารร่วมกัน การโทรศัพท์ติดต่อ การประชุมระหว่างผู้ปกครอง-ครู-ผู้บริหาร-เด็ก เพื่อแจ้งข้อมูลต่าง ๆ และทุกคนจะได้มีโอกาสพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตอบคำถาม หรือวางแผนร่วมกัน ซึ่งจะช่วยให้เด็กเจริญเติบโตไปตามศักยภาพของแต่ละคน ทั้งครูและผู้ปกครองควรร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดในอันที่จะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการครบทุกด้าน

ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย

วิชาเอกที่สำเร็จการศึกษา

ในวงการศึกษাপฐมวัยในปัจจุบัน ผู้ปฏิบัติการสอนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญ และมีอิทธิพลในฐานะที่เป็นผู้รับผิดชอบอย่างใกล้ชิดต่อการจัดการเรียนการสอนปฐมวัย อันเป็น

พื้นฐานการศึกษาทุกระดับ ผู้ปฏิบัติการสอนที่สำเร็จการศึกษาในวิชาเอกอนุบาลศึกษาหรือการศึกษาปฐมวัยย่อมที่จะมีความรู้ความสามารถ และความเข้าใจในการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กปฐมวัย รวมทั้งการดูแลเด็กในทุก ๆ ด้านให้มีประสิทธิภาพได้ดีกว่าผู้ปฏิบัติการสอนที่สำเร็จการศึกษาในวิชาเอกอื่น ๆ ดังนั้นการสำเร็จการศึกษาในวิชาเอกที่แตกต่างกันย่อมส่งผลต่อความรู้ สึกนึกคิด การวางแผนการจัดการศึกษาที่ส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กที่แตกต่างกัน ออกไป ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยต่าง ๆ ดังนี้

กันยารัตน์ จัน โทศรี (2542) ศึกษาปัญหาการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลศึกษาของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลศึกษาของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยส่วนรวมและเป็นรายด้านทั้ง 10 ด้าน ตามความคิดเห็นของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง โดยส่วนรวมและจำแนกตามสถานภาพอยู่ในระดับน้อย ยกเว้น ผู้ได้รับใบอนุญาตมีปัญหาด้านคุณสมบัติและการพัฒนาบุคลากรในระดับปานกลาง โดยมีข้อที่เป็นปัญหาในระดับปานกลาง 3 ข้อ คือ ครูส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนวิชาอนุบาลศึกษาโดยตรง โรงเรียนไม่สามารถคัดเลือกครูที่มีวุฒิการศึกษาและความสามารถได้ตรงกับความต้องการและครูขาดประสบการณ์ด้านการอนุบาลศึกษา

พิมลมาลย์ พุ่มนิคม (2542) ได้ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้อัตนระดับก่อนประถมศึกษาของโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร: ศึกษาเฉพาะกลุ่มเจ้าพระยา ผลการศึกษาพบว่า

1. ผู้บริหาร ครูผู้สอน และครูพี่เลี้ยง มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็กระดับก่อนประถมศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง
2. ผู้บริหาร ครูผู้สอน และครูพี่เลี้ยง ที่มีวุฒิการศึกษา ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน และตำแหน่งปัจจุบันต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็กระดับก่อนประถมศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนผู้บริหาร ครูผู้สอน และครูพี่เลี้ยงที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็กระดับก่อนประถมศึกษาไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
3. ผู้บริหาร ครูผู้สอน และครูพี่เลี้ยง มีปัญหาเกี่ยวกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็กระดับก่อนประถมศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง
4. ผู้บริหาร ครูผู้สอน และครูพี่เลี้ยงที่มีวุฒิการศึกษา ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน และตำแหน่งปัจจุบันต่างกัน มีปัญหาเกี่ยวกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็กระดับก่อนประถมศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนผู้บริหาร ครูผู้สอน

และครูที่เลี้ยงที่มีเพศต่างกัน มีปัญหาเกี่ยวกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็กระดับก่อนประถมศึกษา ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เซนเคอร์ส (Senders, 1990) ศึกษาเรื่องหลักสูตรอนุบาลศึกษาเปรียบเทียบกับความรู้ของอาจารย์ใหญ่โรงเรียนประถมศึกษา การรับรู้ของอาจารย์ใหญ่โรงเรียนประถมศึกษา ครูโรงเรียนอนุบาลในเขตเมือง 8 เมืองทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐ โอคลาโฮมาว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่ และเพื่อตรวจสอบว่าการรับรู้ตามตัวแปร ตำแหน่ง วุฒิการศึกษา อายุของเด็กนักเรียน จำนวนปีที่ทำการสอน ระดับการศึกษา จำนวนปีที่อยู่ในตำแหน่งเดียวกัน จำนวนปีที่เป็นผู้บริหารแตกต่างกันหรือไม่ พบว่าการรับรู้เรื่องหลักสูตรอนุบาลระหว่างอาจารย์ใหญ่กับครูผู้สอนโรงเรียนอนุบาลมีความแตกต่างกัน ครูที่มีวุฒิการสอนระดับอนุบาลมีการรับรู้ดีกว่าครูผู้สอนที่มีวุฒิการสอนระดับประถมศึกษาหรือผู้มีวุฒิทางการบริหาร ครูที่มีประสบการณ์การสอน 0-5 ปี ผู้สอนที่อยู่ในตำแหน่งเดียวกันมา 20 ปี หรือมากกว่าจะมีความแตกต่างมากกว่ากลุ่มอื่น

ซึ่งจากงานวิจัยต่าง ๆ นี้เห็นได้ว่าวิชาเอกที่สำเร็จการศึกษามีผลต่อความคิดเห็นและปัญหาการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัยแตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงนำมาเป็นตัวแปรในการศึกษาวิจัยนี้

ประสบการณ์การสอน

กันยาร์คน์ จันโทศรี (2542) ศึกษาปัญหาการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลศึกษาของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลศึกษาของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยส่วนรวมและเป็นรายด้านทั้ง 10 ด้าน ตามความคิดเห็นของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง โดยส่วนรวมและจำแนกตามสถานภาพอยู่ในระดับน้อย ยกเว้นผู้ได้รับใบอนุญาตมีปัญหาด้านคุณสมบัติและการพัฒนาบุคลากรในระดับปานกลาง โดยมีข้อที่เป็นปัญหาในระดับปานกลาง 3 ข้อ คือ ครูส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนวิชาอนุบาลศึกษาโดยตรง โรงเรียนไม่สามารถคัดเลือกครูที่มีวุฒิการศึกษาและความสามารถได้ตรงกับความต้องการ และครูขาดประสบการณ์ด้านการอนุบาลศึกษา

พิมลมาลย์ พุ่มนิคม (2542) ได้ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ระดับก่อนประถมศึกษาของโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร: ศึกษาเฉพาะกลุ่มเจ้าพระยา ผลการศึกษาพบว่า

1. ผู้บริหาร ครูผู้สอน และครูที่เลี้ยง มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็กระดับก่อนประถมศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง
2. ผู้บริหาร ครูผู้สอน และครูที่เลี้ยง ที่มีวุฒิการศึกษา ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน และตำแหน่งปัจจุบันต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็กระดับก่อนประถมศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนผู้บริหาร ครู

ผู้สอน และครูที่เลี้ยงที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็กระดับก่อนประถมศึกษาไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ผู้บริหาร ครูผู้สอน และครูที่เลี้ยง มีปัญหาเกี่ยวกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็กระดับก่อนประถมศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง

4. ผู้บริหาร ครูผู้สอน และครูที่เลี้ยงที่มีวุฒิการศึกษา ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน และตำแหน่งปัจจุบันต่างกัน มีปัญหาเกี่ยวกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็กระดับก่อนประถมศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนผู้บริหาร ครูผู้สอน และครูที่เลี้ยงที่มีเพศต่างกัน มีปัญหาเกี่ยวกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็กระดับก่อนประถมศึกษาไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เซนเดอร์ส (Senders, 1990) ศึกษาเรื่องหลักสูตรอนุบาลศึกษาเปรียบเทียบกับ การรับรู้ของอาจารย์ใหญ่โรงเรียนประถมศึกษา การรับรู้ของอาจารย์ใหญ่โรงเรียนประถมศึกษา ครูโรงเรียนอนุบาลในเขตเมือง 8 เมืองทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐ โอคลาโฮมาว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่ และเพื่อตรวจสอบว่าการรับรู้ตามตัวแปร ตำแหน่ง วุฒิการศึกษา อายุของเด็กนักเรียน จำนวนปีที่ทำการสอน ระดับการศึกษา จำนวนปีที่อยู่ในตำแหน่งเดียวกัน จำนวนปีที่เป็นผู้บริหารแตกต่างกันหรือไม่ พบว่าการรับรู้เรื่องหลักสูตรอนุบาลระหว่างอาจารย์ใหญ่กับครูผู้สอน โรงเรียนอนุบาลมีความแตกต่างกัน ครูที่มีวุฒิการสอนระดับอนุบาลมีการรับรู้ดีกว่าครูผู้สอนที่มีวุฒิการสอนระดับประถมศึกษาหรือผู้มีวุฒิทางการบริหาร ครูที่มีประสบการณ์การสอน 0-5 ปี ผู้สอนที่อยู่ในตำแหน่งเดียวกันมา 20 ปี หรือมากกว่าจะมีความแตกต่างมากกว่ากลุ่มอื่น

ซึ่งจากงานวิจัยต่าง ๆ นี้เห็นได้ว่าประสบการณ์การสอนมีผลต่อความคิดเห็นและปัญหาการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัยแตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงนำมาเป็นตัวแปรในการศึกษาวิจัยนี้

อำเภอที่ตั้งของโรงเรียน

สภาพสถานที่ตั้งของโรงเรียนเป็นตัวแปรที่มีความสำคัญเพราะเปรียบเสมือนสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่มีผลต่อ ค่านิยม ความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม และประเพณีที่แตกต่างกันออกไป มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ดังนั้นสภาพที่แตกต่างกันย่อมส่งผลกระทบต่อความรู้สึกนึกคิดที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยต่าง ๆ ดังนี้

จากที่ สุกิ ชัยกฤษ (2539) ได้ศึกษาการวิเคราะห์ความพร้อมในการดำเนินการตามเกณฑ์มาตรฐานของโรงเรียนประถมศึกษาที่เปิดสอนระดับปฐมวัย เขตการศึกษา 12 พบว่า โรงเรียนประถมศึกษาที่เปิดสอนระดับปฐมวัย ที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่พัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออกกับโรงเรียนประถมศึกษานอกเขตพื้นที่พัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก มีความพร้อมในการดำเนินการตามเกณฑ์มาตรฐานแตกต่างกัน

อัมพรศรี เอี่ยมตระกูล (2542) ได้ศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะการบริหารงานระดับปฐมวัยในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก พบว่า ปัญหาการบริหารงานระดับปฐมวัย ในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก จำแนกตามจังหวัด แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อังคณา ปถุชากุล (2542) ศึกษาปัญหาการจัดประสบการณ์ระดับปฐมวัยของครูผู้สอนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดระยอง พบว่า ครูที่อยู่ในเขตเมืองมีปัญหาการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลน้อยกว่าครูที่อยู่นอกเขตเมือง

จากผลการวิจัยต่าง ๆ ทำให้สรุปได้ว่าสภาพภูมิศาสตร์ของเขตที่ตั้ง ซึ่งในงานวิจัยนี้เป็นอำเภอต่างก็มีอิทธิพลต่อปัญหาการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยต่างกันผู้วิจัยจึงกำหนดอำเภอที่ตั้งเป็น ตัวแปรในการศึกษาวิจัย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยได้มีผู้วิจัยและสรุปผลได้ดังนี้

ณรงค์ ศรีสรวล (2531) ได้ศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยในโรงเรียนประถมศึกษาของผู้บริหาร โรงเรียนและครู สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดปราจีนบุรี พบว่า มีปัญหาโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านการบริหาร ด้านการนิเทศ ด้านการจัดประสบการณ์ ด้านอนามัยและโภชนาการ และด้านการวัดผลและประเมินผล

สุทัศน์ สาทพันธ์ (2539) ได้ศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะการบริหารงานระดับปฐมวัยในโรงเรียนประถมศึกษาของผู้บริหาร โรงเรียนและผู้ปฏิบัติการสอน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชลบุรี พบว่า มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางโดยเรียงลำดับได้ดังนี้ ด้านงานวิชาการ ด้านงานบุคลากร ด้านงานธุรการ การเงินและพัสดุ ด้านงานอาคารสถานที่ และด้านงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ส่วนด้านงานกิจการนักเรียน มีปัญหาอยู่ในระดับน้อย

วิลาวัณย์ อังศรวณีย์ (2539) ได้ศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะการบริหารงานวิชาการระดับปฐมวัยในโรงเรียนประถมศึกษา เขตการศึกษา 12 พบว่า มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง โดยเรียงตามลำดับได้ดังนี้ การบริหารหลักสูตร การวัดผลและการประเมินผล การจัดการเรียนการสอน และการนิเทศ

อภิสมัย วุฒิพรพงษ์ (2540) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารงานวิชาการระดับปฐมวัยในโรงเรียนอนุบาลประจำจังหวัด สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 12 การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการ

บริหารงานวิชาการระดับปฐมวัยในโรงเรียนอนุบาลประจำจังหวัด สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 12 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียนอนุบาลประจำจังหวัด 8 คน หัวหน้าสายปฐมวัย 8 คน และครูปฐมวัย 39 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แบบสังเกต และแบบวิเคราะห์เอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่และร้อยละ

ผลการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่โรงเรียนมีการบริหารงานวิชาการดังนี้

1. งานหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ มีการนำแนวและแผนการจัดประสบการณ์มาปรับปรุงหรือพัฒนาก่อนนำไปใช้โดยปรับเนื้อหาและกิจกรรมให้เข้ากับโรงเรียนและชุมชน
2. งานการเรียนการสอน จุดเน้นการจัดกิจกรรมคือจัดให้สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็ก ชี้เด็กเป็นศูนย์กลาง จัดครูเข้าสอนตามวิชาเอกและโทปฐมวัยศึกษา ติดตามและประเมินผลการจัด กิจกรรม โดยการเยี่ยมชั้นเรียนและตรวจบันทึกการสอน
3. งานวัสดุประกอบหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน มีการสำรวจความต้องการของครู ส่วนใหญ่เก็บสื่อของปฐมวัยไว้ในห้องเรียน และติดตามการใช้สื่อโดยสังเกตการใช้สื่อ สภาพของสื่อ และการเพิ่มจำนวนสื่อในชั้นเรียน สื่อที่ใช้มากที่สุด คือ บล็อก เกมการศึกษา และหนังสือ
4. การวัดและประเมินผล จัดให้มีเอกสาร คู่มือ อุปกรณ์และเครื่องมือที่จำเป็นในการวัดและประเมินพัฒนาการเด็กอย่างเพียงพอ วิธีที่ใช้มากที่สุด คือการสังเกต และผู้บริหารกำกับติดตามโดยการสังเกตพฤติกรรมการสอนของครู
5. ห้องสมุด ส่วนใหญ่จัดเป็นเอกเทศ ทุกโรงเรียนมีการจัดมุมหนังสือในห้องเรียน หนังสือ ที่มีเป็นส่วนใหญ่ คือหนังสือประกอบคำบรรยาย ส่วนห้องสมุดของเล่นมีการจัดเป็นบางโรงเรียน
6. งานนิเทศภายใน กิจกรรมที่จัดมากที่สุด คือ การประชุมก่อนเปิดภาคเรียน การเยี่ยมชั้นเรียน ส่วนใหญ่ครูต้องการได้รับการนิเทศเรื่องเทคนิควิธีสอน
7. งานประชุมอบรมทางวิชาการ ส่วนใหญ่ส่งเข้ารับการอบรมกับหน่วยงานต้นสังกัด และ มีการติดตามประเมินผลโดยการสนทนา พูดคุย และสอบถาม

ปัญหาของโรงเรียนที่พบเป็นส่วนใหญ่คือ จำนวนนักเรียนในชั้นมากเกินไป อาคารเรียนและห้องเรียนมีไม่เพียงพอ บางโรงเรียน ไม่มีเครื่องเล่นและสนามเด็กเล่น

ชบา พันธุ์ศักดิ์ (2541) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาการใช้หลักสูตรสำหรับเด็กวัย 3 ขวบ ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการใช้และปัญหาในการใช้หลักสูตรอนุบาลสำหรับเด็กวัย 3 ขวบ ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เกี่ยวกับการ

บริหาร และบริการหลักสูตร และการดำเนินงานการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ใช้แนวการจัดประสบการณ์อนุบาล 3 ขวบ ของสังกัด สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เป็นแนวทางดำเนินงาน โดยมีเป้าหมาย เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน และส่งเสริมพัฒนาการเด็กวัยนี้ทั้ง 4 ด้าน ผู้บริหารและครู ผู้สอนมีวิธีการเตรียมตัวเพื่อใช้ หลักสูตรดังกล่าวด้วยการเข้ารับการอบรม และเตรียมผู้ปกครอง เพื่อให้มีความเข้าใจในการใช้หลักสูตรด้วยการประชุมพิเศษ ผู้บริหารเป็นผู้รับผิดชอบการจัดบริการ เอกสารและสื่อการเรียนการสอน ผู้บริหารจะประเมินผลการใช้หลักสูตรภาคเรียนละ 1 ครั้ง โดยการ สังเกตการสอน ตรวจเอกสารธุรการชั้นเรียนและเป็นผู้นิเทศการสอนตามความเหมาะสม ประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตร โดยการประชุมครู ประชุม ผู้ปกครอง ผู้ที่ทำหน้าที่พัฒนาหลักสูตร คือ ครูผู้สอน โดยการเลือกประสบการณ์ให้สอดคล้องกับความต้องการ และความจำเป็นของ ท้องถิ่น ซึ่งได้สำรวจจากความคิดเห็นของผู้ปกครอง กำหนดตารางกิจกรรมประจำวัน โดยปรับปรุง จากแนวการจัดประสบการณ์อนุบาล 3 ขวบ ตามความเหมาะสมกิจกรรมประจำวัน คือ กิจกรรม เคลื่อนไหวและจังหวะ กิจกรรมการเล่นตามมุม กิจกรรมวงกลม กิจกรรมสร้างสรรค์ กิจกรรมการ เล่นกลางแจ้ง การใช้เพลงและเกม และเกมการศึกษา มีการจัดกิจกรรมฝึกสมาธิเสริม หลักสูตร มากที่สุด สื่อการสอนที่นำมาใช้มากที่สุดคือ รูปภาพ และของเล่น เพื่อการศึกษามุมประสบการณ์ที่ จัดสำหรับเด็กวัย 3 ขวบ คือ มุมบล็อก มุมศิลปะ มุมหนังสือ มุมดนตรี มุมบทบาทสมมติ และมุม วิทยาศาสตร์ ประเมินพัฒนาการ โดยการสะสมผลงานเด็ก สังเกตพฤติกรรมนอกจากนี้ทั้งครูและ ผู้บริหารยังไม่มีประเมินผลการใช้หลักสูตรอย่างจริงจัง ปัญหาที่พบ คือ ผู้ปกครองต้องการให้ สอนอ่านเขียน ขาดการเสนอแนะการปฏิบัติงานที่ชัดเจน ขาดการติดตามผล การใช้หลักสูตรจาก หน่วยงานระดับสูงขึ้นไป และที่สำคัญทั้งผู้บริหารและครูไม่ดำเนินงานอย่างจริงจัง เพราะนโยบาย ยังไม่ชัดเจนและแน่นอน

วิไล ธนวิวัฒน์ (2541) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพและปัญหาการบริหาร โรงเรียนเอกชนระดับก่อนประถมศึกษา ในกรุงเทพมหานคร การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา สภาพและปัญหาการบริหาร โรงเรียนเอกชนระดับก่อนประถมศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ด้วยการ ใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นในการรวบรวมกลุ่มตัวอย่างคือผู้บริหาร โรงเรียน 270 คน ครูผู้สอนระดับก่อนประถมศึกษา 292 คน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มอย่างง่าย กลุ่มตัวอย่างตอบแบบ สอบถามตามเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพการศึกษา 8 องค์ประกอบ คือ 1) ปรัชญาและนโยบายของ โรงเรียน 2) การเรียนการสอน 3) การบริหารงานกิจการนักศึกษา 4) การบริหารงานบุคลากร 5) การบริหารงานธุรการ – การเงิน 6) การบริหารงานความสัมพันธ์กับชุมชน 7) การบริหารงาน

อาคารสถานที่ และ 8) ประสิทธิภาพของโรงเรียน ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์และแสดงเป็นตาราง ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการบริหารโรงเรียนพบว่ามี การปฏิบัติได้ในระดับมาก และประสิทธิผลของโรงเรียนมีการปฏิบัติมากเป็นอันดับแรก รองลงมาตามลำดับคือ การบริหารงานอาคารสถานที่ การบริหารงานกิจการนักเรียน การเรียนการสอน การบริหารงานบุคลากร ปรัชญาและนโยบายของโรงเรียน และการบริหารงานความสัมพันธ์กับชุมชน

2. ปัญหาการบริหารโรงเรียนพบว่ามีปัญหาการปฏิบัติในระดับปานกลาง และการบริหารบุคลากร การบริหารธุรการ – การเงิน ประสิทธิภาพของโรงเรียน การบริหารงานความสัมพันธ์กับชุมชน เป็นปัญหาการปฏิบัติในระดับปานกลาง และการบริหารอาคารสถานที่ การเรียนการสอนปรัชญาและนโยบายของโรงเรียน และการบริหารงานกิจการนักเรียนเป็นปัญหาในระดับน้อย

นงลักษณ์ อนันตประยูร (2542) ได้ศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาการปฏิบัติงานระดับปฐมวัยของครูผู้สอนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชลบุรี พบว่า มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง เรียงตามลำดับคือ การวัดผลและประเมินผล แนวการจัดประสบการณ์ สื่อการเรียนการสอน และกิจกรรมการเรียนการสอน

อัมพรศรี เอี่ยมตระกูล (2542, หน้า 111) ได้ศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาการบริหารงานระดับปฐมวัย ในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก พบว่า มีปัญหาอยู่ในระดับ ปานกลาง โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ งานอาคารสถานที่ งานบุคลากร งานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน งานกิจการนักเรียน งานธุรการและการเงิน และงานวิชาการ

อังคณา ปฤชากุล (2542, หน้า 91) ได้ศึกษาปัญหาการจัดการประสบการณ์ระดับปฐมวัยของครูผู้สอนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดระยอง พบว่า มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง เรียงตามลำดับคือ ด้านแนวการจัดประสบการณ์ ด้านวัดผลและประเมินผล ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

รัตนา เผ่าวงศา (2542) ได้ศึกษาปัญหาการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยของโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสกลนคร พบว่า มีปัญหาด้านการจัดสภาพแวดล้อม ด้านการนิเทศ กำกับ ติดตามการเรียนการสอน ด้านการขออนุญาตเปิดทำการสอน ด้านการดำเนินงานตามนโยบาย ด้านการจัดบริการส่งเสริมสุขภาพอนามัย และด้านการวางแผนการรับนักเรียน

จุไรพร เสนาะ (2545) ได้ศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กวัยอนุบาลในโรงเรียนเมืองพัทยา สังกัดเมืองพัทยา ผลการวิจัยพบว่า

1. ด้านการใช้หลักสูตร ครูชั้นอนุบาลส่วนใหญ่ใช้แนวการจัดประสบการณ์ของสำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น ร่วมกับหลักสูตรก่อนประถมศึกษา พ.ศ. 2540 มีส่วนร่วมในการวางแผนใช้หลักสูตร โดยเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และมีการพัฒนาหลักสูตร โดยการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับสภาพของเด็กและสภาพของท้องถิ่น

2. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โรงเรียนส่วนใหญ่มีการวางแผนจัดการเรียนการสอน โดยกำหนดนโยบาย จัดทำแผนปฏิบัติงาน และมีการจัดสรรงบประมาณ ครูผู้สอนเตรียมการสอนโดยจัดทำแผนการสอน สื่อการสอนที่ใช้ คือ สื่อประเภทของจริงและรูปภาพ มีการจัดมุมหนังสือไว้ในห้องเรียน ครูวัดและประเมินพัฒนาการเด็กโดยการสังเกตพฤติกรรม

3. ด้านการจัดสภาพการณ์และสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนการเรียนการสอน มีการจัดเตรียมและพัฒนาบุคลากร โดยจัดครูเข้าสอนพิจารณาจากวุฒิทางการศึกษา การพัฒนาบุคลากร โดยให้เข้ารับการอบรมสัมมนา มีการนิเทศการสอนภายในแบบไม่เป็นทางการ โดยการสังเกตการสอน และผู้บริหารเป็นผู้นิเทศการสอน มีการจัดบริการวัสดุหลักสูตร และสื่อการสอน มีการจัดสภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ โดยจัดอาคารเรียนเป็นเอกเทศ จัดห้องพิเศษให้ทำกิจกรรม จัดให้มีสนามเด็กเล่นและเครื่องเล่นสนาม มีการอำนวยความสะดวกและจัดบริการ โดยจัดอาหารว่าง และอาหารกลางวัน มีการสนับสนุนจากภายนอกโรงเรียน โดยผู้ปกครองบริจาคทรัพย์สินเพื่อสนับสนุนการจัดซื้อสื่อการเรียนการสอน

ปัญหาที่พบ ได้แก่ ครูขาดความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาหลักสูตร ขาดแคลนงบประมาณในการจัดการเรียนการสอน บุคลากรไม่เพียงพอ การนิเทศการสอนที่ไม่ต่อเนื่องและไม่เป็นระบบ การจัดสนามเด็กเล่น และเครื่องเล่นสนามไม่เป็นสัดส่วนและไม่เพียงพอ

งานวิจัยต่างประเทศ

คาทซ์ (Katz, 1976 อ้างถึงใน อัมพรศรี เอี่ยมตระกูล, 2542, หน้า 64) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างของพัฒนาการทางสติปัญญา และพัฒนาการทางสังคม – อารมณ์ ระหว่างเด็กที่เข้า โครงการกับเด็กที่ไม่ได้เข้าโครงการ ในระดับปฐมวัย ผลการวิจัยพบว่า ในส่วนที่เกี่ยวกับพัฒนาการทางสติปัญญามีความแตกต่างกันอยู่ 2 ด้านใน 10 ด้าน ทั้ง 2 ด้านนี้เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางภาษา ส่วนที่เกี่ยวกับพัฒนาการทางสังคม – อารมณ์ พบว่า มีความแตกต่างกันเพียงด้านเดียวคือ ด้านที่เกี่ยวกับสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่น

แกสต์ตัน (Gaston, 1976) ได้ทำการสำรวจการจัดการศึกษาให้แก่เด็กวัยก่อนเข้าเรียนของประเทศที่เป็นสมาชิกของยูเนสโก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการจัดการศึกษาให้แก่เด็กวัยเรียนของประเทศต่าง ๆ โดยวิธีการส่งแบบสอบถามซึ่งประกอบด้วยคำถามในหัวข้อต่าง ๆ คือ

1. เรื่องทั่ว ๆ ไป เกี่ยวกับโรงเรียนอนุบาลภายในประเทศ เช่น จำนวนโรงเรียน อาคารสถานที่ และฐานะทางการเงินของโรงเรียน เป็นต้น

2. การดำเนินงานของโรงเรียนอนุบาลภายในประเทศ เช่น ระยะเวลาเรียนของนักเรียน การบริหารงาน เวลาทำการสอน วิธีการสอน เป็นต้น

3. บุคคลที่เกี่ยวข้องในการจัดอนุบาลศึกษาของประเทศ เช่น ครู พยาบาล นักสังคมสงเคราะห์ เป็นต้น

4. ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครอง บริการของสังคม บริการทางสาธารณสุข เป็นต้น

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุบาลศึกษาภายในประเทศ

6. แนวโน้มของอนุบาลศึกษาของแต่ละประเทศในอนาคต

มีประเทศสมาชิกส่งแบบสอบถามคืนมา 68 ประเทศ และผลของการสำรวจครั้งนี้ได้เสนอเป็นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการจัดอนุบาลศึกษาของบรรดาประเทศสมาชิกของยูเนสโก ไม่มีการประเมินคุณภาพโรงเรียนหรือความแตกต่างของการจัดอนุบาลศึกษาในแต่ละประเทศแต่อย่างไร

บูฟอร์ด (Buford, 1977) ได้ทำการวิจัยเรื่องทัศนนะของผู้ปกครองที่มีต่อการเรียนการสอนระดับอนุบาล พบว่า ผู้ปกครองที่มีทัศนนะสอดคล้องกันหลายประการ คือ สภาพของเด็กวัยก่อนเรียน จำเป็นต้องเริ่มพัฒนาในโปรแกรมเรียนอนุบาล การเรียนการสอนในชั้นอนุบาลควรจะเน้นการพัฒนาทางอารมณ์เป็นอันดับแรก จิตวิทยาเด็กเป็นสิ่งสำคัญที่สุด การพัฒนาการทางร่างกายเป็นลำดับต่อมา นอกจากนั้นคือควรมีกิจกรรมที่จะช่วยให้เด็กมีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองให้มากที่สุด

อัลบูรี่ (Albury, 1977) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาเกณฑ์สำหรับก่อตั้งโรงเรียนอนุบาลประจำตำบล พบว่า เกณฑ์การจัดตั้งโรงเรียนอนุบาลต้องพิจารณาถึงสถานการณ์งบประมาณ การสรรหาครู โครงสร้างของหลักสูตร การผลิตวัสดุอุปกรณ์ การรับรองวิทยฐานะ จำนวนนักเรียน ตำราเรียน กิจกรรมการเรียนการสอน การประชาสัมพันธ์ไปยังผู้ปกครอง การประเมินการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงและความต้องการของชุมชน

วิทเทเกอร์ (Whitaker, 1978) ได้ศึกษาทัศนนะของผู้ปกครองและผู้บริหารที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน บริเวณที่ตั้งของโรงเรียนในเมือง เกี่ยวกับการวินิจฉัยสั่งการ หรือการตัดสินใจ ด้านการศึกษา พบว่า ผู้ปกครองรู้สึกว่าการไม่สะดวกในการรับรู้ข้อมูลหรือประกาศเกี่ยวกับโรงเรียนเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในเรื่องนโยบาย การตัดสินใจทางการศึกษา แต่ผู้บริหารกลับเห็นว่า ผู้ปกครองยังมีอิทธิพลต่อโรงเรียนแม้จะมีความสนใจน้อย จึงสรุปว่า ชุมชนมีความสำคัญและควรมีส่วนร่วมในการปรับปรุงโรงเรียน ซึ่งบุคลากรในโรงเรียนควรตระหนักถึงและวางโครงการร่วมกันให้บุคคลในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียน

เวอร์เทม (Werthem, 1994, pp. 55-01A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการติดต่อประสานงาน และทัศนคติต่อการติดต่อประสานงานระหว่างผู้ปกครองและผู้ดูแลเด็ก ตัวอย่างประชากรเป็นผู้ปกครอง 88 คน และพี่เลี้ยงเด็ก 34 คน จากสถานรับเลี้ยงเด็ก 4 แห่งในรัฐนิวยอร์ก การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความถี่และเนื้อหาในการติดต่อสื่อสาร ความพอใจในระดับของการติดต่อสื่อสารและทัศนคติระหว่างผู้ปกครองและผู้ดูแลเด็ก โดยใช้แบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลทางด้านสถิติและใช้แบบสัมภาษณ์กับผู้บริหารเพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับบุคลิกลักษณะ การเตรียมบุคลากร และโอกาสของผู้ปกครองในการร่วมวางแผนนโยบายและตัดสินใจในกิจการสถานรับเลี้ยงเด็ก จากข้อมูลแสดงว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างผู้ปกครองและบุคลากรในหลายด้าน ที่มีผลต่อการติดต่อสื่อสารและความสัมพันธ์ระหว่างสถานรับเลี้ยงเด็กและผู้ปกครอง ผลการวิจัยพบว่า ในด้านอุปสรรคที่มีผลต่อการติดต่อสื่อสารถูกระบุว่ายังมีในทั้งสองระบบ โดยเกี่ยวข้องกับนโยบายของสถานรับเลี้ยงเด็ก การวิจัย และการฝึกอบรมบุคลากรทางการศึกษาปฐมวัยที่ถูกอภิปรายถึง

จากงานวิจัยที่กล่าวมาจะเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการนิเทศ การใช้สื่อการเรียนการสอน การจัดการหลักสูตร การจัดสภาพแวดล้อม และการจัดประสบการณ์การเรียนรู้และกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งทำให้เห็นว่าครูผู้สอนยังคงมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยและควรได้รับการสนับสนุนปรับปรุงในส่วนต่าง ๆ เพื่อให้การจัดการศึกษาระดับปฐมวัยมีประสิทธิภาพมากที่สุด